

T A R T A L O M

XI. IRODALMI HUMORFESZTIVÁL

▶ 3	HARTAY CSABA	
	Bácsinyár, Gyorstalpaló vidéki nyaraláshoz	vers, próza
▶ 7	PATAKI TAMÁS	
	A férfitvá válás nehézségei	próza, versekkel
▶ 11	SZÉKELY CSABA	
	Aktivitéz, Lőrinc Vitéz	versek
▶ 13	VÖRÖSKÉRY DÓRA	
	A lamantin éneke	novella
▶ 15	GÁL JÁNOS	
	Már megint a pokolban, Költő-Író Imre ódája	verses próza, vers
▶ 18	DRAGOMÁN GYÖRGY	
	A tökéletes jégkocka nyomában	próza
▶ 21	LAKATOS MIHÁLY	
	Ábel a hivatalban	próza
▶ 24	FARKAS WELLMANN ÉVA	
	Átiratok érettségizőknek	próza, versek
▶ 29	DARVASI LÁSZLÓ	
	Hosszabb lesz, mint a La Manche	próza
▶ 33	LACKFI JÁNOS	
	A zigazság kiderül, Tiltakozás, Perelnek a lazacok	versek
▶ 38	GYÓREI ZSOLT – SCHLACHTOVSKY CSABA	
	Cukorbáj, avagy az édesanya az élet sója	verses jelenet

PAPÍRHAJÓ

▶ 47	KISS OTTÓ	
	Anna, Mozi, A szebbik nem, Lebeg, Két barát, Kórház, Szökőkút, Rács, Önzetlen, Ablak, Elfordult, Búcsú	versek
▶ 50	SIMON RÉKA ZSUZSANNA	
	A felhő	gyerektörténet
▶ 53	HALÁSZ BÁLINT	
	Bánya, Mély, Múlt – Marisha Rasi-Koskinen: A Nap sötét oldala	kritika

MŰHELY

▶ 55	SZIL ÁGNES	
	GarázsMacbeth, Én vagyok én, Pengetangó	
	– Ősbemutatók a Gyulai Várszínház 60. évadában	színkritika
▶ 63	FRIED ISTVÁN	
	Széljegyzetek Az ember tragédiája újraolvasásakor	tanulmány

▶ 69	MAZÁNYI JUDIT	
	Per aspera ad astra – Schéner Mihály kiállítása	megnyitóbeszéd

FIGYELŐ

▶ 72	KOLOZSI ORSOLYA	
	Soha véget nem érő identitáskrizis – Tompa Andrea: Sokszor nem halunk meg	kritika
▶ 75	PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA	
	„Egyirányú emlékezet” – Markó Béla: Már nem közös	kritika
▶ 78	VOJNICS-ROGICS RÉKA	
	Jók, rosszak (és műfajok) harca Piliscsudán	
	– Viola Szandra: A világfa kilenc ága	kritika
▶ 81	DÁVID PÉTER	
	Egy narrációregény – Lackfi János: Rocky	kritika
▶ 84	VASS EDIT	
	Mit rejt egy fénykép mögöttes világa? – Hartay Csaba: Még nem is játszottunk	kritika

XI. Irodalmi Humorfesztivál*

Bácsinyár

Ha nyaralni mennél, ne menjél nyaralni.
Itthon sincs pénzed, de talán van anyyi.
Ne költseél ennyit felesleges cuccokra.
Ha becézlek, te leszel Nyári Mucska.

Naptej helyett napsör, ide ne jöjjön senki.
Úgy húzok hasra, nem tudom mássra kenni.
Zabálók, míg a szeptember erre nem oson.
Főtt csirkelábakkal vár farhátas lángosom.

Hatalmas bácsivá puffadt ez a nyár is.
Gyomrában létesült rekesznyelő bázis.
Hőguta, kábulat, sportnak a légkondi.
Oly nehéz ilyenkor a húsvétra gondolni.

Nyulak terülnek ki, s velük hájas malacok.
Ezt a sört kibontom, ettől be nem baco.

Legjobb a hűtőre néző szobában nyaralni.
Itthon sincs pénzed, de talán van anyyi.

Hartay Csaba

*2023. augusztus 11-én rendezték meg a Gyulai Várszínházban a XI. Irodalmi Humorfesztivált. A szövegeket az elhangzás sorrendjében közöljük.

Bácsinyár

Ha nyaralni mennél, ne menjél nyaralni.
Itthon sincs pénzed, de talán van annyi.
Ne költse ennyit felesleges cuccokra.
Ha becézlek, te leszel Nyári Mucóka.

Naptej helyett napsör, ide ne jöjjön senki.
Úgy hízik hasra, nem tudom másra kenni.
Zabálok, míg a szeptember erre nem oson.
Főtt csirkelábakkal vár farhátas lángosom.

Hatalmas bácsivá puffadt ez a nyár is.
Gyomrában létesült rekesznyelő bázis.
Hőguta, kábulat, sportnak a légkondi.
Oly nehéz ilyenkor a húsvétra gondolni.

Nyulak terülnek ki, s velük hájas malacok.
Ezt a sört kibontom, ettől be nem bacok.
Legjobb a hűtőre néző szobában nyaralni.
Itthon sincs pénzed, de talán van annyi.

Mink itthol voltunk nyaralni

Voltatok nyaralni? Nem is vagy annyira barna.
Ennyi szint itt is elérne az ember, ha nagyon akarna.
Minek kell nektek örökké külföldre rohangálni?
Bezzeg, ha kötelező lenne, nem győznél reklamálni.

Nekem te ne dumálgj örökké, hogy én hol nyaraljak.
Nem félsz, hogy a repülő nekimegy egy gólyarajnak?
Mindenféle népek rohangálnak, utaznak, repkednek.
Látom, a nyaralás vége azért odavágott a kedvednek.

Nyolc éve építkezünk, itt is van pár kupac homok.
Elkezdtem bontani az ólakat, nem túl ó, de romok.
Ne már, hogy a százezres napgéptől vagy ilyen laza.
Svédasztal itt is van, az IKEA-ból tavaly hoztuk haza.

Erre is vannak szép tájak, betonsiló, zsilip, víztározó.
Bárok meg tavernák helyett kilencig nyitva a Falatozó.
De ti csak takarodjatok örökké valami messzi külföldre.
Beverék este tíz kőbambit, és beállok a tévénél küllőre.

Gyorstalpaló vidéki nyaraláshoz

A barátaiddal kibéreltél egy vízparti nyaralót? Remek! Nem tudod, hogyan érezd magad a legjobban? Segítünk.

Amint megérkeztél, menj ki a mólóra, és ordíts egy rohadt nagyot. Ezzel jelzed, hogy kiszabdultál a melóból, és most három napig takony részeg leszel a haverjaiddal együtt.

Trágárságot is ordíthatsz, küldj el máris mindenkit a jó ku anyjába. Úgy illik. Nem fognak megsértődni, más nyaralók is ezt szeretik, akik meg itt élnek, azok takarodjanak az ország másik végébe nyaralót bérelni.

Reméljük, hoztál magaddal egy ruhásszekrény méretű bluetooth hangfalat. Már látjuk is, ketten cipelitek, helyes. Helyezd ki a mólóra, csatlakozz rá a mobiloddal, és már meg is mutathatod az öt kilométeres körzetnek, milyen számokat részesítesz előnyben.

Egy kis segítség, ha bizonytalan vagy a zeneszámokat illetően:

Emergency House: Dübörög a ház. Ne csak a ház dübörödjön, az összes körülötted nyaraló agya is.

Nélküled. Ha a szám lement, máris indítsd el a technósított verziót, ezzel jelzed, hogy nyitott vagy a mai, modern, kilencvenes évek derekán is ócska szarnak számító hangzásra.

Tedd fel a kezed, mert én más vagyok. Rossz hírünk van, nem vagy más, ezt a számot mindenki prezentálja a körülötte horgászóknak idény elejétől a végéig, minden áldott hétvégén.

Reptér. Ma még senki nem hallotta. Illetve ebben az órában még nem. Köszönjük!

Kis Grófótól bármi. Akit a Miniszterelnök Úr felköszönt a születésnapján, azt biztosan tud valamit. Innentől mi is tudunk rólatok valamit. Túl sokat is.

Van köztetek olyan, aki nem negyvenes apuka, hanem valamivel fiatalabb? Engedjétek oda őt is, az összes szomszéd kíváncsian várja a legfrissebb autótune vinnyogásokat is.

Menjetelek egy kört jó félig töltve a csónakkal, vízbiciklivel!

A holtág közepén azért is hatékonyabb ordenáré f@szságokat ordítani, mert a víz nemcsak a túlpartra veri át a hangotokat, hanem jobbra és balra is el tudod juttatni fontos üzeneteidet a többi pihenésre vágyó nyaralónak.

Ha közel értek egy horgászhoz, ne felejtsetek el feltenni a kötelező kérdést: Van valami? Ha további jó barátságot akartok ápolni az öreg pecással, az evezőre csavarjátok rá a zsinórját, ezzel is garantált izgalmat okozó kapást generálva neki.

Igyatok még többet, annyit, hogy a hallásotok is gyengüljön, ezt a hangerő további feltekerésével tudjátok ellensúlyozni.

Ordítsatok át a túlpartra, hogy GYERTEK ÁT!

Ne lepődjetelek meg, ha a kedves invitálásotokra csak ennyi válasz jön: HALKÍTSÁTOK MÁR LE EZT A SZAR ZENÉT!

Ezzel nem kell foglalkoznotok, minden szomszéd köcsög.

Nem így a körülöttetek lévő telkeken, mólókon, teraszokon tartózkodó lányok, hölgyek, milfek. Nagy valószínűséggel mind veletek akar itt és azonnal szexuális kapcsolatot létesíteni. Erre nem árt felhívnotok a figyelmüket, hogy megkaphatják a testeteket ma éjjel. Lehet ezt most picit durvábban is közvetíteni, arra gerjednek.

Hajnal négy felé menjetelek csak aludni.

Aki fél tíz körül négykézláb előmászik, a hányás és a gyógsör után ne felejtse el elindítani a zenét. Maradhat a tegnap éjjeli hangerőn, már megszoktuk. Majd szemből valaki légpuskával szétlövi a hangcuccotokat.

Lassan kezdődhet a másnapi-másnapos főzés! Először valami fekete füstöt okádó műanyag cuccot dobj a tűzre, az megágyaz a további szemétnak, így ezek a zacskók, PET palackok, ragacsos hulladékok, nedves faanyagok délelőttől késő estig fogják megbízhatóan biztosítani a szagos füstöt a benneteket körbeölelő két kilométeres körzetnek.

A főzéshez is ordítás dukál. Ki hozzon még sót, paprikát, borsot, még hat sört, pálinkásüveget a mélyből, akármit. Leginkább akkor kell még valami a pöribe, amikor a többiek visszaszédtek 4-6 órára, és legalább nyolcszor kell nekik ordítani, mit hozzanak.

Hé, nem jöttök át zabálni? Rohadt finom a pörköltünk! – így illik áthívni a szomszédból a csajokat, ha esetleg a szexhez most még nincs akkora kedvük, hátha éhesek.

Ha szerinted ránézésre kész van a borgácsba beledobált akármi, hagyd ott a napon, már pont annyit itál, hogy nem is vagy annyira éhes.

Szédelegnek elő a többiek végre! Jöhetnek az újabb pálinkakörök, aperitifek, koktélok, sörök, langy, szénsavtalan fröccsök.

Ideje a zenét is visszaállítani a tegnapi hangerőállásba. A pörkölt nagyon finom lett, talán, ebben az állapotban nem lehet biztosan tudni, viszont még mindig rohadt forró. Ki kéne szedni edényekbe, tányérokba, de inkább egyetek kanállal a bográcsból, annál kevesebbet kell majd vasárnap mosogatni.

Jó lenne ez a hely nektek, de sajnos bunkók a szomszédok. A csajok meg fapínák, unalmas mind. Itt senki sem érzi, milyen az igazi buli, passzív balfékek gyülekezete, milyen tatás bénaság már olvasgatni az árnyékban, amikor a napon is lehet óbégatni.

Hív az asszony, Totya! Adjad.

Szia, kicsim! Elvagyunk, horgászatunk, nem esznek ezek a rohadvány halak. Nagyon finomat főztünk, tegnap korán feküdtünk, tudod, drágám, az ideüt kimerített. Ma még tervezünk egy kis sétát itt a környéken, beszélgetünk a teraszon, aztán alvás. A szomszédok irtó rendesek, csajok nincsenek, ne aggódj, pár tata pecázik csak. Á, ne viccelj, ma már nem iszom töménytet, holnap haza kell vezetnem. Hogy miért ilyen a hangom? Kábító ez a hőség.

– Az asszony levágta, hogy be vagy állva? Ja, meg is sértődött egy kicsit.

– Gyerekek, kéne itt venni egy nyaralót, jó környék ez.

– Á, hülyeség, nem hagyánának pihenni az őrjöngő pestiek, akik azt hiszik, nekik itt három napig mindent szabad.

A férfivá válás nehézségei

Koming áuttal kell kezdenem:

Én idén váltam férfivá.

Nos, tudom, hogy most hogyan néznek rám!
Megvető, gyűjtő, kérdő tekintetek mindenütt.
Megértem!

... gyanús az a körszakáll...
... még a feneke sem áll jól...
... túl mély a hangja, tuti torzítja a mikrofon ...

Nos, csalódást kell okoznom önöknek, hisz ezi dáig nem Tamarának hívtak, és egészen másra gondolok, amikor a férfivá éréőről beszélek. De ha már gyanúba keveredtem, kérem, engedjék meg, hogy dagonyázzak a gyanúban, engedjék meg, hogy felolvassak egy igen különös verset, mely a korunkban oly divatos nemi identitás átjárhatóságának kérdését feszegeti, szigorúan humoros formában.

A céda én vagyok

*Mottója egy Karinthy-idézet:
„Plutó e torzót márványból szoborta”*

Ki vagyok én? Kérdik mind
bomolva, hajukat s mást is
meresztgetve.
Hát elmondom röviden,
az élet már csak ilyen:
Nő vagyok, bizony,
egy férfiba szoborva.

Ha borotvát látok, a lenti
szőrös pofákra gondolok,
vagy könnyű lányos ruhát ha
fú a szél, nem a bimbókon
jár a szemem, inkább elképzelem
mily jó lenne benne lengeni!
még ha ki is lóg a lóláb....mert:
Nő vagyok, bizony
egy férfiba szoborva.

No de urak! Hátrébb a farkakkal.
az udvarlást nem úszhatják meg.
Nem. S mire vágyok, kérdik,
hát elárulom, bonbonra sem.
Tudnék bár egyszer egy matrózt
elcsábítani, kinék karján halovány
horgony feszül, szőrös mellén
zátonyra futna nyelvem, s mit bánom
kúrjon, míg lelkem kilehelem... mert:
Nő vagyok, bizony
egy férfiba szoborva.

Ágáljanak csak, legyintek, kit érdekel,
céda vagyok, ki a bonzsúr után már
lenn térdepel, s nem a rózsafüzért
markolászom... gyűrűt ha látok,
elárulom, nem az ujjamra húznám:
Nő vagyok, biz, az
egy férfiba szoborva.

Uraim, a zülléshez mindenki felnő,
bár kívül úr, belül lucskos sellő.
S a bajusz? – kérdik –, ha visszanzo,
leborotválom, tudom, nem leányálom,
tudom, de mint sok mást, végül
ezt is lenyelem... mert nő vagyok
bizony, bár Alfréd a nevem.

Most már megértik a gondjaimat, ugye?

Úgy érzem, hogy manapság egyre nehezebb férfivá válni.

Bezzeg régebben sokkal egyszerűbb vót!

Ha nem találtad magad Szent Mihály lován gyermekági láz, torokgyík, hungaropesszimizmus, gyermekbénulás, feketehimlő, világfájdalom vagy kanyaró miatt circa 5-6 éves korodig, akkor végre apád is tudomást szerzett a létezésedről, rájött, hogy egy két lábon járó dolgos kéz bolyong a házában, és nyelvével rád csattant, mint szódás a lovára:

– Nesze! – ez volt a pásztorbot.

– Usgyi! – ez volt az utasítás.

– Mars ki! – ez volt az irány!

... és máris kinn találtad magad a szabadság kecskeszaros mezején, birkákat, libákat legeltetél, majd szürkületkor elindultál hazafelé, ám útközben konfirmáltál, megházasodtál, született három gyermeked, elkezdett gyötörni a derekad, hullani kezdett a hajad, ráadásul részt vettél egy világháborúban, átestél a tűzkeresztségen, elvesztetted az egyik karodat, ráfüggteél a morfinra...

és még mindig alig múltál tízéves!

Ám az élet még tartogatott meglepetéseket, hisz a nagybetűs élet ritkán ért véget tízévesen, még pazar kilátás nyílt a húszas éveidre, amikor félkezű veterán bajtársaiddal snapszerezhetted a hadirokkant szeretetotthon platánfás kertjében, jóféle bakdréhert iszogatva, miközben dédunokáidon meg a göndörhajú, svábszöke ápolónő robbanásig feszült tőgyein járt az eszed.

Oh, boldogult úrfikorunk!

Nos igen, úgy érzem, hogy manapság mintha nehezebben ütnénk nyélbe ezt a férfivá válást.

Higgyék el, hogy nem valamiféle kultúrpezzimista kortárs kétségbeesés szól belőlem, őszintén mondom, hogy nagyapám egyik tejtestvére húzévesen már tíz dédunokát számolt, és három feleséget fogyasztott el, miközben 15 évesen 5 évre elvitték gulágra.

Hiába, no, más idők jártak akkor!

A férfivá válásomat arra értem, hogy idén nyakamba vettem az igát, azaz megházasodtam, fiam született, azaz gondoskodtam a halhatatlanságomról, megszereztem a jogosítványomat – ha kint a parkolóban valaki keresztben áll a mozgáskorlátozottaknak fenntartott helyen, nos, az nem én vagyok –, előállított; a rendőrség, a NAV is követelt tőlem némi gázsit. Summa summarum: azt hiszem, hogy felnőttem, és férfivá váltam (meg szeretnék nyugtatni minden kételkedőt, hogy már az első prosztatavizsgálatomra is kaptam időpontot a Béke téri SZTK-ban).

Nos, a férfivá érészel letörettek előttem az apaság örök titkainak pecsétjei.

Nem fogom önöket ezekkel fárasztani, hisz ezeket úgy a legjobb megtudni, mint amikor a hóhért akasztják, ám jól tudjuk, hogy van egy népszerű világmegváltó beszélgetőműsor, melynek az a címe, hogy

Apu azért iszik, mert te sírsz.

Egyelőre e hittétel igazságát nem tapasztaltam, annál inkább ellentétének az igazságát, miszerint:

Apu azért boldog, mert te pisilsz.

Meséltem az apaság e mennyei örömeit a világjáró barátomnak, aki frissen tért haza luxusnyaralásáról, és mégis olyan elgyötört arccal állt eléem, mint a kidörzsölt háromrétegű vécépapír. Azért egy kis vigyor meghúzódott a szája szélén, és kérésemre elregélte, hogy miként kalandozott a luxusapartmanok dzsungelében, a messzi Seychelle-szigeteken. Egy vers kerekedett belőle, kérem, hallgassák meg:

Kurva egy seychelle-i bárban

Milyen volt feketesége, nem tudom már,
az elnöki lakosztály volt túl sötét,
csak arra emlékszem: feszes farát
mint voodooobabát döftem szerteszét,

és svájci karórámra, melyet magával vitt,
az időmre, mely vele együtt veszett oda,
a három koktéltre, a hétezer rúpiára
s a gumira, mit szétszakított hegyes foga,

feketeségét nem tudom már, arcát
a kávézacsból rakom ki újra meg újra,
a szállodai luxusvendéglőben velem
szemezget a sok színes szexmunkás...

eh, mind egy szálig kurva!
s mit bánom én, legyen filipina,
thai, vagy vágott-szemű mongol,
hol van már szőkesége, a vágyott?

inkább fizetek, úgyis mind egypina!

Hogy irigyeltem-e, vagy sem? Kit érdekel?

Apaként egyébként is olyan távol vagyok a Seychelles-szigetektől; mint a makói hagyma a jeruzsálemi falafeltől. Más dolgok foglalkoztatnak mostanában, például, hogy majd mit veszek fiamnak az első születésnapjára. Vajknak hívják, és az jutott eszembe, hogy beszerzek négy erős lovat, és szerb embercsempészekkel elfogatom Vikidál Gyulát, a többit pedig a fantáziájukra bízom.

További jó szórakozást!

Aktivitéz

Tüzesen süt le a nyári nap sugára,
Mert a kormánynak még mindig nincsen klíma-stratégiája!
Nekem meg szótagszám-érzésem nincsem,
Hát gyere velem tüntetni, Iluskám, kincsem!
Mosod a ruhát a friss patakba',
Mert a kormány miatt nem telik mosógépra?
Lázadás tüze ég szívemben, érted?
Követelünk minden családba 3 mosógépet!
Lelkem Iluskája, égő szívem tükre,
Gonosz mostohád miatt nem feküdhetünk le.
A szám mindennap hangos, a tekintetem gyilkol.
Hogy hívják a mostohádat? Biztos úgy, hogy Viktor!
Egy spanglifújásnyira folyik ide a patak,
Táguló pupilláim odatarapp-tarapp-tarapp,
De nem ám a patak csillámló habjára,
Mert a habot ellopta az ország kormánya!
Tenger virág nyílik, legelik a méhek,
De hiába, mert én sajnos nem ehetek mézet,
Mert mézallergiám van, a kormány miatt, haver,
És a kormány miatt van az is, ha egy szomorú film lever!
Beütöttem a kislábujjam a kormánynak hála,
Mert a kormánynak még mindig nincsen lábujj-stratégiája,
S a kormány miatt az oviban is megbántottak egyszer,
Hát lázadj velem, kiáltsuk, hogy vesszen a rendszer!

Lőrinc Vitéz

Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről szép magyar hazánkra.
Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
Számláimon úgyis gyarapszik a vagyon.

Szerelem a gázt, ha kell, az első randin,
Úgy legeltetem szememet az Andin.
Szemem az Andin míg szerte legelész,
Ő addig legújabb jachtomon heverész.

„Szívemnek gyöngyháza, lelkem Andikája!”
Mindig, ha heverész, így szólok hozzája.
„Ti vagytok énnékem ezen a világon –
Te s a közbeszerzés – minden mulatságom.”

Tengerhab hullámszik halkán körülöttünk,
Ma még csak egy gyárat s két szállodát vöttünk.
Azt mondják, annyi a pénzem, mint a kaki...
Matematikus ön? Miből számolta ki?

Az életről jómagam sok mindent gondolok,
Ma is azt gondoltam: az élet jó dolog.
Ha van. De ha elvész, legyen egy másolat.
Úgyis az a fontos: legyetek bátorak!

A lamantin éneke

– Az a baj a támogatásokkal, hogy el kell számolni velük – sóhajtozott szomorúan Káposztásnyák polgármestere. A nő csámcsogott, és kék rágóbuborékot fújt, miközben a számokat bővölte a laptop képernyőjén. Sima arca a teljes lelki békéről árulkodott.

– Én úgy tudtam, ez a lényegük – okoskodta a lánya.

Kettejük között négy sörösdoboz és a generációkat elválasztó meg nem értettség szakadéka feküdt.

– Eltűnhetne egy-két nulla. – harapta ki az óriási rágóbuborékot Szántó Erika. Óriásit harapni, mind lenyelni, eszerint élte az életét, ideális egy politikusnak. A polgármester legtöbb gesztusa, szava túlzó volt, az apró problémákat felnagyította, a valódi gondokat elbogatellizálta, mindezt lábánál nagyobb számú túsarkúban, XL-es méreténél szűkebb blúzokban.

– Az a lényeg, hogy eltűnt, anyu. Ahogy a könyvelő is. – Szántó Sára egyetemet végzett. Egy félét a mérnöki és egyet a jogi karon. Széles körű műveltsége alkalmassá tette, hogy betöltse a könyvelő után maradt űrt. – Több százmillió hiányzik! – szörnyülködött.

– Dehogy hiányzik! – pattant fel az anyja ültéből. Mikor a széke nem borult fel a lendülettől, maga rúgott bele. – Minden pennyről tudom, hova került.

– Harmincmillió a családsegítőnek? – kérte számon a lánya.

– Oltóvízgyűjtő gödör kellett. Tűzvédelmi előírás.

– Az egy ledvilágításos medence! – veszekedett Sára.

– Hát, ha majd tűz lesz, senkit nem fog érdekelni a színe! – érvelt az anyja. A levegő sercegett, a késeket megélezték, és Sára még nem fejezte be:

– Ötvenmillió a templomnak 24 karátos ehető aranyfestékre?

Erika a homlokát ráncolta. Miért ilyen értetlen ez a gyerek? Az apjától örökölte, hogy nem érezte tervei velejét, a siker karnyújtásnyira lévő selymességét.

– Csak két könnycseppet kellett festenünk a Mária-szoborra, és egyből zarándokolni kezdtek a népek meg a sajtó. Ez egy befektetés. Ráadásul eperízt érez, aki lecsókolja.

– Anya! 100 litert vettetek! A Titanic film nem termelt annyit. Eldorádóvá festheted az egész falut.

– Csak ilyen nagy kiszerelesben adták – sajnálkozott a polgármester minden sajnálat nélkül. – Van legalább aranytartalékunk, és a könnyező madonnát még sokáig csodálhatják.

Sára mélyeket sóhajtott. Megviselte az anyjával való beszélgetés, és egyben furcsa megértést is érzett szülője iránt. Már tudta, miért nem látogatják a nagyit sűrűbben.

– És az óvoda? Minek alumíniumöntőde a négyéveseknek? Kilencvenhárommillióba került.

– Minek-minek, a kézműves szakkörnek! – Erikának rá kellett gyűjtania. Mintha kihallgatáson ült volna, amin a nyomozók nem akarják észrevenni a napnál is világosabb ártatlanságát. – Maguk készítik a játékkfigurákat. Megformálják, kifestik őket, aztán mehetnek a játékdobozokba meg a fa alá karácsonykor. Még termelhetnek is a picik, visszafizetik a falujuknak a támogatást.

Sára minden nyugalma odalett. Minek is kezdjen bele, hogy ez veszélyes és illegális, az anyjának mindenre lenne válasza, még talán azt is hozzátenné, hogy ha berobban az öntőde, van oltóvíz. Légzés-gyakorlatokat végzett, amiket pszichológia szakon tanult, ahol még az első félév végét sem várta meg.

– Anya, holnap jön az ellenőrző bizottság, és a falu az összes támogatást hülyeségekre költötte. Ráadásul nekünk nincs, idézem: „az ezeréves településalapítás jubileuma alkalmából emelt zenélő szökőkút, mely a milleniumi egységet szimbolizálja”. Egyrészt a falut a nyolcvanas években alapították, másrészt ez a legnagyobb tétel a teljes listán, és konkrétan nem létezik.

– No igen, ez a rész engem is aggasztott egy csöppet. Csak tudod, arra kell pénzt lehívnunk, amire adnak, úgyhogy gyorsan szerezzünk egy szökőkutat – bölcsekedett Erika. Mély levegőt vett, mire blúzán megfeszültek a gombok. – Te menj az atyához, téged jobban kedvel. Hívd ide. Én megyek Klárikáért és Annusért.

Káposztásnyákat három matróna tartotta mozgásban. Szántó Erika, a polgármester és kocsmárosné, Blanka Annus, a családsegítő és önjelölt hírharang, illetve Vida Klári óvodaigazgató és szolárium-tulajdonos. A három nő állandó létértelmező vitában állt Tamás atyával. Az atyát bosszantotta, hogy Erikák bűnösen élnek, főbűnösen méghozzá, ráadásul élvezik is. Szerencsére Káposztásnyák lakosait és saját érdekeiket szolgálták mindannyian, így egyesülni tudtak a szent cél érdekében.

– Holnap délután jön a bizottság. A szökőkútnak szöknie, énekelnie kell – jelentette Erika a díszes társaságnak. Nem először pályázott Káposztásnyák, a megjelentek gyakorlott projektmenedzserhez méltón viselték a rövid határidővel járó stresszt.

– Mi a keret? – kérdezte Tamás atya szúrós szemmel. Sárában látta egyetlen szövetségesét, esténként azért imádkozott, hogy a kislány egyik szülőjére se hasonlítson.

– Tudja, minek van kerete? A parókia új rózsakertjének. – Csapott az asztalra Szántó Erika. – Meg a szolicsöveknek és a medencének. Ennyink van, ebből kell dolgoznunk.

Az atya megsértődött, még az orrát is felhúzta, nem szerette ugyanis, ha a díjnyertes, import rózsái szóba kerülnek.

– Tulajdonképpen mindenünk megvan – szállt be a társalgásba Vida Klári. A nő Káposztásnyák legszelídebb és legkreatívabb embere volt. Kreatív kézműves foglalkozás, kreatív dekoráció, kreatív könyvelés, mindennel foglalkozott. – Van medence, amibe beletehetjük azt a lamantin szobrot, ami a sufniiban lapul. A gyerekekkel öntöttük a nyári táborban, mikor a globális felmelegedésről tanultunk. Ehhez találtam öntőformát a neten. Megfúrjuk elől-hátul, és dőlhet a lé.

Az ötletet csend követte, Sárán kívül mindenki a telefonjáért nyúlt, majd a lamantin szót pötyögte a keresőbe. Egy fókaszzerű vízi állat volt.

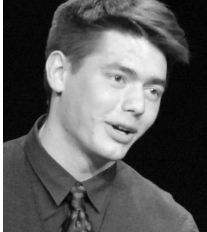
– Mi köze egy tengeri élőlénynek az alföldi falunkhoz? – akadékoskodott Sára. Tamás atyára nézett támogatásért.

– Kiváló kérdés, gyermekem – bölintott az atya méltóságteljesen. – Remek ikonfestőnk és régészünk, Gyula, akit az Úr keze vezet, mikor a Szentanya könnyeit is festi, bizonyosan elő tud ásní egy ezeréves címet, mely a szentséges lamantint ábrázolja, aki testalkatából kifolyólag a bőséget, nedves életmódját tekintve pedig a kielégítő esőt szimbolizálta eleinknek. Kedves szemei az összetartozás jelképévé teszik és tették ezer éve is.

Sára úgy érezte, a józan ész elesett. Talán vissza kellene mennie az egyetemre? Csak meredt maga elé, és nem szólt többet. Nem úgy az ovis hangfelvételek! Elvégre a szökőkútnak zenélnie is kellett.

Az első napsugarak szikrát vetettek az arany lamantin fejbúbján. A roppant állat büszkén okáda a klóros fürdővizet, míg a vörös ledvilágítás földöntúli aurát festett neki. A vízforgatást slaggal és villanymotorral oldották meg, a szobor fenekén be-, száján pedig kifelé szökött a víz. A csobogás mellett végtelenített Bújj, bújj zöldág és Tipi-tapi dínó szólt a hangszóróból. Szántó Erika és kompániája magabiztosan fogadta az ellenőrzőbizottságot.

– Das ist ja, das ist ja etwas! – lelkesedett a bizottság elnöke, miközben óriási pipát rajzolt Káposztásnyák neve mellé.

Már megint a pokolban

Le kell menni a pokolba: – Dantével volt sorsa goromba, – mikor lent járt, elhagyta a tollát, – s ha valaki egyszer a poklon egyirányba hatolt át, – visszafele nem mehet, – odafent meg nem tudja összefirkálni a mennyeket.

Megyünk a megszokott úton, Vergilius vezet, – kettősünknek a pokol tornáca nyit teret. – Kicsit máshogy festett, mint olvastam a Divina Comediába, – beléptem egy számítógéppel csurig töltött irodába, – mindegyik előtt egy-egy elnyűtt bűnös, – izzadnak, mert a pokol nem túl hűvös, – de mintha más bajuk is lenne, kérdelem tőlük, mit fájlnak. – Mondják: „Ki ide kerül, szenvedés a szövegfájl annak. Amíg élünk, aktualizáltunk, írtunk instaverset, – azért kapjuk ezt a vesztet: – szakadatlan gyártanunk kell a szalagcímet Opitz Barbi melléről, – lehordják, kirúgják és újra felveszik, aki mellélő. – Fizetést csak SZÉP-kártyán kapunk keveset, – Glóbus sóletre se eleget, – nem költhetjük máshol, csak a Sparba’, – ott meg minden rohadt drága.”

Megyünk lejjebb, nincs party nagy, – itt csak Szöcs Géza ül, meg Parti Nagy, – s néhányan, akiket olvasó sose hallott éltében, – ülnek a Parlament kupolatermében. – Csendben kellett maradni, Vergiliust hallgattam fülelve: – „Ezek mind halmoztak sikert sikerre, – kötetek százszám, pedig senki se kérte, – nagy kupac díjat kaptak érte, – torkosságukért vég nélkül kell nézni ezeknek, – hogy mások kapnak Kossuth-díjat helyettek.”

Lejjebb megint, az ember errefelé sem fázik, – egy tévéstúdióban tűnik fel Babits, Esterházy, – Krasznahorkai, előadást tart, hallgatja pár unott ember. – Egyik éppen szüneten van, megkérdem, mi a büntetés ebben. – „Mi mértéktelenül voltunk intellektuálisok, – úgy írtunk, hogy ember ne értse sok, – ezért most mindig prezentálunk, de olyanról, amit nem ismerünk, – hülyékből van a publikum, s mert mi se tudunk semmit, megalázón legyint nekünk.

A konstans kénes-mocskos szag, – lefelé lett még rosszabb, – kérdelem vezetőmet, miből fakad. – „E völgyben a lapos humorúak kaparják a falat, – amiért azt hazudták, jók lesznek, és hogy nekik egy humorfesztivál kész ünnep, – örökké egy Gyulai Irodalmi Humorfesztiválra készülnek. – Kiállnak, felsülnek, a közönség őket megdobálja, – amit érzel, a rohadt paradicsom szagának árja.”

Na az ötödik emeleten volt szinte mindenki, – gombostűként nem jutottam volna innen ki. – „Ezek az ígérgetők, kb. minden író, – hazudnak mindig, hogy kész lesz akkorra, úgy, meg így, ó, – ezért nekik kínhelyük ezen étterem, – ahol végtelen várakozás terem. – Mint fenti életükben, (mivelhogy írók) folyton éheznek, – a rendelt ételek soha meg nem érkeznek.” „Látom, imaként mormolnak valamit, – a pokol fenekén nincs tiltva a hit?” – „A Határidőhöz imádkoznak öntudatlan, az a legjobb Múzsza, – reménykednek, hátha nem hagyja őket e szenvedéses gúzsban.”

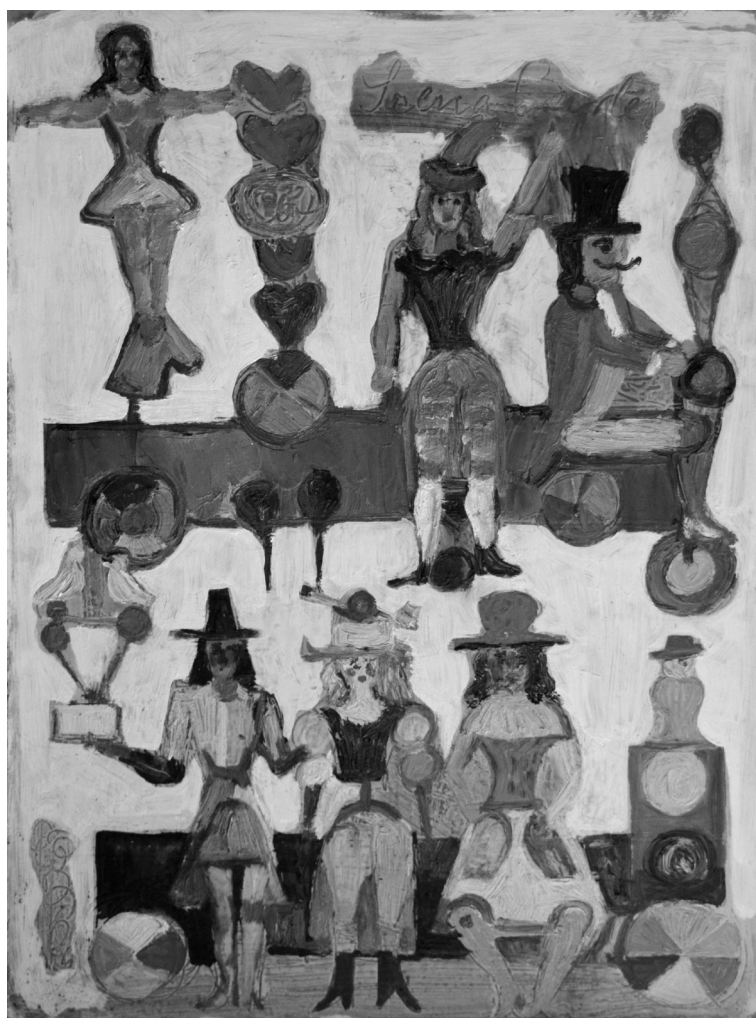
Leérkezünk a Luciferhez a fagyasztóba, – ujjammal számolgotok, ha le nem fagyott volna: – „Akárhogy is, Mester, ez csak a hatodik!” – „Sok a bűnös, kevés a hely, a pokol se gyarapodik. – Viszont, ha csak a hatodik is, neked, barátom, sajnos az utolsó. – Háromfejű Lucifer szája koporsód, – mivel minden bugyor bűnében osztozol. – „De hát arra van a menny, a tollat viszem, azt ígérted, felhozol!” – „Arra plafon van, író oda nem jut.” – „Danténak azért mégis volt egy lyuk!” – „Ó, hát ő nem számít költőnek, azt az egész dögunalmat nem vettük figyelembe – menjen csak nyugodtan a mennybe!”

Költő-Író Imre ódája

Írt egy ódát Költő Imre,
rag volt annak minden ríme.
Írt is bizony olyan verset,
hogy az csakis neki tetszett.
Imre mikor reánézett,
szívére ült az ígélet,
s Imre mikor elolvasta,
érzi lába közt, hogy vastag.
Szól örömmel Imre szava:
„Nem szerettek a nők soha;
Aphrodité, szánd meg szolgálád,
add nőül hozzám az ódát!”
Aphrodité fenn az égben
hallja ezt nagy keservében:
„Mit csináljak, Imre, véled?
Mért ilyen rossz az ízlésed?
Legyen, ahogy te kívánod,
legyen lány a tákolmányod.
Hátha többet nem fogsz írni,
s nem hallak majd többet sírni.”
Leány lett a versből másnap,
arca volt annak a bánat,
verslába lett sánta boka,
ragríme meg szőrös toka.
Egymásra néz vers és ember,
mindkettőnek könnye tenger;
Imrének a nagy örömtől,
a lánynak a gyötrelemtől.
„Isteneknek mit vétettem,
hogy ilyen rusnya lány lettem!
Ódának se lehettem szép,
alkotómat hadd üssem szét!”
„Én csináltam tested-lelked,
azért, hogy legyek szerelmed.
Háljunk együtt, az lesz jó ám,
csak ne üsd a fejem, rózsám!”
El is futott, el az óda,
Imrét gyorsan le is hagyta,
Köztük hossza lett az útnak,
mert a költők lassan futnak.

„Hallom, Imre, csaholásod,
kergessed csak az anyádot!
Azzá válok, ami vagyok,
trágyadombként elhervadok.”
Elérte Imre az ódát,
szánta is annak a sorsát:
„Magamévá teszlek téged,
ha te trágya, én a féreg.”

Scena burlesca (1979; Munkácsy Mihály Múzeum)

A tökéletes jégkocka nyomában

Az a szomorú igazság, hogy a legtöbben még sose szopogattak tökéletes jeget, tökéletes jéggel hűtött italt se kortyoltak, de ha még valami csoda folytán szopogattak vagy kortyoltak volna is, látni aztán meg egészen biztos, hogy egyáltalán nem is láttak tökéletes jeget, a tökéletes jég ugyanis szinte teljesen és tökéletesen átlátszó, vagyis gyakorlatilag láthatatlan.

Hosszas kísérletezés után kiderítettem, hogy igazi jeget csakis kristálytisza tóvízből lehet fagyasztani, ráadásul az az igazi, ha természetes módon fagyott meg, és annál tökéletesebb lesz, minél hosszabb a tó neve, és minél tovább tükröződött a jégen a csillagos ég.

Miután ez világos lett, már csak a leghosszabb ideig sötétben lévő leghosszabb nevű tavat kellett megtalálnom, így aztán hamarosan ott is voltam már Finnországban, pontosabban Balatonföldvár testvérvárosában, Ylöjärviban, hogy milyen kalandos úton kerültem oda, azzal idő hiányában most nem untatnám a kedves közönséget, de abból a tényből, hogy ebben a városban található Európa egyetlen mélyhűtőtechnológiai múzeuma, már sejthetik, hogy a tökéletes jéggel ott, a Finn Mélyhűtőtechnológiai Múzeum, a Suomen Jäähdytstekniikan Museo egyik termében sikerült végre találkoznom.

A terem hőszigetelt üveg ajtajára az volt sokat ígérően kiírva, hogy ebben a teremben található a tökéletes jégkocka, amely egyébként a hűtés fizikájának törvényszerűségeit követve nem is kocka, hanem gömb, hiszen, tudjuk, a hűtés esetén a tömeg és felület arány maximalizálása a cél, erre pedig a gömb az ideális forma.

A felirat tanulsága szerint a kockát, vagyis gömböt Európa leghosszabb nevű és ehhez képest legtisztább vizű tavából, az Äteritsiputeritsipuolilautatsijänkä-järvi tó jegéből kiemelt táblából fagragtak ki az év leghosszabb éjszakáján, pontosan négy perccel napfelkelte előtt, vagyis december huszonnyolcadikán, délelőtt 11 óra negyven perckor és mindenki csak a saját felelősségére tekintheti meg, vagyis kísérheti meg meg megtekinteni, a jéggömb ugyanis olyannyira teljesen és tökéletesen átlátszó, hogy gyakorlatilag teljesen láthatatlan, ezért a megtekintéséhez mindenkinek speciális orrvédő felvételét javasolják, különben könnyen megtörténhet, hogy amikor közelebb hajol, hogy megnézze, akkor hozzáér, és aztán azzal a lendülettel mindjárt oda is fagy a jég felületéhez az orra.

Én természetesen saját felelősségemre elutasítottam az orrvédő használatát, hiszen teljesen kizártnak gondoltam, hogy megfosszam magam a tökéletes jég illatától, ahogy berontottam a terembe, ahol is egy vörös fénnel megvilágított egyszerű lucfenyő asztal várta a kíváncsi látogatókat.

Az asztal teljesen üresnek látszott, csak a felületéből áradó hidegből lehetett sejteni, hogy valóban van rajta valami, közelebb siettem, aztán még közelebb, aztán annál is közelebb, akkor vettem észre, hogy az asztal lapján finn, svéd és angol nyelven az a felirat áll, hogy:

„Kedves látogatónk, ha ezt el tudja olvasni, és nincs önön orrvédő, akkor lépjen hátrébb, mert túl közel jött!”

azonnal meg is próbáltam hátralépni, de azt kellett éreznem, hogy valamilyen ismeretlen erő az orromnál fogva megragad, és mozdulatlanul tart, önkéntelenül oda akartam kapni, erre a két tenyerem is szilárdan és fájdalmasan rögzült a tökéletes jéggömb tökéletesen sima és hideg felületén.

Így kerültem először kapcsolatba a tökéletes jéggel.

Amikor negyedórával később az arra járó teremőr egy infralámpával átmelegített vodkás szőlőssírral bekent finn vadászkesz, egy úgynevezett puuko segítségével óvatosan kiszabadított, már tudtam, hogy el vagyok veszve, addig nem nyughatok, amíg a tökéletes jeget én magam is el nem készíthetem, hiszen azok után, hogy negyedórával egy ornyi távolságból élvezhettem csodálatos hűvösét, másfajta jég többé nekem hűsítő enyhét nem adhat.

Rögtön, ahogy begyógyultak az orromon és tenyeremen ejtett sebek, és hazatértem, azonnal neki is láttam a kísérletezésnek.

A tökéletes jég fogságában töltött negyed óra alatt szerencsére sikerült memorizálnom a szükséges adatokat és koordinátákat, az *Äteritsiputeritsipuolilautatsijänkä-järvi* tó az északi szélesség hatvanhetedik fokán, harmincnegyedik percén és ötvennegyedik másodpercén, valamint a keleti hosszúság huszonnyolcadik fokán, harminchatodik percén és negyedik másodpercén található (67° 31' 51" N, 28° 36' 4" E), ebből pedig minden közepesen művelt ember kit tudja számolni fejben pár perc alatt, hogy ott bizony, a sarkkörön túl minden évben december tizenötödiktől huszonnyolcadikáig, pontosabban, december tizenötödike délután tizenkét óta két perctől egészen december huszonnyolcadika délelőtt tizenegy óra negyvennégy percgig, vagyis mindösszesen háromszáztizenegy óra és negyvenkét perc hosszan tart az éjszaka, ami 16 perc híján éppen tizenhárom nap.

Ezzel a tudással felvértezve vágtam tehát neki a kísérletezésnek.

Eltartott egy darabig, de végül aztán, miután tönkretettem három fridzsidert, négy hűtőládát, számtalan görögdinnyét, gyalpúlvóvert, sajtárt, motorfűrészt, karalábéfűrőt és gumikalapácsot, sikerült otthoni körülmények között is viszonylag egész egyszerű módszerrel tökéletes jeget előállítanom.

Ehhez, ha nem akarunk később farigcsálni, legelőször is egy megfelelő nagyságú kettéválasztható szilikon gömbformára van szükség, a mi hosszúsági fokunkon a legjobb, ha az egész akkora, mint egy másfél-két kilós görögdinnye.

Szerencsére ebből minden rendesen felszerelt konyhában több is akad.

Ha valamiért mégse rendelkeznének ilyesmivel, akkor könnyűszerrel készíthetünk magunknak, mindössze annyi a feladat, hogy egy tökéletesen kerek görögdinnye tetejébe szúrjunk be egy fém-tölcsért, közben koncentráljunk arra, milyen is lenne a dinnyéből karalábéfűrővel kicsi gömböket hasítani, aztán óvatosan kenjük be gyümölcs felületét repceolajjal, majd merítsünk egy folyékony szilikonnal háromnegyedig megtöltött, alkalmas méretű kockaformába, várjuk meg, amíg megszilárdul, aztán a tölcserő húzzuk ki, a formát vágjuk ketté, a dinnyét pedig együk meg, természetesen szigorúan karalábéfűrővel kanalizva.

A formát mossuk ki alaposan szalmiák-szesszel, aztán csapvízzel, aztán desztillált vízzel, a formakészítés nehéz munkájával ezzel meg is volnánk.

Most akkor jöhet maga a fagyasztás.

Sajnos itt is nagy a kísértés, hogy túlbonyolítsuk, bármennyire is csábító a lehetőség, hogy nagyipari mélyhűtővel, vákuumos sokk-fagyasztással, esetleg hőelevenő gyorsfagyasztással próbálkozzunk, de mi legyünk erősek, ne siessük el.

A gyorsfagyasztás ugyanis teljes tévút, a jég ugyanis annál tisztább és áttetszőbb lesz, minél lassabban, minél természetesebb körülmények között fagy meg.

Ezért aztán a mélyhűtő működését nem gyorsítani, hanem éppen ellenkezőleg, lassítani kell, ez csak első hallásra bonyolult, fizikában járatos egyének nyomban rávágják, hogy gyerekjáték: szigetelni kell!

Ezt legegyszerűbben úgy érhetjük el, ha a mélyhűtőben puha meleg fészket építünk a szilikon-formának, amibe majd a vizet töltjük.

Sokan itt rontják el, hungarocellel, purhabbal, szalmával, összegyűrt pokrócokkal próbálják a formát szigetelni, nem tudják, hogy erre csakis a merinójuhok lehetőleg frissen nyírt gyapja a megfelelő, ezzel kell a mélyhűtőfiókot körbebélelni.

Legjobb, ha beszerzünk ehhez egy kisebb nyájat, legjobb, ha mindjárt esztennával, juhással, egy kisebb erdővel, miegymással, így aztán bármikor nyíráthatunk frissen egy kis gyapjút.

Ha ezt valami oknál fogva nem tudjuk megtenni, akkor végső esetben vadonatúj, sose hordott szüzygapjú pulóvereket is használhatunk, csak arra vigyázzunk, hogy egyszínű legyen, lehetőleg világos, de semmiképpen se norvégmintás.

Ha nincs se nyájunk, se pulóverünk, akkor végső elkeseredésünkben medve vagy a farkasbőr-bundával is tűrhető eredménnyel próbálkozhatunk, de vidrabőrrel vagy fókabőrrel semmi esetre se kísérletezzünk, mert azoknak a szőrméknek túl mély a kapcsolatuk a vízzel, összezavarják a molekulákat.

Természetesen, ahogy azt nyilván sejtették, az se mindegy, hogy milyen vizet használunk, a legjobb, ha kristálytisza tó víz, lehetőleg olyan, amit a Szent Anna-tó közepéről mertünk egy csillagatlan augusztusi éjszakán.

Itt csak arra kell vigyázni, hogy a tó neve sajnos így, ebben a formában túl rövid, ezért picit csalnunk kell, úgyhogy mindenképpen nevezzük át fejben például Szépséges-szent-anna-szoltanusz-és-emerencia-ezerszer-áldott-leaánya-tóra, mielőtt beveznénk a közepére.

Ha ilyen vizünk nincs, akkor sima csapvízzel is próbálkozhatunk, mindössze annyi a teendőnk, hogy fagyasztás előtt legalább három, de nem több mint hét napig pihentetnünk kell egy olyan fadézsában, amit olyan fából készült, ami a Szent Anna-tó partján nőtt, vagy ha nem a partján, akkor partjától olyan távolságban, ahonnan legalább a fa legtetejéről látszott a Szent Anna-tó, vagy ha nem a Szent Anna-tó, akkor bármilyen más tengerszem, amit persze fejben szintén megfelelő hosszúságú névvel láttunk el.

Kész, ennyi az egész, ha a megfelelő vizet nem túl gyorsan és nem túl lassan betöltjük a szilikonformába, aztán betesszük a friss merinógyapjúval szigetelt mélyhűtőbe, onnan kezdve már csak háromszáztizennyel órát és harmincnegyzet percet, vagyis huszonkét perc híján tizenhárom napot kell várunk, és máris tökéletesen tiszta és áttetsző jeget kapunk.

Persze ahhoz, hogy ez maradéktalanul sikerüljön, el kell hitetnünk a vízzel, hogy a szabad ég alatt van, ezért fontos, hogy egy olyan fekete bársonnyal bevont fatáblát tegyünk fölé, amibe hét kicsi pislákoló led-égőcskéből legalább hozzávetőlegesen megformáztuk a Göncölszekeret.

Ha ezt nem mulasztottuk el, és szépen kivártuk a szükséges tizenkét napot, huszonhárom órát és harmincnegyzet percet, máris egy tökéletes jéggömb boldog tulajdonosai leszünk.

Itt fogunk szembesülni azzal a sajnálatos problémával, hogy a jéggömb sajnos nem fog kényelmesen beférni semmilyen pohárba.

Szerencsére, minden jobb háztartásban van ötkilós gumipaplakács. Ha ezzel elég óvatosan ütögetjük a jeget, és annak idején a forma elkészítésekor megfelelően koncentráltunk arra a bizonyos karalábéfűrőre, akkor szinte magától tökéletes, szinte láthatatlanul áttetsző tökéletes kis jéggömböcskékre esik majd szét.

De vigyázat, ha túl nagyot ütünk, és valahogy megsérülne a kristályszerkezet, és a jég simán darabokra törne, vagy elhomályosodna, akkor bizony kezdhettek előlről az egészet.

Ábel a hivatalban

Ábel a Székelyföldről származott el, és évtizedek óta hivatalnokként dolgozik egy anyaországi hivatalban, mint afféle aktatologató. No persze, nem szó szerint kell ezt érteni, de a közigazgatás alapigazságát az évek során neki is volt ideje megtapasztalni. Így szól: ha elegendően hosszú ideig nem foglalkozunk egy ügygel, az magától megoldódik. Ábel-féle folyomány: és lehet, hogy jobban.

Amúgy nem panaszkodhat, hiszen romantikus helyen dolgozik: ötödik emeleti irodájának ablaka egy liftaknára nyílik, így alkonyatkor mindig megcsodálhatja a lemenő liftet. Reggelente meg a feljövőt. A fel-feljövőt.

A hivatal kívülről zord, színétől függetlenül szürke, szögletes intézménynek látszik, tehát méltónak arra, hogy benne lakjanak a jogszabályok a paragrafusaikkal, bekezdéseikkel, pontjaikkal és egyéb felmenőikkel. E kedélytelen lakók állandó fenyegetést jelentenek a polgároknak, ezért, hogy ki ne rontsanak, s kárt ne tegyenek bennük, hétfejű jogászok felügyelete alatt élnek. E hét fej mindegyike kocka. Legalábbis így látja a kívülálló. Ábel is így látta, míg kívül állt. Míg két évtizeddel ezelőtt bátortalanul le nem nyomta a kilincset. Azóta tudja, hogy ez csak látszat. Hogy a hivatalos álca mögött valójában színes, nagy nevetésekkel tarkított, derűs élet zajlik. Persze nem hivatalosan. Hogy ez így legyen, arról Ábel is tesz a maga székelyes temperamentumával.

Mókás történetek hosszú sora világítja be ezt a két évtizedet, mint kastély sötét udvarát a földbe szúrt fályaalakzatok. Mindre most nem térhetünk ki, de mindre nem is szabad kitérni. Van, aminek örökre a sötétben kell maradnia, hogy mélységet adjon neki és éltesse, mert a sötétség a fálya éltető közege.

A vidám fickókat mindig szereti a közösség, így Ábelt is kedvelik a kollégái. Eredeti észjárását különösen a nők díjazzák. A folyosói krónika, merthogy az is van, nemcsak pletyka, jónéhány esetet följegyzett, lássunk hát néhányat belőlük!

Tavaly ősszel Borika kolléganőjük, a zenei ügyek tudora, egy kosárnyi csemege-szőlővel kedveskedett a főosztálynak, amiből Ábelnek is jutott egy fürt. Erdélyben – román hatásra – „asztali” szőlőnek, az anyaországban „csemege-szőlőnek” mondják. Ez jól mutatja a két nép mentalitásának különbözőségét: a román gyakorlatiasabb, józanabb, számára a hely a fontos, ahová a szőlő kerül: az asztalra, és nem a présházba. A magyar álmodozó nép, elsősorban az érzéki örömek érdeklik. Csemege, finomság, ingyencsiga – mondja, és máris összefut szájában a nyál. Erdély sorsa is ezen múlt. „Román föld” – mondta a román. „Tündérkert” – suttogetta a magyar. Na, vajon kié lett a kettő közül?

De térjünk vissza Borika szőlőjéhez. Ábel megkóstolta, és elismerően bólintott. „Bori – közölte is mindjárt az első benyomását –, nagyon finom a szőlőtök!” A kolléganő szemérmesen elpirult, és szerényen megjegyezte: „Nem nagy az egész, csupán két tőkének van...” – rebegte. Mire Ábel: „Nem tesz semmit. Marxnak csak egy volt, és lám, azzal is milyen híres lett!”

Az sem maradt visszhangtalan, amit akkor mondott, amikor pár éve a nyugdíjba vonuló Gyöngyike kolléganőjüket búcsúztatták. A csapat egy komplett festőfelszerelést vett neki, amiben a

legkisebb ecsettől a festővászonig minden megvolt ahhoz, hogy tulajdonosa Csontváry nyomába eredhessen. A titkárnő a következő ajánlással adta át az ünnepeltnek: „Ezt azért kapod, hogy ezentúl azt csinálhasd, amit mindig is csinálni szeretted volna!” Gyöngyike meghatódott, csak úgy váltogatta a színeit. A könnyes megilletődöttség végén Ábel elgondolkozva jegyezte meg: „Ha majd nyugdíjba megyek, én egy raklap óvszert kérek tőletek.”

Mindenki nevetett, csak egy idősebb kolléga nézett rá kesernyén: „Az meg minek?!”

A haj a férfiaknak is olyan fontos ékessége, mint a nőknek, még ha ez nem is mindig nyilvánvaló. Az évek múlásával Ábel kénytelen volt megtapasztalni, hogy a haja nem az a ragaszkodó fajta, akit alig lehet levakarni. Neheztelt is rá eléggé. Akárcsak Máté kollégájára, aki egy értekezlet elején mindenki füle hallatára megkérdezte tőle, hogy hová lett a haj a búbról. – Eladtam – felelte fanyarul Ábel. – Azt mondják – folytatta Máté az enyhítés szándékával –, ha a fej tetejéről hullik el a haj, mint neked, az az intelligencia jele.

Zsanett, a titkárnő ezen nyomban vihorászni kezdett, mire Ábel megjegyezte: – Te ne aggódj, Zsanett, neked mindig is szép, dús hajad lesz!

Zsanett amúgy jó alanya volt az élcelődéseinek. Néhány éve, amikor feltorlódtak az ügyek, a hivatal vezetése fizetett túlórákkal ösztönözte a teljesítmény növelését. Ábel, aki rendszerint utolsóként hagyta el a hivatalt, egy pénteki napon meghökkenne látta, hogy Zsanett fél négykor még bent ül az irodában. Ekkor a következő párbeszédre került sor közöttük:

Ábel: – Hát te mit csinálsz itt ilyenkor?!

- Gyűjtöm az órákat.
- A falí és kar?
- Nem, a munka.
- A munka és túl?
- Igen.
- És a pásztor?

Kiderült: ebből nincs gyűjteménye Zsanettnek, és nem is akar ilyet, hiába ajánlott fel Ábel egy mívés darabot, amivel megalapozhatná a kollekcióját.

Valami hasonló zajlott le még azon a télen a buszmegállóban is. Miután Ábel és egy középkorú, csinos, piros bőrcsizmás hölgy hetek óta ugyanabban a buszmegállóban szálltak fel a buszra, elke-rülhetetlennek tűnt, hogy megismerkedjenek. Nem is sikerült elkerülni. Hajni egyetemi titkárnő volt, s majd' mindig vidáman, mosolygósan kezdte a napot, legalábbis úgy érkezett a megállóba. Egyszer Ábel meg is kérdezte tőle, hogy ez benne van-e a munkaköri leírásában.

Aztán december 5-én reggel már a buszon ültek, amikor a nő az immár szokásos vidámságával elővett a táskájából egy Mikulás-sapkát.

– Ezt viselem majd a munkahelyi Mikulás-ünnepségen – mondta. – Tavaly egy szarvasagan-csot tettem a fejemre.

- Bevitted a férjedét? – kérdezte Ábel
- Neki nincs olyan – pirult el Hajni.
- És nem csinálunk egyet? – kérdezte Ábel.

Persze ezek csak ártatlan évődések, hiszen a nőknek általában férje van, és Ábelnek általában felesége. Aki esténként, jobban mondva: éjfél körül, amikor a férje megérkezik a hálószobájukba, álmosan felemeli a fejét a párnáról, és megkérdezi: „Ki vagy?” Amire Ábel ezt szokta felelni: „A Mikulás. Hoztam almát, diót, mogyorót. Na jó, ebből csak a mogyoró igaz” – teszi hozzá végül. Peeersze, mondja az asszony, és ismét az álom karjaiba veti magát. Ábel pedig csak áll ott, az ágy

mellett szomorúan – mint egy magányos mogyoróbokor. Pedig még annyi bohó tréfát mondana, ha lenne kinek... Például, hogy miként nevezik az ideggyógyászt, aki hűvösen fogad? – Rideggyógyász. Vagy: hogyan nevezik azt, amikor a temetési menet késve érkezik a sírhoz? – Tetemes késés. Vagy: mi történik, ha betérsz a homokos bárba egy jó hideg Colára? – Kapsz hideget-meleget. Vagy: mi a családfakutatók köznapi neve? – Őstermelők.

Ám a kolléganői gyakran óvatlanok, és óvatlan közbeszólásaikkal néha akaratlanul is leleplezik magukat. Ez nem mindig jó. Egyszer egy remek kabarétréfát mesélt az összeröffenő főosztálynak, amely így szólt: „Gyermeknapon a gyerek és a felnőtt is szórakozik. Van a gyermekpénz, az 1000 Ft. Odaadják a gyerekeknek, aki felül valamire, ami mozog. És van a felnőttpénz, az 10.000 Ft. Ezért felül valaki ránk, akit úgy mozgathatunk, ahogy akarunk.”

Ekkor a kézbesítő Aranka felnevetett: - 10.000 Ft? Nem kevés az?!

Mire Ábel: - Bocs, nem vagyok napirenden az árakkal! Lehet, hogy ehhez kupon kell. Kupi-kupon.

De néhanapján a férfikollégák is tudnak meglepetést okozni. Történt, hogy a munkahelyi mosdóban rosszul helyezték be a tokjába a folyékony szappantartót, és nem jött belőle a krém. Ábel elpanaszolta az épp ott lévő kollégájának, hogy hiába jelezte a problémát hetekkel ezelőtt az ügyfélszolgálaton, nem történt semmi. A kolléga felsóhajtott: – Hiába, Isten malmai lassan őrölnék! Mire Ábel: – Azt hittem, ehhez a takarítónő is elégsz.... Szóval, érted, nem kell mindent rögtön a legmagasabb szintre vinni!

És végül egy eset, amiből kiderül, hogy nem érdemes vele keménykedni. Egy alkalommal bizalmas információra lett volna szüksége egy háttérintézményük vezetőjétől. Felhívta hát a telefonközpontjukat, ahol egy szigorú hangú hárpia emelte fel a kagylót. Kelletlenül végighallgatta a kérését, majd pattogós sorozatokban visszakérdezett: – Miért? Mikor? Minek? És miért most? Éppen ilyenkor, amikor annyi máskor van?!

Szóval, az a típus volt, aki a saját testével védi a főnök küszöbét, s azt a küszöböt csak az élettelen testével együtt lépheted át. Ábelnek már elment a kedve az egésztől, s kifarolt volna a dialógusból, amikor a hárpia bizalmatlanul, éreztetve, hogy nem győzték meg, így szólt: – Hát jó. Kérek egy nevet!

Amire Ábel: – Sajnos, nekem is csak egy van!

És letette a kagylót.

Pedig nem mondott igazat. Az anyakönyvben szerepelt még egy másik neve is: a Káin. Sokat tapasztalt szülei úgy gondolták, nem árt az, ha ott van, tartalékban. Az elmúlt hatvan évben nem vette hasznát, de ki tudja, milyen idők jönnek.

Átiratok érettségizőknek

Segédanyag

Kötelező olvasmányok összefoglalói

Magas rangú úr all inclusive szolgáltatást vesz igénybe, de élménye nem teljes. A kulturális csomag nem nyeri el tetszését, ezért panaszának drasztikus intézkedésekkel ad hangot. (*Arany János: A walesi bárdok*)

Háztartási alkalmazott pénz helyett kellemetlen tapasztalatokat gyűjt fővárosi munkaadóinál. Amikor megfelelő mennyiség áll rendelkezésére ezekből, tőkésítve visszaadja. (*Kosztolányi Dezső: Édes Anna*)

Magas rangú úr országjáró körútra indul, és figyelme elkalandozik, újonnan fölfedezett problémákra. A járulékos veszteségek listája, a teljesség igénye nélkül: saját feleség, a főnök felesége, haza sorsa, ép ész. (*Katona József: Bánk bán*)

Jó kondiban levő vidéki srác összebalhézik a tesójával. Később újabb konfliktusokba is beleáll: malomkövel, állatokkal, V4-es vitézzel. A két srác közti feszültséget végül a lakhelycsere oldja meg, felsőbb beavatkozásra. (*Arany János: Toldi*)

Vidéki hölgy unalmában férjhez megy, majd - miután ez sem űzi el egykedvűségét - újabb hímneműeket is kipróbál. Sajnos ezek sem izgalmasak annyira, mint az olvasmányélményei. Amikor már a pénz is fogytán, ideje lelépni. Nincs itt semmi látnivaló. (*Gustave Flaubert: Bovaryné*)

Versfordítások, mai kamasz nyelvre

Janus Pannonius

Pannónia dicsérete

Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannónia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!

*

*Méghogy a cucc, ami stíl, nem dönget már, csak Olaszba',
mostantól idenézz, támad a hungaro-iksz.
Ultramenő ez az arc, jól visszavonulhat a zsűri,
nézd, amit én tolok itt, hű, ugye mekkora flex.*

Balassi Bálint

Ó, nagy, kerek, kék ég

(részlet)

Mert valahol járok s valamit csinállok,
elmémbe mind ott forog
Julia szép képe, gyönyörű beszéde,
lelkem érte forr, buzog.
Valahová nézek, úgy tetszik szememnek,
hogy mind előttem mozog.

*

*Bármerre gengelek vagy ha csak hesszelek,
kajakra őt crusholom,
Julcsi full bejövős, dumája is menő,
minden posztját lájkolom.
Ha random meglátom, már attól kész vagyok.
Figyi, csajos, jól nyomod.*

Berzsenyi Dániel

Levéltöredék barátnémhoz

(részletek)

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm időmet,
S távolléted alatt kedvem miben lelem!ú
Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

*

*Hagyjuk már, csajszikám, hogy hogy is hesszelek
s vibe-olok egyedül, na, te mire tippelsz.
Tisztára kész vagyok, mint béna boomerek,
teljesen kihalok, amióta szkippelsz.*

(.....)

Életem képe ez. – Már elestvélyedtem,
Béborúlt az élet vidám álorcája!
Még két mulatótárs van ébren mellettem:
A szelíd szerelem hamvadó szikrája
S bús melancholiám szomorgó nótája.

*

*Hát kábé így tolom. Már fullra este lett,
vele együtt én is tiszta szomi lettem!
Két spannal csapatom, max ők fűznek engem:
a nűb crusholásnak basic nyomatása
és a toxik depi lehúzásos buktája.*

Petőfi Sándor

Nem ver meg engem az isten

(részlet)

Nem ver meg engem az isten.
Hogy szeretőt mást kerestem.
Te hagytál el, nem én téged;
Délibáb volt a hűséged.

*

*Ne hari, de okéska így,
hogy mostantól más a csajszim,
te dobtál, és ez nagyon cink,
téged akárki beújít.*

Ady Endre

Elbocsátó, szép üzenet

(részlet)

Törjön százegyszer százszor-tört varázs:
Hát elbocsátlak még egyszer, utólszor,
Ha hitted, hogy még mindig tartalak
S hitted, hogy kell még elbocsáttatás.
Százszor-sujtottan dobom, ím, feléd
Feledésemnek gazdag úr-palástját.
Vedd magadra, mert lesz még hidegebb is,
Vedd magadra, mert sajnálom magunkat,
Egyenlőtlen harc nagy szégyeniért,
Alázásodért, nem tudom, miért,
Szóval már téged, csak téged sajnállak.

*

*Eskü, hallod, kezd tök uncsi lenni:
Sz'al akkor, még egyszer: offoltalak,
ha aszitted, hogy járunk még: ne már!
És kurva cringe, de ghostingolni foglak,
ghostingollak kajakra, mert nekem égő,
vágjad, hogy mi van, mert totál kiégtem,
hogy nekem kell elküldeni a rákba,
sz'al télleg, kom, gec, te vagy ultragáz.*

Szabó Lőrinc

Semmiért Egészen

(részlet)

Hogy rettenetes, elhiszem,
De így igaz.
Ha szeretsz, életed legyen
Öngyilkosság, vagy majdnem az.
Mit bánom én, hogy a modernnek

Vagy a törvény mit követelnek;
Bent maga ura, aki rab
Volt odakint,
Én nem tudok örülni csak
A magam törvénye szerint.

*

*Ja, persze, gáz, ezt vágom én,
de ennyike.
Ha engem adsz, nyomd rendesen,
legyél csak kész, de sürgibe'.
Szkippelem, hogy az influenzszer
vagy a boomerek min tepernek.
Én kimaxolom magamat,
nem a genget.
Csak akkor jó nálam a csaj,
ha fullba', na, ugye vetted.*

Család (2002; dr. Szabó Mihály gyűjteménye)

Hosszabb lesz, mint a La Manche

Tisztelt hallgatóság, kedves barátaim,
néhány évvel ezelőtt abban a ritka szerencsében részesültem, hogy részt vehettem egy irodalmi folyóirat éves értékelő beszámolóján. Az akkor hallottakat fölhasználtam, és minden rosszindulatomat igénybe véve kreáltam egy másikat, egy általánosat, egy olyat, ami lehetett volna, de nem volt, szólhatott volna így is, de nem így szólt, illetve még a kecske is.

Az irodalmi lapot Ladiknak neveztem. Éves beszámolója következik: (Ja, reklám.)

Reklám:

Doktor Müller Viola gépesített szeizmográfus a Gyulai vár keleti oldalán megnyitotta íróiskoláját.

Író leszel 1 év múlva – 100 ezer Ft.

1 hónap alatt: 500 ezer.

Alkalom után: 1 millió Ft.

Bevizsgált módszerei: ráolvasás, kézrátétel, plakátszuggerálás és beöntés.

Sorszám kiváltása – húszezer forint – kötelező, alkoholos befolyásoltág nem akadály.

Folyóiratunk, a Ladik ezekben a vészterhes, járványoktól, háborúktól sújtott időkben sem feklett meg, léket sem kapott, kormányosa a legnehezebb időkben is magabiztosan irányította. Éves értékelőnk legmeghatóbb pillanataiból válogatunk.

A Ladik 2 millió 845 642 verset kapott az elmúlt évben. Ezek között volt rímes, kötött formájú, de végtelenített, hangtompító, gumióvszerbe öltöztetett, illetve kaptunk jachton, lombkoronásétanyon, stadionban, helikopteren, kaszinóban és óriásplakát árnyékában született költeményt. A magyar líra aranykora, ugye. Publikálásuk folyamatban. Érkezett olyan kézirat, amelyről nem tudtuk eldönteni, vers vagy a Humán Erőforrás Minisztérium küldeménye.

Kis vita után versként közöltük az arra érdemes írásokat.

Folyóiratunk a tavalyi esztendőben 32 526 novellát publikált, ezekből kiemelkedik, a *Megjött a...* című írás, melyet drámai sűrűsége és hosszan kitartott feszültsége méltán avatja a magyar novellairodalom jelenkori mintadarabjának. Témája: az elbeszélő édesanyja telefonál, és csak annyit mond, *megjött*. Megszakad a vonal. Csönd.

Az olvasóban máris feszültség támad, mert *mi jött meg*, ugye.

Az író édesanyja 80 éves múlt, élt Szálasi, Rákosi, Kádár, Gyurcsány alatt, és... él most is, oly sok minden ebben az életkorban már nem jön meg, viszont ami megjön, az nem föltétlenül szívesen látott. Az író édesanyja sem örömmel, inkább rezignáltan közölte: *megjött*.

A novellát a cselekmény cselekménytelensége teszi feszültté: az írónak számba kell venni a lehetőségeket, amely megtörténhetnének, de egyáltalán nem biztos, hogy megtörténtek.

Kérdezzük meg tehát, mi jött meg.

A hóhér, a doktor, a végrehajtó, a menesz, a heti monszunszerű felhőszakadás, a heti sáskajárás, az év bankjának választott pénzintézet uzsoraembere, Jehova tanúja?

Nem.

Az író édesanyjának szomszédja, Kálmán tavalý szőřen-szálán eltűnt. Kálmán (68) két év alatt, bár a nagypapája Szibériában hunyt el hadifogolyként, eltökélt oroszpartí lett.

Nem, még csak Kálmán sem jött meg.

Na, talán a *nyugdíj*?

Annak érkezett az író édesanyja mindig kitörő örömmel tudatja, mert az egyrészt hihetetlen mértékben nő, másrészt hihetetlen mértékben fogy is el. Az infláció is jobban teljesít.

Megjött az *ebéd* talán, de az se, mert hogy az író édesanyja egy becsinált leves esetében is valóságos Krúdy Gyulává válik, órákig képes annak élettani hatásáról, kémiai összetételéről, elkészítésének módjáról értekezni, valamint összefoglalni a leveshez fűződő esszenciális értékelését: *basszák ezt meg*.

Az író fölhívja édesanyját.

Mi jött meg édesanyám, ki látogatott meg, ki lépte át virágos kertet kapuját?

A nyári gázszámla, fiam, fogjad az aldis szatyrot, menj a bankba, vegyed ki, amink van.

A legjobb magyar novellák egyik lehetséges listája:

Hétkrajcár,

Barbárok,

Sokan voltunk

Dr. K.H.G.

Megjött a gázszámla, (2023).

(Azóta megjött a második is, 120 ezer.)

Reklám:

Turul és Turul fia kertészetünk felesleges, több

bála föliáját könyvesboltoknak

olcsón fölajánlja.

Föltéphetetlen, jeligére a kiadóba.

Apropó, a kecske. Folyóiratunk minden adományt elfogad. Ezennel köszönjük az ismeretlen jótévedőnek, aki egy másfél köbméteres űrtartalmú vaspántokkal megerősített papírdobozt juttatott el címünkre. A dobozban egy kecske tartózkodott, az állatot a szerkesztőség munkatársai nyomban a szívükbe fogadták, Dionüszosz, mi más nevet is kapott volna, nyomban elfogyasztotta a honorárium-utalványokat, az összes fél éves kiutalást. Szerzőink megértéssel fogadták, hogy közlésükért idén egy fillért sem látnak. Drámabarát kormányunk tíz konténer vecsési káposztát küldött. Köszönjük. Ezúttal pedig kihirdetjük új novellapályázatunkat is. A beküldendő írásokat a következő cím inspirálja: Egy kecske gyomormosása,

novella, tizenötezer karakterben, legyen pozitív kicsengésű a befejezés – (kecske, káposzta, honorárium).

Reklám:

Doktor Elekes író megverését szoros határidőre vállalja.

Gyors kiszállás, szakszerű ügyintézés, diszkréció.

Fület vissza nem adok.

Egy másik maradandó értékű novellánk a Feröer-szigetekre költöző nagyszülők és az itthon maradó gyerekek elválásának drámai pillanatát mutatta meg hiteles, érvényes, szabatos, tüpontos, léleksimogató, autentikus és felejthetetlen megjelenítésben. Megrázó pillanata a történetnek, amikor a nagyszülők kerekesszékét – a leszíjazott nagyszülőkkel együtt természetesen, illetve a dédi

urnában - betolják a Feröer-szigetekre tartó repülőgép csomagterébe, és a háromszoros sztrókos nagypapa még visszaszól:

„Mert, unokám, a jövőképünk, az. Ott jobb a foci, nincs az a dögmeleg, olcsó a hús, igaz bálna, nagyanyád rántott fókamellel vár benneteket, ha jöttök Elvirával. Basszátok meg, három kórházuk van ötvenezer emberre, egyikbe csak beférünk.”

Reklám:

A gyulai tanítóképző főiskola a hagyományos párosítások mellett új szakokra is fölvételt hirdet, melyekre szeretettel várja az érdeklődő fiatalokat 80 éves korig, úgymint:
rendvédelem-ország-testnevelés szakra
egyedüli napközis tanár az egész iskolában szakra
konyhasnéni-gondnok-csőtörésselhárítás szakra
tanár-nekrológírás szakra
torna-testnevelés-testmozgás szakra
hittan-labdarúgás szakra
akkumulátor-lombkorona-összeszerelés szakra
főliázás-darálógép-kezelés szakra.

Mint köztudott, elkészültek a Gyulát Békéscsabával összekötő alagútkisvasút útvonaltervei.

A terveket ugyan máris titkosították, de jövőre titokban át is adják.

Mi ott leszünk, s ezúton ígérjük, az irodalmi riport letűnt műfaját fölélesztve tudósítunk az eseményről.

Hosszabb lesz, mint a La Manche.

Irodalmi kérdés:

Egy beküldött novellában a Háromkirályokat Magyarországra küldte a csillag, kérdésünk a közlés előtt, mi lett a sorsa a hazánkba érkező Gáspárnak, Menyhértnek, Boldizsárnak, az író milyen megoldást választott.

1: Balatonszepezden, a parton megtalálták az istállót, kicsit átalakítva.

2. A budai várig jutottak.

3: Röszkénél találkoztak két határvadászzal.

Köztudott, hogy az írók szeretik a díjakat, az életüknél is jobban. A Ladik folyóirat ezennel gratulál a magyar irodalom új Kossuth-díjasának, aki hihetetlen írói és emberi nagyságról tett tanúbizonyságot. Húsz éve nem írt. Pedig alig negyven éves. Képzelje el a tisztelt hallgatóság, mi-féle ördögi késztetések nem szűnő sorozatának volt kitéve ez a fiatal író, mennyi inspiráció, aljasul támadó ihlet, fölkérések nyomasztó sokasága kísértette, de ő tudott nemet mondani.

Visszavert minden támadást.

Nem írt se reggel, se este, se szerelmesen, se csalódva, se éhesen, se szomjasan, józanul se, részegen se, egyetlen sort se írt, ha mégis igen, idézett, vagy álnéven közölt.

Nem írt, pedig a haza, a nép mennyire várta a jó szót, a szép beszédet.

Milyen nagyszerű, hogy a díjjelölő bizottság ezt a drámai küzdelmet meglátta és akceptálta.

Csak így tovább.

Tavalyi tíz drámaközlésünk közül kiemelkedik az a monodarab, amely azt beszéli el, hogyan kovácsolódik utazók kicsiny társasága igazi közösséggé, miután a Békéscsaba-Gyula város közötti, tavaly korszerűsített, állóbüfékkel, toi-toalettekkel, integető kabalaállatokkal és festett háttérképekkel korszerűsített vonalon éppen Gyula városába szándékozik utazni. A drámát a mozdonyvezető mondja el, ő az, aki már az utazás kezdetén eltűnik. Ő a semmi hangja, a nincs artikulációja. Aztán a kalauz is eltűnik, helyette büntetni kezd egy álkalauz, majd a vonat utasai Vlagyikavkaz állomáson találják magukat, ez csoda, a mágikus realizmus eszköztárának alkalmazása. De miszticizmus is, hiszen még mindig az eltűnt mozdonyvezető beszél. A dráma sűrítése a magyar néplélek meg nem alkuvásának, kitartásának, szabadság- és hazaszeretetének. Az utasok visszajönnek hazájukba, a többezer kilométeres úton többször temetnek, hárman lesznek terhesek, a nemváltó műtétet követelő ukrán potyautast eltávolítják, és a baráti szovjet – bocsánat – orosz nép üdvírgásától kísérve még éppen megérkeznek a gyulai irodalmi humorfesztiválra, ahol olvasók ezrei várják őket.

Breaking News:

Folyóiratunk főszerkesztője a levélvágó ollóval halálosan megsebezte Dionüszoszt, a kecskét.

Tud valaki Önök közül egy kecskesült receptet?

Küldjék a Ladiknak.

Köszönjük.

Huszármenyasszony (2001; dr. Blahut Károly gyűjteménye)

A zigazság kiderül

De jó, hogy van bulvároldal,
iszo-nyuszi érdekes,
összeveszett a párjával
naon szekszí énekes.

Énekes, énekes,
iszo-nyuszi érdekes!
Kis tökös, ne neved,
mert az olyan gyerekes!

Azt írtaja Zinternetre
ez a cuki énekes,
nem érdemli az a srác őt,
a döntése végleges.

Örülhet a Zapukája,
mert a románcot bizony
olyannyira nem kedvelte,
kérem, az már kész iszony!

Meg is írta a lányának,
kereken, perecen,
büdös ribanc egy fehérnép,
mint ide Debrecen.

Énekes, énekes,
iszo-nyuszi érdekes!
Kis tökös, ne neved,
mert kifut a krémleves.

Még sincs vége a románcnak,
apukám, anyukám,
sose fogod azt elhinni,
hogy mi történt ezután!

De ha mégis elhinnéd, hát
várjad ki a reklámot,
s hogyha vettél bőrradírt,
a folytatást meglátod.

Az a cuki énekesnő,
nem csalog, vakítok,
képet tett ki a párjával
pont miután szakított.

Eszem- iszom tényleg megáll,
mi van itt, kicsinyem?
A Rómeó-Júliába
beletört az eszem!

Énekes, énekes,
iszo-nyuszi érdekes!
Kis tökös, ne neved,
hej, az apád vérekes...

Vagyis megint együtt vannak
ezek itt kettecskén?
Én meg hittem a bulvárnak,
rakja meg a kecském...

Vagy ez a kép még korábbi,
akkor meg miafész?
Könnyét sírja énekesnőnk?
Kamu csak az egész?

Teljes létbizonytalanság
gyötri a szívemet.
Ázt se tudom, énekesnőnk
kiszeret? Beszeret?

Énekes, énekes,
iszo-nyuszi érdekes!
Kis tökös, ne neved,
verőember megkeres...

Hogyha nékem drónom volna,
az égis röptetném,
igaz felvételt csinálnék,
amelyen kettecskén

ezek a szép celeb-cicák
egy ágyban pittyegnek,
avagy tényleg magányosak,
s vége a tippeknek.

Kiderülne a Zigazság,
sallárom, sallárom,
éhen halna a bulvárlap,
csak kicsit sajnálom.

Tiltakozás

Tiltakozást tettek közzé
a dinnyében a magok,
joguk van az énidőhöz,
kérnek pár pillanatot,
amíg magukban lehetnek,
elmélázhatnak kicsit,
míg a vásárló betolja
a helyére a kocsit.
Mentális egészségükhöz
kell e csepp lazulás,
mert a világ irányukban
felettébb abuzáns.
Nem elég, hogy ők a jövő,
a dinnye csak jelen,
de még egy esélyt se kapnak,
elhullnak hirtelen.
A vásárló elolvasta
a netes közleményt,
mit a magok maguk írtak,
táplálván a reményt.
Ámde sajnos kést ragadott
a vevő, a galád,
s azzal máris reccsentette
a dinnye oldalát.
Tiltakozva, hosszú sorban
jöttek a tüntetők,
kiket a közömbös vevő
a földre köpködött.

Perelnek a lazacok

Úgy tűnik, hogy
pontot tesznek
némely elhúzódo ügyeknek
végére a lazacok.
Az az ok,
hogy messzemenően
sérlemzik az erdőben
megesett
eseteket,
melyek során
a medvék
két pofára
mind kiették
a folyókból a lazacot,
nem hagytak egy árva falatot.
Mármost
több más folyóban
is élnek lazacok,
millióan,
s nem azt mondják ám,
hogy jól van
ez így, hanem aggodalmukat
fejezik ki, úgyhogy változtatna
az ügyön a lazac-szakma,
demokratikusan,
ne legyen mohó a medve,
vagy a vegán eledelre
álljon át, s egy másik nézet
szerint, mely viszont a méhek
körében nem népszerű:
eszegethetne több mézet!
A lazacok sejtették,
hogy kényes ügy a medvék
sarokba szorítása,
így megnyerték
döntőbírónak az ügyhöz
(mert hát az győz, ki jól trükköz),
a nagybajszú, tekintélyes,
meglehet, egy kicsit véres
szájú döntőbíró,
magát Oroszlánfóka Bárót.
Reggel óta tárgyalgattak,
jól haladtak,

medve bátya
sok gazságát ím belátja,
s hajlamos az engedményre,
bár ösztönös medvelénye
tiltakozott.
A halakból létrehozott
kamara roppant hatékony,
noha a jég igen vékony.
A frontvonalak közeledtek,
lassan körvonalazódott
a megegyezés, egyes pontok
még csiszolásra szorultak,
de lassan a szörnyű múltat
temethetik, s szebb jövőbe
indulhatnak egy-kettőre.
Igen ám, csak hogy az éhség
rossz tanácsadó, s mivel épp még
reggel óta
nem evett semmit a fóka,
sem a medve, harapósra
váltott mindkettejük kedve,
s az lett a vége,
jaj, ti halak szegény népe,
hogy a jogsérelmét mantrázó,
műanyagvödörben ázó
bizottságot megette
felette
nagy egyetértésben a medve,
no meg a fóka,
aki, miután a hasát telepakolta,
az indítványt az egyik peres fél
távollétére
hivatkozva
bizonytalan időre elnapolta.

► GYŐREI ZSOLT
► SCHLACHTOVSKY CSABA

Cukorbáj, avagy az édesanya az élet sója

Verses jelenet

Játszódik egy patinás kisvárosi cukrászdában, mainapság

Szereplők:

Feri bácsi, törzsvendég

Krisztián, siheder

Evelin, pincérnő, Krisztián barátnője

Eszter, Krisztián anyja

Viki, Eszter ismerőse

■

Feri bácsi: Csatatér a kisvárosi cukrászda,
morc haspókok szentségelnek cifrázva.
Ezer fürttel
fogy a trüffel
kapós a grillázs, marcipán,
kisgyerekek
követelnek linzereket,
bonbon-fronton nincs szeretet,
csak desszertvillás harci tánc.
Óbégatnak nagyikkal,
az kussol, ki fagyit nyal –
egy szó, mint száz: van itt zaj.
Messze nem egy bájliget,
csócsálják a bájgliket,
és a túrót, pitével.
Én vagyok csak kivétel,
mert nekem az édesség
ellenjavallt réges-rég,
legyűrnék egy krémest még,
a vércukorszintmérőm szétesnék.
Üres kávé kavargat hát kanálkám,
csördülését túlzengi a kavalkád,
ilyen zshivaj tombolhatott talántán,

amikor az Erkel szobrát avatták.
Mit tehetnék? Ülök, mint a szágópálma,
bávatagon várok itt a zárórára,
midőn végre elcsitul a rettenet,
elpihennek a megfáradt eklerek,
akkor szépen felkelek,
s étlen hazasettenek.
Addig bezzeg szemem nassol,
bámulván az Evelint:
mint cikázik hasig hastól,
súlyos tálcát emelint,
ahány keze, tele mind.

Ámbár most épp feltartja egy siheder,
egyfolytában fecsegnek!

Kihallgatom, mégis miről siketel,
hátha némi bosszúsággal kecsegtet.

Krisztián: Három hete hallgatom a nyüstölést:
anyámmal mért nem ismerkedsz meg?
Leszerveztem: megérkezik üstöllést,
eldumáltok, islert esztek...

Evelin: Főszезonban, csúcsidőben,
mint folyhatna dumcsi bőven?
Két lépés, és sutty, kidőltém,
mint muslica a puncslikőrben!

Krisztián: Azt gondoltam: remek ötlet,
s kakaómba beleköptek.

Evelin: A fél város itt tüleked!
Hogy tarthatnék szünetet?

Krisztián: Leteszed az üleped
néhány percre –
jár ennyi a fiúdnak!

Evelin: Persze, persze,
és miattad kirúgnak!
Visszamenjek tanárnőnek,
és legeljek csalánt főleg?

Krisztián: Ezt kapja az anyám tőled?

Evelin: Én kértem, hogy ideráncigáld?

Krisztián: Hogyha tudnád, de kíváncsi rád!

Evelin: Jó. Ha helyet foglaltok,
míg rendelték fagylaltot...

Krisztián: Kedvence a karamell!

Evelin: Váltunk pár szót paralel.

Feri bácsi: És Evelin balra el.

Az ajtóban már ott torlódik anyuska,
rózsaszínű, mint a málnás makaron,
édes-habos, mint somlói galuska,
dimbes-dombos tájtérkép.

- Ne lennék ily gyomorbajos katatón,
lenne benne tápérték!
- Krisztián: Puszi,
anyuci!
- Eszter: Mért hívtál pont cukrászdába?
Ügyelhetnél magadra!
Úgyis fel vagy dagadva,
mint egy hólyag,
nem kéne, hogy duplázz rája!
- Krisztián: Csak, mert...
- Eszter: Legalább én szóljak!
Rossz rád nézni, kisfiam,
hájad rezeg friss-vigan,
ujjad helyén virsli van!
Nagyon el vagy hanyagolva.
- Krisztián: De én...
- Eszter: Igen, ez az anya dolga!
- Krisztián: Hogy csesztetsz meg szánakozol? (*Idegesen a hajába túr*)
- Eszter: A hajad meg szénakazal.
Aki kövér s mélynövésű,
annak többször kéne fésű.
A külsődre mért csak én figyelek?
Mikor leszel végre férfi, gyerek?
- Krisztián: Nincs is rajtam felesleg!
- Eszter: Cseréld le a látszerészed.
Hisz a csajok rád se néznek,
mind jobb pasit keresnek.
- Krisztián: Akadt már, ki letámadt,
és nem talált nehéznek –
bírja minden dekámat!
- Eszter: Előbb vonul kolostorba. (*körbenéz*)
Dolgozik itt személyzet?
Ha az embert kiszolgáltatnák,
Lecsúszna egy dobostorta.
- Krisztián: Máris szólok,
legyél boldog.
És valamit iszol?
- Eszter: Málnát
meg egy lattét,
ha megfőzni nem lesz hat hét,
mert különben hisztizek.
- Krisztián: Megyek.
- Eszter: Magadnak csak szikvizet!
- Feri bácsi: Ahogy a siheder int,
látom jönni Evelint.
Másra se várt eszerint.
Nem lehet nem szeretni.

Evelin: Elnézést, hogy megvárattam magukat...

Eszter: De ha már így kivártam,
örülök, hogy ideért,
megtette e nagy utat,
s ránk szánja az idejét.

Evelin: *(meghatva)* Az, hogy végre mi hárman
dumcsizhatunk: hibátlan!

Eszter: *(értetlenül)* Tökéletes! Végre együtt!
Mit javasol? Honnét kezdjük?

Evelin: Sajnos nem nyújthatom hosszan,
és még be se mutatkoztam:
Szabó Zelma Evelin –
ezek mind a neveim. *(nevet)*
Sajnos nem ülhetek le.

Eszter: Mért? Maradjon hetekre!

Evelin: Ez aranyos! De nem lehet,
A főnököm szigorú,
ha lazázunk, kiború',
s kirúgatást emleget.

Eszter: Vannak furcsa emberek.

Evelin: Percem nyugton nem telhet,
folyton-folyvást rendelnek.

Eszter: A szerencsések.

Evelin: Csápolnak, míg becserkésznek...
Ott is, ni! egy főszer int
a kilences asztalnál.
Ciánt habbal, azt falnál!
Falnak megyek, szó szerint!
Kövérek, mint toros bolha,
de kell nekik a dobostorta,
tiramisu, profiterol,
csokis mousse és sarokház,
dühöng itt a pufi-terror!
Más meg lattéért nyüszít,
úgy élhet csak, ha mokkáz.
Úgy unom már e nyüzsit,
a sok debil vendéget.
Bárcsak hazamennének!

Eszter: Ez bosszantó fölöttébb.

Evelin: Lépnem kell. De jövök még! *(el)*

Eszter: Ha nem sírnék, röhögnék.

Krisztián: *(zavarban)* Kedves lány és közvetlen...

Eszter: Már-már röstellem,
hogy kis hiján
süteményért nyösztettem.
Fuss utána, Krisztián,

szólj, hogy míg itt szalad, jön-megy,
hozza ki a panaszkönyvet.
Krisztián: Ne már! ez a kedvesség
terólad így lepereg?
Eszter: Menj, mielőtt megvesznék,
és lepne az epe meg!
Krisztián: Teperek. *(el)*
Feri bácsi: Jaj, Evelin, aranyoskám,
kihulltál az anya-rostán!
Nem passzoltok ti ketten,
mert e mamlasz,
kiért bomlasz,
szemlátomást töketlen.
De hopp, jön egy új nővendég,
apró, mint egy mustármag,
kit minden férfi mustrálgat,
s szintúgy tetszik anyuskának –
úgy néz, mintha örvendnék!
Eszter: Viki! Csüccs le
itt a plüssre!
Viki: Szia, Eszter!
Bocs, ha késtem,
anyám nehezen ereszt el,
és olykor pláne mégsem.
Eszter: Nem mondtad, hogy reménybeli
anyósoddal ütközöl,
ki benned a menyét leli?
Viki: Megkérdezte: melyikkel az öt közül?
Egyébként meg üdvözöl.
Eszter: *(csípősen)* Fut jelölted másik négy?
Mért nem rögtön százig mégy?
Viki: Meglehet, hogy prózai
vagyok, már-már otromba,
akit le nem nyűgöz ködkép,
s a romantika pózai,
de vágyom már egy otthonra,
az anyámtól költözködnék.
Gondolkozzunk realistán,
így vagy első te a listán.
Eszter: A szerelem szent dolog.
Hogyha egyszer fennforog,
ellene ki küzdhetne?
Térjünk is az üzletre!
Családi ház, zöldövezet,
padlófűtés, összkomfort,
szobákban légkondi,
a kapu kis közbe vezet,

- a garázsban Ford Escort,
hároméves, kék kombi.
A kert másfél hektárin
barack nő és nektárin,
ha illatát megérzed,
az maga az ígézet.
- Viki: S mi kapnánk az egészet?
- Eszter: *(kis szünet után)* Tiétek a tetőtér,
én megyek a földszintre.
- Viki: Lehetek most őszinte?
Ezzel kissé letörtél.
- Eszter: Nem leszek az utatokban,
a szobámban matatok benn.
- Viki: Ha anya kéne, van raktáron.
Börtönőr, kém, házmester,
ki naphosszat rám leskel,
hogyan bajával traktáljon.
Úgy költözzem más tájra,
hogyan ott vár egy anya-pótlék,
ki lépteim strázsálja?
- Eszter: Nem mondtam a nyaralót még!
Szanazugban,
a Körösnél!
- Viki: Ha az úgy van,
érte jó pénzt megadnak,
rajta annyit keresnél,
hogyan végy egy lakást magadnak!
- Eszter: Erre alszom még egyet,
hogyan jobb tervre ébredjek.
- Feri bácsi: Nekem ez az alku fáj.
Két szívtelen halkufár,
ki halpénzre kalkulál.
De hajjaj,
kócos hajjal
közeleg az egyszemélyes halraj.
- Eszter: *(az érkező Krisztiánnak)* A panaszkönyv hol maradt?
Nem látom a hón alatt!
- Krisztián: Megették a vikingek.
- Eszter: Bemutatom Vikinket!
- Viki: Szia! te vagy Krisztián?
- Eszter: Megrendeltem már a lattém?
- Krisztián: Beütött a vízhiány.
Se kávé, se szóda
azóta.
- Eszter: Szomjan veszem ezalatt én.

- Krisztián: Csábító a gondolat! (*Eszter megszólalna, de nem engedi*)
 Ne is hűtsd a gyomrodat,
 én lököm a szöveget!
 Nem vitatom,
 hogy nem vagyok nyápic túl,
 a pocakom – de mint atom –
 a hízásra rágyorsult,
 elértem a vágósúlyt,
 a kilóm már százig nyúlt,
 de annyit azért leszögezek,
 keményen, mint a kövezet:
 akadt nő, ki rám izgul,
 és ez nem a mázlin múlt!
- Eszter: (*gúnyosan*) Naná, tán egy pincérnőcske!
 Nem vonzanád ingyér' őt se!
 Szép summa a napi jatt,
 ha kedves, csak amiatt!
- Krisztián: (*bőszén*) Mért nincsenek kéznél torták,
 hogy betömhessem a torkát,
 s fulladozva kancsalon
 felfogja, hogy van csajom?
- Viki: Ha így állunk, távoznám.
 Van még mára három szám.
- Eszter: Viki kedves, hova futsz?
 Ne ijesszen el e trucc!
 Henceg csupán Krisztián,
 ne akadj fenn hisztiján!
 Csak nyelve van fölívágva!
 Nőre bárhogy sóvárg ám,
 béna, mint egy sóbálvány,
 s nem vergődik zöld ágra!
- Krisztián: Bocs, ha netán megbántanám,
 ki ez a csaj egyáltalán?
 Nem kellenek kibicek,
 jobb is lesz, ha kibiceg.
- Feri bácsi: Kávéval jó Evelin!
 Rosszabbkor nem érkezhetsz.
 Vidám, mint az elején,
 holott ez már végkezdetsz.
- Evelin: Hoztam lattét, eszpresszót,
 a hangulatnak ez tesz jót,
 ha mindenki bestresszolt.
- Eszter: (*Vikinek, sügva*) Vigyázz ezzel! Elmebeteg.
- Viki: Vigyázok. Most elmehettek?

- Evelin: *(leül)* Végre öt perc pihenő!
Leteszem a kufferem,
kényelmes e puff-perem.
(Vikihez) És te ki vagy? Családtag?
- Eszter: Lükébb, mint a nagy átlag.
(gyanakodva) Krisztián, mondd: ki e nő?
Anyuskádat őmiatta gyaláztad?
- Evelin: *(Krisztiánnak dühösen)* Nem szóltál rólam, te díszkretén,
csupán sunnyogtál diszkréten,
hallgattál, mint a sügerek,
s most engem néz mesügének?
És ne kapjak agyrákot?
- Krisztián: Mondanám, ha hagynátok:
igen, ő a választottam!
- Viki: Nem hallgatom már ezt itten.
Fene vigye el e randit,
ha egy más csaj belerandít!
Megnézem a következő rajtszámot,
s folytatom a férj utáni hajszámot.
- Eszter: Maradj még, mint kő kövön!
Ne lépj túl a kölkömon.
Minden más nőt félrelökve
nyomulj rá e férjelöltre!
- Evelin: *(Krisztiánnak)* Mi a görbe pöcs?
Nőd van, s azt is idehoztad?
Kell rögtön egy bige-osztag?
- Krisztián: Nincs nagy gond, csak törpe göcs...
- Evelin: Mi a lószőr?
Az nem gond, hogy vele nőzöl?
- Krisztián: Most láttam őt legelőszőr!
- Eszter: *(Krisztiánnak)* Ehhez mennél férjül-e?
Nem látod, hogy félhülye?
S lapos, mint egy alátét!
- Evelin: *(Eszternek)* Maga kérte a lattét?
Evelin leönti Esztert a kávéval
- Krisztián: *(Evelinnek)* Te tényleg nem vagy normális,
sőt: vadabb még egy mórnál is.
Azt gondolod, faszagányos,
hogya így állsz az anyámhoz?
Muszáj vele meccsezned?
Csoda, ha nem kap utánad?
- Evelin: Szarok rá. Ezt elcseszted.
Tartsd meg mind a rokonságod!
És üzenem az apukádnak:
mért nem húzott kotonzsákot? *(el)*

- Viki: (Eszternek) Húzok, ha nem haragszol.
Vár reám egy alagsor. (el)
- Krisztián: Jó volt ez a csaj nálam,
de megveszett. Sajnálom.
Ennyi lett az örömnép:
egy ázott blúzt törölünk meg.
- Eszter: Ha kávéban is kell úszkálnom,
nem sírok most e blúz-káron,
hisz világos a tanulság:
nem óv meg, csak anyuskád. (egymásba karolva elmennek)
- Feri bácsi: Nem segít krémes, se lúdláb,
s hiába, hogy a máz édes,
ha anyád jár, mint a rúd, rád,
számodra csak bú terem.
Megyek. Vár a mutterem.
Az idén lesz százéves. (el)

Vak vezet (1978; dr. Szabó Mihály gyűjteménye)

Anna

Ma az iskolaudvaron
megismerkedtem Annával.
Ő a világ legszebb lánya,
csak még nem tud róla,
mert eddig senki nem merte
neki megmondani.
Én sem.

Mozi

Ma délutánra elhívtam
Annát moziba.

Megkérdezte,
hogy mit adnak,
és amikor elárultam neki,
azt felelte, hogy örül,
mert szerinte az jó film,
szívesen megnézné,
és egyébként is
szeret velem lenni.

Mondtam neki,
hogy én is örülök,
mert én is nagyon
szeretek vele lenni.

A szebbik nem

Tudjátok
hogy melyik a szebbik nem?
Az igen!

Lebeg

Anna azt mondta,
hogy mióta ismer engem,
biztosan nem tudna elesni,
mert állandóan úgy érzi,
mintha a föld felett lebegne.

Két barát

Mostanában
két legjobb barátom van.
Az elsőt úgy hívják, hogy Anna,
a másodikat pedig úgy, hogy
Ölelj Meg!

Kórház

Anyá, nehogy bemenj a kórházba,
mert akkor téged is meggyógyítanak,
és sose leszel itthon,
hogy tudj velem társasjátékozni!

Szökőkút

Tudod, apa, én nem sírok,
csak a sok injekciótól néha
szökőkút nő a szemembe.

Rács

Amikor nagyon közről
nézek ki az iskolaablakon,
olyan, mintha nem is volna rajta rács.

Ám Anna, aki az udvarról figyel engem,
azt hiheti, hogy be vagyok zárva.

Végül is csak káprázat az egész.
Hisz valójában nem vagyok bezárva,
de kettőnk között mégis ott a rács.

Önzetlen

Az önzetlen szeretet az,
ha akkor is szeretjük azt a valakit,
amikor nem velünk van,
de látjuk, hogy így is boldog.

Ablak

Kiskoromban volt itt egy ablak,
amin át lehetett látni
a végtelenbe.

Pont itt,
ahol most ez a fal áll.

Elfordult

Tegnap elfordultam Istentől,
de mégis nagyon megörültem,
hogy ma újra itt állt előttem.

Búcsú

Ma elbúcsúztunk egymástól Annával.
De nem mondtunk semmit,
mert már annyira ismerjük a másikat,
hogy úgyis tudjuk, mit gondol.
Csak álltunk egymással szemben,
aztán ő megölelt.

► SIMON RÉKA ZSUZSANNA

A felhő

Ketten voltak. Kiterített szárnyakkal ültek valahol az ég közepén. Teát szürcsölgettek, ahogy mindig, ha valami nagyon fontos megvitatnivalójuk akadt.

– Nem gondolod, hogy kicsit eltúloztad a dolgot? – törte meg a csendet Gábel.

– Majd a jelentésből kiderül – vont a vállát Mihály.

– Akkorát löktél rajta.

– Példát kellett statuálnom.

– Sikerült?

– Szerinted? Mikor volt itt utoljára ekkora csend?

– És most mi lesz?

– Mi lenne? Mindenki végzi ugyanúgy a dolgát, ahogy eddig.

– Nem tartasz attól, mi kerül a jelentésbe?

– Miért tartanék?

– A felhőt is kihúztad alóla.

– Mit kellett volna tennem? Megvárjam, míg magától leugrik? Nézd a jó oldalát. Felszabadult egy remek felhő.

– Tea? – ereszkedett le melljük hirtelen Rafael.

– Már kihűlt – nyújtott át egy bögrét az érkezőnek Gábel.

– Hidegen is jó lesz.

– Honnan jössz?

– A jelentésre vártam.

– Még mindig nincs kész?

Rafael a fejét ingatta.

– Sosem késtek ennyit – jegyezte meg Gábel.

– Csak nem értem aggódsz? – mosolygott Mihály.

– Szeretnéd, ugye? – vágott vissza Gábel.

– A felhővel mi lesz? – terelte el a szót Rafael.

– Azért vagyunk itt, hogy ezt megbeszéljük, de úgy tűnik, a többiekre még várni kell – válaszolta Mihály.

– Szólt nekik valaki? – kérdezte Gábel.

– Kiment a körlevél – kortyolt bele a teájába Mihály.

– Én nem kaptam meg – csodálkozott Gábel.

– Neked nem küldtem.

– Miért nem?

– Mert amikor tegnap nekem csapódtál, elmondtam, hogy ma itt találkozunk.

– Semmi ilyet nem mondtál.

– Most mégis itt vagy.

- Láttam, hogy itt üldögélsz, gondoltam, jót tenne, ha beszélgetnénk kicsit a történetekről.
- Én már semmin nem csodálkozom! – sóhajtott Mihály.
- Mire akarsz ezzel célozni? – csattant fel Gábiel.
- Semmire. Nem vagy te ma egy kicsit a szokásosabbnál is érzékenyebb?
- Csodálkozol? A tegnapelőtti trauma után.
- Mikor teszed már túl rajta magad?
- Nem lett volna jobb egyszerűen elküldeni? Akkorát löktél rajta, és...
- Igen, tudom, és a felhőt is kihúztam alóla.
- Hát, meg kell hagyni, volt benned kurázsi – nevetett Rafael.
- Kurázsi? Milyen kurázsi? – tépett ki egy tollat a szárnyából Gábiel. – Nem is nézett a szemébe, amikor meglökte.
- Persze, hogy nem. Háttal állt – ásított Mihály.
- Nem is figyelmeztetted! – emelte fel a hangját Gábiel.
- Dehogynem. Körlevélben.
- Arról nem figyelmeztetted, hogy akkor, ott meglököd.
- A felhőjére esett.
- Amit, ugye...
- Igen, tudjuk. Amit aztán kihúztam alóla. Te most mégis melyik oldalon állsz? – túrt bele a szakállába Mihály.
- Ezt most komolyan kérdezed? – dohogta Gábiel.
- Az a hír járja, hogy jó nagy és igen kényelmes az a felhő – szólt közbe Rafael.
- Az – helyeselt Mihály.
- Te nem voltál ott, amikor történt? – kérdezte meglepetten Gábiel.
- Nem. A múlt havi jelentéseket válogattam.
- Épp akkor?
- Ühüm – bólogatott Rafael. – Ti jártatok valaha a felhőjén? – folytatta ászellemülten.
- Sosem voltunk jóban – lengette meg a szárnyait Gábiel.
- Én egyszer vagy kétszer – mondta Mihály.
- Nem is mesélted! – háborgott Gábiel.
- Nem is kérdezted.
- Valami hír azóta? – vágott közbe Rafael.
- Azóta, hogy meglökte, és kihúzta alóla a felhőjét? – pontosított Gábiel.
- Rafael bólintott.
- Már biztosan megérkezett – nézett a mélybe Mihály.
- Egy körlevelet azért írhatott volna, nem? – kérdezte Rafael.
- Azok után, ami történt? Azóta biztos kitörölt minket! – nyugtázta Gábiel.
- Ez volt a cél – veregette vállon a mellette ülőt Mihály.
- Fiúk, nem is tudom, hogy kezdjek hozzá. Most, hogy így alakult a dolog, lenne egy nagy kérésem. Nem tudnátok valahogy közbenjárni, hogy én kaphassam meg a felhőjét? – állt a többiek elé Rafael. – Az enyém már lassan kikopik alólam. Annyira összement, hogy alvás közben lelógnak róla a szárnyaim, ébredéskor sajog a nyakam, a hátam. Napközben alig tudok a teendőimre koncentrálni, annyira rosszul alszom. Ugye számíthatok rátok? Ti is tudjátok, milyen nehéz manapság megüresedett minőségi felhőhöz jutni.
- Most komolyan, Rafael! Még ki sem hűlt a felhője, és te már szemet is vetettél rá? – méltatlankodott Gábiel.

- Jaj, dehogy, csak gondoltam, ha már úgylis megüresedett, baráti alapon hátha...
- Ha a többiek is megérkeznek, szavazni fogunk – nyúlt el a felhőn Mihály.
- Rendben – lengette meg a szárnyait Rafael.
- Tényleg olyan kényelmes lenne az a felhő? Ha belegondolok, Lucifernek már úgysem lesz rá szüksége. Az én felhőm sem egy főnyeremény. Átfúj rajta a szél, átengedi a vizet. Néha úgy megmacskásodik a szárnyam a vacak süppedésekben. Fiúk, saját magamra is szavazhatok? – fordult Mihály és Rafael felé Gábiel, de azok már az igazak álmát aludták.

Ló (1979; Munkácsy Mihály Múzeum)

Bánya, Mély, Múlt

Utólag restellem bevallani, de a szerző neve, Marisha Rasi-Koskinen semmit sem mondott, megjegyezni is alig tudtam, úgy hangzott, mint egy finn gyerekmondóka. Ebből a finn megállta a helyét, a többi meg az én szegénységi bizonyítványom. Marisha Rasi-Koskinen harmadik könyve, *A Nap sötét oldala* kétségtelenül remekmű. Nem érdemtelenül kapta meg a kiadásának évében, 2019-ben, a legjobb finn ifjúsági regényért járó díjat, a Finlandia Junior Prize-t.

Miről is van szó? A fülszövegből nem sok derül ki. Emília félárva, tizenhat éves lány, aki Bánya városban él a nagypapjával. Adott még egy, az anya halála óta lezárt fészer a kert végében. Amikor Emília előtt feltárul a tiltott helyiség, a mélység lerántja, a saját és Bánya város múltjába.

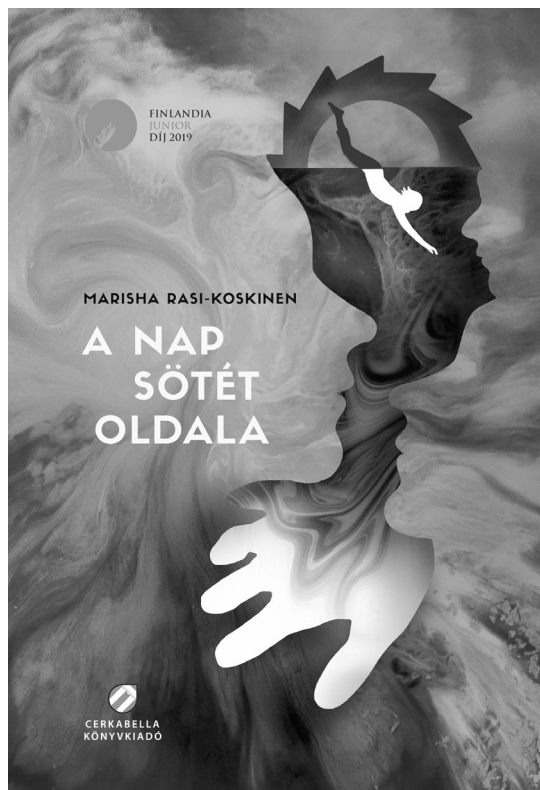
A szerzőről a könyv hátoldalán megtudható, pszichológusból avanszált íróvá. A naiv olvasó fejében összeáll a képlet: Bánya, Mély, Múlt. Szimbolizált pszichologizálásra, felnövéstörténetre számíthatunk, lemerülésre egy kamasz tudatalattijába, traumafeldolgozással.

Ennél nagyobbbat nem is tévedhet az egyszerű olvasó, úgy, hogy közben igaza van. Marisha Rashi-Koskinen, skandináv hagyományokhoz híven, egyszerű és letisztult stílusával azonnal megragadja az olvasó figyelmét, és egy percig sem ereszti el. (Itt kell kiemelni Bába Laura remek fordítását!)

A mű Bányaváros zárt közösségének a bemutatásával kezdődik. Az ott élők által épített közösséget a teljhatalmú Vezető irányítja. Képzeljük el, a Duna melletti Marina luxus lakópark holnaptól egy önálló városállam lesz, egy Észak Koreai Népi Demokrácia szintű diktatúrával és annak elengedhetetlen kellékeivel: személyi kultusszal, kötelező győzelemünnepekkel, szűrt internettel, eltorzított, alattvalókat kitermelő oktatási rendszerrel, besúgóhálózattal és épülő, a külső ellenségeket távoltartó fallal.

Emília és barátja, Mitek hamarosan ennek a hatalomnak a célkeresztjében találja magát. A város szélén levő bányában keresnek menedéket, ugyanakkor próbálják megmenteni a lány rejtélyes s keresztanyát, Mimát.

Ezen a ponton érünk el a könyv második részéhez, az időutazáshoz, annak összes dilemmájával: meg lehet-e változtatni a múltat, létrehozva egy párhuzamos univerzumot, vagy ellenkezőleg, egy kis változtatás is az időutazó vesztét okozhatja, meg sem születik. Még ez utóbbinál is rosszabb egy másik lehetőség, miszerint minden

Cerkabella Könyvkiadó, 2023

próbálkozás hasztalan, ami megtörtént, azt nem lehet megváltoztatni. Marisha Rashi-Koskinen ügyesen lebegteti, melyik opció mellé teszi le a voksát. Ebben az alapfeszültségben drukkolunk a tinédzser Emíliának, vajon meg tudja-e akadályozni a személyes katasztrófáját, a szülei elvesztését. Közben betekintést nyerünk a hatalom anatómiájába is: hogyan lesz a Fényforrás lakóparkból Győzelembánya, a másodvonalbéli, sármos bürokratából, Fényes Győzőből a Vezető, hogyan használja ki a fiatalokat, manipulálja a tömegeket álválságok létrehozásával és a közmorál erodálásával.

Marisha Rashi-Koskinen nem elégszik meg ennyivel, a cselekménybe belefalon olyan súlyos kérdéseket, mint a természet értékeinek pusztítása vagy a fiatalkori, nem kívánt terhesség. De elsősorban arról kérdez mindezek közben, hogy mi végre vagyunk itt, van-e szabad akarat, és nem melleleg áttekintést ad a(z) (tér)idő természetéről is.

A második rész nyomasztó világa a harmadik, lezáró szakaszban kap némi feloldást. A szerző a fináléban összefuttatja a szálakat, megkeveri őket, hogy aztán feje tetejére állítson mindent, és mégis némi happy endet nyújtson, két felkavaró (vagy megnyugtató – értelmezés kérdése) tanulsággal: ha az embereket lehet is manipulálni, a fizika törvényeit nem, azok mindenkire ugyanúgy vonatkoznak, illetve, ha a múltat nem is, a jövőt alakíthatjuk.

Falusi táj (1950-es évek eleje; Munkácsy Mihály Múzeum)

GarázsMacbeth, Én vagyok én, Pengetangó

Ősbemutatók a Gyulai Várszínház 60. évadában

Három, markáns szerzői hangot megütő, műfajában is különböző darab első magyarországi előadását láthatta a közönség Gyulán idén nyáron. Az angol szerzőtől származó *GarázsMacbeth*et Háty János *Én vagyok én* című egyfelvonásosa követte, amelyet három frissen végzett színművész, Gloviczki Bernát, Lelkes Botond és Mosolygó Sára felolvasószínházi előadásában vittek színre. Végül Verebes Ernő Borges ihlette *Pengetangójával* ismerkedhettünk meg három színház koprodukciójában. Mindhárom ősbemutató egy-egy előzményre támaszkodott, ám megfogalmazásukban, előadásmódjukban az éltető sokszínűséget láttuk a színpadon.

GarázsMacbeth

Brit vígjáték ősbemutatójával örvendeztette meg közönségét a Gyulai Várszínház. Lehet a *Macbeth*ből vígjátékot csinálni? Nos, olybá tűnik, hogy lehet. Szentségtörés? Az sem lehetetlen.

A *Macbeth* Shakespeare közismert darabja – nem az alapműveltség része, ám illik ismerni. A szövege nem egyszerű – gondoljuk hát el, mennyire bajos lehet mai angolként az 1606-os szöveggel hallani. Meglepően nehéz összefoglalni a tartalmát is, és talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy „sznob” darab (azaz sokkal többen vélik ismerni, mint ahányan valóban tudatában vannak a cselekménynek). A vak is láthatja, hogy a sötét, vérgőzös darabból

hiányzik a humor. „Nagyon sajnálom az erőszakot és a brutalitást, apropó, de sajnos ez egy ilyen darab” – mondja Normann, a *GarázsMacbeth* főhőse, aki próbál erre megoldást találni, ahogyan a szövegét is szeretné közelebb hozni a mai nézőkhöz.

A *GarázsMacbeth* a Grimethorp házaspár magánvállalkozása. Az Aranyeső köz 3-ban, divatos, de visszafogott, modern bútorok között élnek (még ha mi csak a garázsukat és a kocsibeállójukat látjuk is). Elsie és Normann azt érzi, hogy üres és értelmetlen a létezésük. Hiányzik nekik a kultúra, nagy k-val, ezért a mozgókönyvtár autójából kikölcsönzik a *Macbeth*et. Shakespeare-től, aki nem Arnold, a sarki autóbontó tulajdonosa, hanem William, a legnagyobb angol drámaíró. A darabot lenyűgözönek és nagyon ütősnek tartják, van is némi írói és színjátszós tapasztalatuk, így minden hezitálás nélkül belevágnak a kétszereplőssé átvált előadásba, amellyel szomszédaikat – minket – akarnak lenyűgözni. Főszereplőink nem ütődtek, csak átlagosak és naivak. Tiszta szívvel veselkednek neki a szentségtörésnek. Belefér, hogy Banquo csak egy rezgő álarc Macbeth feje fölött? Bele.

Az előadás kettős kóddal dolgozik: a nézőnek tisztában kell lennie az eredeti cselekménnyel, valamint Grimethorpék kulturális közegéről is fogalmat kellene alkotnia: a nyolcvanas-kilencvenes évek Észak-Angliájában vagyunk, ami nagyjából a vidéki Magyarországnak felel meg. Farkas Wellmann Éva igényes és stílustartó fordításának olvasása önmagában

Sipos Imre és Kovács Vanda a *GarázsMacbeth*-ben – Fotó: Kiss Zoltán

is élvezetes. Lőkös Ildikó dramaturgiájának és a Shakespeare-rendezőként is tapasztalt Árkosi Árpád rendezésének pedig nagy erénye, hogy nem helyezi magyar közegbe a történetet, nem aktualizálja, nem politizálja át – ami bölcs mértéktartásra vall. A cím telitalálat, eredetileg *Elsie és Norm Macbeth*jeként futott a szigetországban, magyarul viszont rögtön tudatában leszünk a sufnituningnak, amin a két csetlő-botló főszereplő révén a darab átesik. Szerzője John Christopher-Wood, aki nemcsak vígjátékszerző, hanem színész is volt. A *GarázsMacbeth* cím eligazítja a nézőt: kapunk valamit, ami a Macbeth esszenciája, kicsit könnyebbé téve a darabot, színházat mímelve a színházban. Így aztán már a harmadik kódnál tartunk. Szimbolikája a mai kort idézi: finoman élcelődik a napjainkban is meglévő angol-skót ellentétben, és néhol a sport nyelvén beszél: Macbeth a rögbieredményekből tudja meg, mi lesz a jövő sorsa.

A történetet ennél jobban nem lehet lecsupaszítani: mindössze két ember játssza el az ösz-

szes szereplőt. Elsie és Normann kispolgárok, és ezt nem is szégyellik („hallottam valakiről, aki lábon kihordott három katarzist” – nem tudják maguk sem, mi az). A *Macbeth*et lerángatva a piederasztárlól, megismertetik a „szomszédsággal”, azaz velünk (akik lehet, hogy egyébként be se ülnénk magára a tragédiára). Minden kételem nélkül szakértőnek érzik magukat a darabot illetően, és a permanens hülyéskedés ellenére a végén mégiscsak apróra elmagyarázzák, miről is szól Shakespeare darabja – és mindvégig hüek is az eredeti történethez! Ebből kitűnik, hogy valóban megértették a művet. Ha úgy kezeljük Normann és Elsie *Macbeth*jét, hogy a magas kultúra lecibálása a farmernadrágos tömeghez, akkor fel kell idéznünk magunkban, hogy a Globe-ba sem (csak) az értelmiség járt, hanem az egyszerű emberek, ilyen módon viszont azt kell mondanunk, hogy az előadás Shakespeare szellemében mutatkozott meg a nézőknek (még ha annak a szellemnek méltatlankodva ki is kellett lépnie a sírjából).

Milyen a *Macbeth* férfiideálja? Tetterős, fiatal férfi, akire szép jövő várhatna, ám nem eléggé nemeslelkű. A becsvágy túlteng benne, csörtet a hatalom felé vezető úton. A maga ügyében vonakodik beszennyezni a kezét, de a harctéren véres kezű gyilkos. Ez a félig ember-félig robot áll szemben a szelíd Normmal, aki a galambászságban publikál, és csaknem kényszervegetáriánus lesz, mert nem meri egy csirke nyakát elvágni – mennyire jellemző ez a mai, neutralitásban fulladozó, divatvegán korunkra! Normann próbálja magát kezdeményezőnek beállítani: a bevezetőben felhívja rá a figyelmet, hogy ő állította meg a mozgókönyvtárat, ő tartja a darabot túlzónak; de Elsie azonosul jobban a szerepével, szavai szerint megéli a flow-t. Ez ellentétes az eredeti darabbal, ám amikor már a *Macbeth* részleteit látjuk, visszaáll a régi rend: a vérszomjas Lady Macbeth képes a férjét hatalomra, majd a halálba juttatni, holott Elsie eredeti célja a *GarázsMacbeth*ben, hogy „klasszikusan modern, karakteresen minimalista kastélyra” tegyen szert. Annak ellenére, hogy az eredeti darab Lady Macbeth felelősségére koncentrál, itt mégis a nő és a férfi tipikus feladatait látjuk: Lady Macbeth kínálgatja a vendégeket, a férj szöszög a lombszívóval.

A *GarázsMacbeth* a Monty Pythont idéző brit humor a nevek eltorzításával, egyszerű megoldásokkal, háztartási eszközökkel szórakoztatja a közönséget. Elsie boszorkányöltözékének legfontosabb darabja egy felmosófej, de szerepet kap egy lombseprű és sok más hétköznapi tárgy. A korona papírmasé, a skót szoknya egy lepedő, ágyéktájt egy praktikeres szögtáskával – és ilyen körülmények között nehéz eldönteni, hogy ki hordja a nadrágot. A stílustörés kötelező elem a humoros átiratokban: fenséges és alantas működik egyszerre, és érvényes ez az előadás nyelvezetére is: „Ezért nyírtam ki fél tetves Skóciát, hogy babot együnk, teszks babot?” – A szöveg és a látvány együtt üt és hat. Pazar a sürgönyjelenet, Malcolm szereplései, nyíltszíni tapsba torkollik a királyválasztás; a zenék mind a komoly, mind a komikus jelenetekben pontosan illeszkednek az előadáshoz. (Ezekben a komor jelenetekben

elhisszük, hogy a két színész a valódi Shakespeare-karaktereket is hibátlanul lenne képes megformálni.)

Bravúros, ahogyan Sipos Imre egyidejűleg formál meg több karaktert színészi eszközeivel, bábelemek, egyszerű kellékek segítségével, egyszer sem keverve össze a szövegeket. Ugyanakkor Kovács Vanda játéka is figyelemreméltó, többek között azért is, mert az eredeti Lady Macbethhez képest jóval több szöveg jut neki. A bakik miatt sem róhatunk meg senkit, hiszen az első sorainkban ott ül Kriszti, aki készségesen segít a szövegben – és végül is ez egy garázsdarab. Van azonban némi következetlenség az előadásban: angolul egyáltalán nem kellene megszólalni, falat firkálni a színpadon, még akkor sem, ha divatos ezen a nyelven szitkozódni, hiszen „angolul látjuk”; és bár jót nevetünk a szexjeleneten, azért megnézném én azt a vidéki házaspárt, aki kipakolja mindezt a szomszédok elé.

Óhatatlan, hogy feltegyük magunknak a kérdést, mit ad nekünk ez az előadás. Megtudtunk-e többet a Macbeth-házaspár motivációjáról, tetteik kevésbé nyilvánvaló mozgatórugóiról? Aligha. Valójában egészen kevésbé ismerjük meg Elsie-t és Normant, azon túl, hogy átlagemberek. Egy-két konfliktusukról, gondjukról azért tudunk, de kettejük viszonya nem változik meg radikálisan (talán túl is terhelné a darabot). Elsie és Normann olyan, mint bármelyikünk munkatársa vagy szomszédja. Egyszerűek, felületesek – de legalább vidámak (és ez is több, mint amit többségében elmondhatunk magunkról). John Cristopher-Wood kifigurázza az értelmező, mindenben logikát kereső embert, aki talán már nem is meri magát jól érezni intellektuális tartalom nélkül.

Évek óta tudom, hogy oda kell figyelni a Gyulai Várszínház ősbemutatóira, ebben megerősített a tavalyi Ifjú barbárok is. Most a hatvanadik évad kezdetén egy szórakoztató, kellemes, ugyanakkor alaposan kidolgozott, sok színészi munkát igénylő előadást láttam, amely – dacára, hogy csak két szereplőt mozgatott – bejátszotta a várszínpadot. Biztos vagyok benne, hogy az előadás további sikerekre hivatott.

Petőfi vagy Karaffa?

Felolvasószínházi előadásban, ugyancsak ősbemutatóként vitte színpadra a Gyulai Várszínház Háy János *Én vagyok én* című egyfelvonásosát. A szerző Petőfi *Karaffa* című, torzóban maradt művét újragondoló drámáját három frissen végzett színművész előadásában láthattuk.

Sokan és sokfélét gondolunk Petőfiről. A szerző születésének 200. évfordulója alkalmat ad arra, hogy egyes, ritkábban olvasott művek is közelebb kerülhessenek a közönséghez. Ilyen írás az 1849 júliusában Mezőberényben keletkezett *Karaffa* című drámatöredék, amelynek mindössze másfél jelenete készült el. A vespéremi Pannon Várszínház és a Pesti Kalligram kiadó meghívásos drámapályázatot hirdetett az alkotás befejezésére, tíz dráma 2022-ben jelent meg kötetben, ebben a könyvben olvasható Háy János *Én vagyok én* című egyfelvonásosa.

Joggal feltételezte a gyulai ősbemutató közönsége, hogy az előadás Petőfi 1849-ben kezdetű drámáját, a *Karaffát* fogja folytatni, az évados műsorfüzetben található darabismertető is megerősített ebben. Az nyilvánvaló, hogy Petőfi párhuzamot kívánt vonni Haynau és Antonio Caraffa gróf, az eperjesi véstörvényszék véreskezű feje között; ami kíváncsivá tett, az volt, hogy milyen időbe helyezi, hogyan értelmezi ezt a tragédiát Háy drámája és az előadás maga.

Lőkös Ildikó dramaturg, aki tizenöt esztendeje segíti a Gyulai Várszínház bemutatóinak létrejöttét, vállalta, hogy bevezetőben ismerteti meg a közönséget a fentiekkel, valamint egymás mellé állította a drámát Háy János *Kik vagytok ti?* című rendhagyó irodalomtörténetének Petőfi-fejezeteivel. Ezek egyike, a *Hol volt, hol nem volt (Petőfi Sándor keletkezése)* azt fejt ki, hogy mindaz, amit Petőfiről gondolunk, Toldy Ferenc triászának (azaz a névadón kívül Bajza Józsefnek és Vörösmarty Mihály-

Gloviczki Bernát, Lelkes Botond és Mosolygó Sára az *Én vagyok én*ben – Fotó: Kiss Zoltán

nak) köszönhető, ők „találták ki” ezt a rendkívül ellentmondásos, ám példátlanul sikeres poéta-figurát, akit mi is ismerünk. A színházi szakember azzal is megismertetett bennünket, hogy az eredeti fragmentumot Háy János nem írta bele a műbe, azt ő maga és a rendezést is vállaló fiatal tehetségek (Gloviczki Bernát, Lelkes Botond és Mosolygó Sára), helyezték úgymond *vissza* a darabba. A *Karaffa* másfél jelenete több mint negyven szereplőt mozgatott (ezek közül harmincnál is több hóhér jelent volna meg a színpadon), így elképzelhetetlen, hogy a Petőfi-korabeli társulatok előadhatták volna, természetesen itt a három szereplő alakított minden szerepet. Lőkös Ildikó bevezetője rendkívül élvezetes volt, és rávilágított több olyan részletre, amelyre az előadás során számot tarthatott az érdeklődésünk.

Induljunk tehát Háy Petőfi-képtől! A *Petőfi Sándor keletkezése* természetesen nem engedti komolyan venni magát, de ha a fanyar humoron, gunyoros stíluson túl lehet némi igazság abban, amit Háy a kölyök-zseni költői indulásáról írt. Petőfi volt az első szerzőnk, aki ajtóstul-tokostul, ugyanakkor – ma úgy mondanánk – határozott marketinggel rontott be a magyar költészetbe, a verseiben nemcsak saját magáról teremtett a célcsoport számára fogyasztható-eladható képet, hanem még a róla közzétett festményeket, rajzokat is szigorúan cenzúrázta, ennek köszönhető, hogy manapság is egyértelműen azonosítható ikonográfiája van. (Aki szeretné a költő életében készült Petőfi-ábrázolásokat ebből a szempontból megismerni, megteheti az *ARCpoetica* című 2012-ben megjelent kötetből.)

Petőfi elsősorban a műveiben ügyelt imázsa megteremtésére, ebből adódik az, hogy amit róla tudunk, azt elsősorban *tőle* tudjuk, a Petőfiről írott visszaemlékezések évtizedekkel a költő eltűnése után keletkeztek, így szükségképpen torzultak: így ha Petőfi személyiségére vagyunk kíváncsiak, a költő verseire (és prózájára, tán még a drámájára) kell hagyatkoznunk. A Háy-esszéket és az egyfelvonásos címe párbeszédben áll egymással: – *Kik vagytok ti?* – *Én vagyok én.* Vagyok, aki vagyok, azt gon-

dolok, amit akarok, sugalmazza Háy az egyfelvonásosban is. És mivel ő is egy, a maga életművében teljhatalmú szerző, azt is megteheti, hogy az eredeti *Karaffát* nem is olvassza bele a szövegbe. (Nem tagadom, hogy a darabról gondolkozva eszembe jutott a cím folytatása is: „Én vagyok én, te vagy te, / melyik hülye, én vagy te?”)

A felolvasószínházi előadás alcíme *Kísérlet Petőfi Karaffa című drámatöredékének befejezésére* volt ugyan, ám a fentebb vázoltakból kitűnik, hogy inkább a nagy klasszikus utolsó heteinek vélt vagy valós vívódásaiba engedett betekintést. A torzóban maradt drámáról nagyjából annyit tudtunk meg, hogy félbemaradt, annak feltehető okával együtt. Sokkal inkább Háy négy éve még szentségtörőnek számító véleményének kifejtése az egyfelvonásos, és ezen a felolvasószínház eszközei sem tudtak relevánsan változtatni. Petőfi (Lelkes Botond) azért lesz szerelmes, hogy szerelmes verseket írhasson, azért hal meg, mert a *szerepében ragadt* Petőfi *köteles* a csatába menni, hiszen az imázs ezt az utat határozta meg. A pálya vége így hitelesíti az életművet: Petőfi mint ember feladja a jövőjét, de Petőfi mint költő beteljesíti, igazzá teszi, amit a versek alapján feltételezünk róla. Petőfit 1849-ben számtalan támadás éri, a darabban sem ért vele egyet senki, de Háy Petőfi-figurájának nincs is erre igénye, talán épp ez jelenti számára a motivációt, ez jelöli ki az elrugaszkodási pontot.

Mosolygó Sára alakításában a ma divatos Júlia-figurát látjuk, nadrágban, szinte szüfrassettként, a mi korunk mondataival a szájában. Önállóan akar dönteni mindenről, verset ír, nincs meghatódva sem a sorsfordító történelmi helyzettől, sem a saját anyai vagy forradalmár-felelőségi szerepétől, s Petőfi eltűnésére sem tragédiaként, hanem megoldandó problémaként tekint. Még írófeleség vagy már írófeleség? Most kezdjük csak Júliát a megfelelő fénytörésben látni? Vagy csupán saját korunkat és érzéseinket vetítjük vissza majdnem 200 évvel?

A harmadik szereplő Haver (Gloviczki Bernát) – aki úgy haver, hogy nem barát. Ő a kritikus, a főhős fülébe suttozó, határozott vé-

leménnyel bíró, a költőnél reálisabban gondolkodó, cinikus hang. Nem zseni, földhözragadt ugyan, de cseppet sem ostoba. Egy baráttól segítséget lehetne várni, talán még önfeláldozást is, Haver azonban könnyedén kijelenti, hogy nem tud, nem is akar segíteni. Petőfi elveszíti támogatóit, a Toldy-triász addigra elkopott mellőle-mögüle, nem tudunk olyan barátról, aki ebben az utolsó életszakaszban végigkísérte volna, hiszen mindenki a saját pokoljárásával volt elfoglalva, így Haver szükségképpen elemelt figura lett. Tekinthesünk rá úgy, mint Petőfi másik, kritikus énjére. A vele való társalkodásból annyi a haszon, hogy a költő abbahagyja a *Karaffát*, nekünk pedig nem lesz kedvünk kinyitni.

Háy – bár a jelmezekről, díszletről nem igazít el – előbbre hozta az időben szereplőit: figurái a napjainkban divatos, folytonos önmeghatározási kényszerben, identitás-keresésben élő művész-alakok, nyelvük a mai, XXI. századi szleng (időnként az indokolatlan trágárságig). Az ifjonti lendület, a gondos színrevitel ellenére inkább a már ismerős *Petőfi mint márkanév* tézis kifejtését, mint Petőfi drámaíró oldalát láttam, és ennek oka valószínűleg a kapkodva írt, majd félbehagyott *Karaffa* problematizálása, előtérbe helyezése volt. Petőfi hihetetlenül modern, élő és mai – de nem véletlen, hogy lírikusként ismerjük elsősorban.

A tangó olyan, amilyen az életünk

Háromévi előkészítés és rövid próbafolyamat után tartották Gyulán a *Pengetangó* ősbemutatóját kortárs szerző, Verebes Ernő tollából, Tapasztó Ernő rendezésében, Cári Tibor nagyszerű zenéjével.

Elképzelt helyszínen, egy régi bordély romjai között (vagy a pokolban?) indul a *Pengetangó* cselekménye, „egy ilyen döglött helyen, ahol nem történik soha semmi, hacsak valaki ide nem vetődik, és el nem szórakoztat, amíg a po-fájába nem köpünk”, vágja a képünkbe Borges

elbeszélője a dráma előhangjában. Az álomszerű költőiségű darab nem egyenes folytatása az előhangként elmondott *Férfi a rózsaszín utcasarkon* című (különben önmagában is jó) Borges-novellának, de megüti azt az alaphangot, amelyen aztán a musical egésze zeng.

Érzékiség és gyilkosság, ösztönök és ismétlések jelennek meg a *Pengetangó* című egyfelvonásosban, amelyben a szöveg egyenrangú párja Cári Tibor nagyívű zenéje. A drámusicalt inspiráló Jorge Luis Borgest ugyanúgy foglalkoztatta a dél-amerikai tánc, ahogyan a kortárs zeneszerzőt, így kettejük gondolkodásának Verebes Ernő író, dramaturg közvetítésével történt találkozásából formálódott a szöveg zavarba ejtő egésze. Nem kérhetünk számon hagyományos történetvezetést, narrációt az előadástól, amely nagyban számít a néző befogadó szemléletére, mert több szempont és narratíva is megjelenik az időn kívül játszódó darabban, de az is lehetséges, hogy egymás után több generációt mutat be az előadás.

A tangó minden, ami egy szerelmespár között megtörténhet: találkozás, civakodás, szakítás és újra fellángoló szerelem – de legalább ennyire fontos a cím másik szava: a penge. Kések, bicskák és török sokszor kerülnek a szereplők keze ügyébe, és a szereplőket nem korlátozzák erkölcsi megfontolások. Zsigeri érzelmeket, ösztönönetet jelképez a tánc, jelenít meg az erőszak, amelytől, valljuk meg, az öreg kontinensen igencsak távol vagyunk, egyszerűbb az érzékiséget és zabolátlanságot minden erkölcsi fontolgatás nélkül megélni Dél-Amerikába, az időből kivett, kitalált időbe képzelni.

Főhősünk, Compadrito (Gerner Csaba nagyszerű alakításában) a környéken élet és halál ura, aki erőszakkal tartja maga mellett szerelmét, Manuelát (Éder Enikő), a lányt származásos ragaszkodásával láncolja magához. Compadrito mindazonáltal bizonytalan, másoktól függ, egészen összetörik, amikor kiderül: az apja megkéselte az anyját, a tényt teljes elméjével elutasítja. Az ő helyzetéből csak bukni lehet, elveszíteni a pénzt, a hatalmat, az ő magánya minden hatalmasság szomorú és végletes, gyöttrő egyedülléte. Az uralomra törő,

Tasnádi-Sáhy Noémi, Sipos Áron, Kovács Vanda és Gerner Csaba a Pengetangóban – Fotó: Kiss Zoltán

társait agresszióval féken tartó, illegitim ember mindaddig basáskodik a társai felett, amíg új kihívó nem érkezik a vidékre. Ő Gordon (Gulyás Attila), aki Manuelát akarja, és többször el is tűnik vele a kupleráj szobáiban. A két férfi párharca kakasviadalra hasonlít, és a jövevény halálával végződik – ebben a hurokszerűen kanyargó világban azonban nem lehet meghalni: minden újra- és újrakezdődik, más nézőpontokból, esetleg más szereposztásban történnek meg ugyanazok az események. A játékteret végérvényesen elhagyni képtelen hőseink amorálisak, szinte tobzódnak a gyilkosságban, talán nem is tudják, hogy embert ölni tilos. Őszintebben ölnek, mint ahogy üzekednek, és végül is egyre megy, miért engedik olyan közel egymást.

Ebbe a miliőbe érkezik Európából egy Fia-taleMBER (Sipos Áron), aki (a nézőkkel együtt) kívülállóként kerül be a romos bordélyba, de

hamar bevonódik ebbe a világba. Kísérője az eleinte gyanútlan Lány (Tasnádi-Sáhy Noémi), aki argentin, és már az orvos nagyapja is errefelé élt: megölte egy haldokló, akin segíteni próbált, de az mégis meg akart halni.

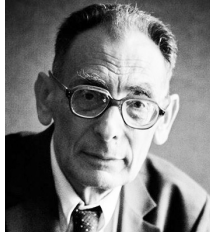
A szereplőknek – a nézőpontváltások okán – nincs igazi jellemük, sokkal inkább hierarchiájuk, kapcsolatrendszerük érdemel figyelmet: egyedül Compadrito és a világtalan Homérosz (Sipos Imre) alakja tűnik ki, aki a bordély szalonja fölött, a többi szereplőtől távol játszik. Homérosz – már a neve szerint is – elkülönül a többi szereplőtől: mitikus lényként maradt itt a keresztény világban, s jöllehet vak, mindenre emlékszik, ami generációk alatt történt, és ha megítélése szerint a szereplők nem jól reprodukálják az eseményeket, akkor az egészet újrajátszatja, esetleg más szereposztásban (ezt felfoghatjuk úgy is, mint a generációk folyton megismétlődő bűneit). Mindig más kerül a

fénybe, más a gyilkos, új az áldozat, először a férfiak esnek egymásnak, aztán a nők. Homérosz kinyújtott karja az Őrző (Tapasztó Ernő rendező, aki Beszterczey Attila helyett ugrott be az esőnapon). Készséggel ad a szereplők kezébe kést és töröket, s kuporog engedelmesen St. Belba (Kovács Vanda) oldalán. St. Belba (amely szent egyébként nem létezik a katolikus pantheonban), a harmadik mágikus személy a darabban: ő jelöli ki a szereplők hatósugarát és küzdőterét, de maga is kiszolgáltatott Gordon iránti anyáskodó szerelmének, tűrni kénytelen a többiek gúnyolódását. A társai felett szinte mindenható hatalommal bír, maga azonban nyolc ízben rugaszkodik neki, hogy a dalát elénekelje, s ezzel mintegy refrént ad a történetnek. Két titokzatos, bónusz-szereplővel is találkozunk, akikre a többiek a darab eleje óta várnak: a korábban távozott Manuela és Gordon tér vissza Erószként és Thanatoszként, akik – legalábbis nevük alapján – Homérosz világához kapcsolódnak. Mire is vár az ember? A mindent lebíró szerelemre és halálra, előbbi kegyelem dolga, utóbbi biztos osztályrészünk.

Compadrito félelme, hogy elveszíti a befolyását, hogy szertefoszlik a hatalma, és kénytelen visszavonulni, a darab végén valósággá

válík: a férfi egyedül a színpadon, mindentől megfosztva eltűnik a háttérben, megsemmisül. Látjuk, hogy semmit sem ér az erőszakkal szerzett szerelem, mert végül az erejébe burkolódzó, felfuvalkodott ember egyedül marad, kifakul és elhalványul, mint egy régi fotó: ennek szimbóluma a zárókép.

Három teátrum, a Gyulai Várszínház, az Aradi Kamaraszínház és az Esztergomi Várszínház koprodukciójában, Tapasztó Ernő rendezésében, de a színészek ötleteit maximálisan figyelembe véve jött létre a különleges ősbemutató, melynek álomszerű, a várszínház adottságait okosan kihasználó díszletét Szvatek Péter, stílusban tartott jelmezeit Papp Janó jegyzi. A szokásosnál rövidebb próbafolyamat és a kevéssé szerencsés időjárás miatti beugrás okán Murvai Dávid koreográfiája a tangót nem tudta teljes szépségében megmutatni, annál nagyszerűbb volt azonban Cári Tibor egységességében is sokszínű, a nézőt lebilincselő zenéje, amelyet az alkotó a színpadon, a nézők szeme láttára, élőben játszott. Mindehhez egyetlen fontos tényezőt kell még hozzátennünk: az ősbemutató neki-nekilóduló esőben is kitartó, nagyszerű közönségét, amely vastapssal jutalmazta ezt a nem könnyű előadást.

Széljegyzetek *Az ember tragédiája* újraolvasásakor

Kétséges rang-e hát szellem, tudás?
Homályos származás-e a sugár,
A mely az égből homlokomra szállt?
Hol van a nemesség más ezen kívül?

Az ember tragédiája kivétel nélkül mindegyik „történelmi” színe tartalmaz olyan, a XIX. század ötvenes éveire sem elavult, mindig újrakérdezhető, alapvetően emberi kérdésfelvetéseket, amelyek a különféle körülmények és társadalomszerkezeti tényezők között lejátszódó történésekhez-konfliktusokhoz vezethetnek, konfliktusokat feszítenek szinte a végsőig. Egyszóval a szereplői vélemények ütközése során kapnak markáns, hagyományosabb színdarabra emlékeztető formát. Lényegében erre látszik utalni Madách Imrének Erdélyi János bírálatához fűzött levélkommentárja: az emberi létezés történet során létrejött, megfogalmazott eszmék a gyakorlatba süllyedve vagy talán csodába átemelődve egyszerre mutatják az eszmék fenségét és az emberi gyarlóságot. Ádám végül is kevésbé az eszmékben csalódik, amelyek a sajátjai, amelyek gyakorlati funkcionálását kívánja látni, ellenőrizni, hanem ama emberi képességben, amely képtelen fenn- és megmaradni az elméleti-elv ható szinten, hanem a kisszerűvé lett megvalósultság gyarlóságát kénytelen tudomásul venni. Bármilyen nemes cél elérésével írná fölül Ádám és Éva a Lucifer által rájuk bocsátott álmokban az idealitásként remélt eszme sors- és világírányító szerepét akadályozó erőt, beleütközik az emberi tevékenység okozta céltévesztettségbe, a nagyszabású kisszerű dominanciájába, miközben a felvilágosodás hirdette, vallotta, terjesztette haladás/fejlődés-hit pervertálódik. Kívülről és a

luciferi ironia felől tekintve merő ismétlődésnek hat: a színek felépítésében a lelkesültség felől a kiábrándulásig járja végig Ádám a maga útját, hogy e kiábrándulás következményeitől csupán a létezésre kérdés egy újabb, eddig még meg nem próbált változatának üdvözítő reménye segítse önmegértése újabb fázisához.

Egyetlen olyan „szín” található *Az ember tragédiájában*, amelyben a tagadhatatlanul munkálkodó csalódás mellett e csalódást relativizálja, jöllehet nem a rehabilitálás, hanem a korértelmezés megosztottsága, az értelmezések azonos erejű „igazsága” bomlik ki: a második prágai színben válaszolja Ádám, éppen mámorából ébredvén helyzetére, az előző, a francia forradalom véres jeleneit felidéző szavaiban az események összetettségét, majd a mámorból ocsúdva, ezzel párhuzamosan Éva csalódása is megfogalmazódik: mondhatnók olyképpen, hogy a nagypolitika, a közélet, a háború látványos „nagy-szerűsége” egyik apró zugolyában a magánélet kicsinyessége éppen úgy remények csődjét hirdeti. Csakhogy míg a nagypolitika résztvevője az eszmei síkon megtapasztalt érvényesség és a gyakorlat olykor katasztrofikus létfeleltsége dichotómiáját gondoltatja el szereplőjével, a magánéletben mindez jelentéktelenebb eseményt hoz létre, adott esetben az udvari élet képmutatását leleplezve.

Kepler-Ádám „nagyszerű”-ként emlékeztet a forradalomra, ama történelmi fordulópontra,

amelyet Schiller és Hegel egyként lelkesen köszöntött, de melyet Goethe nemcsak tapasztalatból, Weimar francia megszállásának idejétől fogva, elítélt, Ádám viszont immár történelmi távlatból mérlegelve minősít: „Ha vérrel és sárral volt is befenve”. Majd: „Mi óriás volt és érénye/ És mind a kettő mily bámulatos,/ Mert az erő nyomta rá bélyegét.” A kutatás joggal hozza kapcsolatba Madách Imrének a magyar forradalomra és szabadságharcra emlékezésével a sorokat, hiszen Madách családját többféleképpen érintették a véres események, amelyek családtagok erőszakos halálát okozták, és amelyek gyásza enyhítésére írta a költő *Mária testvérem emlékezete* című versét. Még ennél is lényegesebbnek tetszik, milyen helyet foglal el a második prágai szín, az elsőhöz hasonló szereplőkkel (kivéve a létezésbe beavatódni kívánó diákét, kinek Ádámmal való páros jelenetét joggal vetette egybe a kutatás a *Faust* első részének megfelelő szövegével és szituáltóságával). *Az ember tragédiája* tizenöt színre tagolódik, amelyből az első és az utolsó „fő”-szereplője Az Úr, olyan értelemben, hogy megjelenik, kinyilatkoztat, meghatároz, megítél, illetőleg az ő szavaival kezdődik a mű, és az ő gnómius szavaival végződik. Az első prágai szín a nyolcadik a sorban, ezt követi kilencedikként a párizsi, majd tizedikként ismét prágai. A kutatás arra is figyelmeztetett, hogy e három szín a középső a jelenetek között, itt valami lezárul, hogy valami újra kezdődjék. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a második prágai színben már nem lesz módja fellépnie egy történelmi alaknak, míg korábban Miltiades, Péter apostol, Tankréd, Rudolf-császár, majd Danton s a francia forradalom még néhány vezető alakja révén az a látszat képződhetett, hogy itt egy nevekhez-ismert eseményekhez fűződő történet Lucifer sugallta értelmezése árad szét, szembesíti Ádámot eszméivel, még inkább ábrándjaival, hogy egyre az illúziótlanodás hangzatai kerekedjenek fölül. Ez természetesen nem teljesen történik így: Lucifer szólamait nem lehet meg nem hallhatóvá tenni, de Ádám sem teljesen kiszolgáltatottja Lucifer történelem- és emberszemléletének, noha elszánt szándéka, hogy végigjárja a soha meg nem elégedés

és a reménybeli helyretalálás útját, eleinte hittel annak realitásában vagy realizálhatóságában, utóbb rádöbbenve azokra az ellentmondásokra, amelyek a luciferi világlát(tat)ást mindvégig kísérik. De sehol oly látványosan nem bukkan föl szándék és megvalósulás, idealitás és realizálódás ellentéte, mint a második prágai színben, mikor Ádám magyarázatában (elsőnek és kizárólag ott) elválaszthatatlanul fonódik össze az ideális és a reális, a nagyszerű cselekvést ösztönző eszme és vérrel meg sárral „befent” valósága. A történelemnek ez a kettőssége a párizsi szín tapasztalatait vonja le (Danton-Ádám és márkinő/markotányosnő akár az égi és a földi szerelem egyszerűsített illusztrációja is lehetne). S mindez eltér a színek felépítésétől, az ott zajló események irányától, majd az említett remény-kiábrándulás, új térre váltás eseménytörténetétől. A második prágai szín mutatkozik ugyanis a legkevésbé egységesnek, a leg-egyenletesebben szerkesztettnek. Hiszen itt valójában két jelenet foglalódik egybe. Az első éppen nem elhatárolódás a forradalmi eseményektől, hanem az előző színek kiábrándulását felülírva, annak a hitnek jogosultságát igazolva, amelynek feltehetőleg közvetlen forrása a felvilágosodás teoretikusai egy nem jelentéktelen részének hite a fejlődésben, a világ tökéletesebbülésének esélyében. Ádám monologizálását Lucifer figyelmeztetése szakítja meg, felvéve a *Faust*tól örökölt famulusi pózt és szerepet, hogy átvezesse a jelenetet Ádám és tanítványa (szintén problematizálható) páros jelenetébe. Faust kezdődő és megszakított monológja még sosem fejezett be úgy színt, részösszefoglalásul sem szolgált, ezért feltétlenül szükséges e néhány sort egészében ideidézni. Kiváltképpen arra utalok ezzel, hogy a Bach-korszakban (a passzív ellenállástól egyre inkább eltérve) immár olyan pozitív program is megfogalmazódhat, amely ugyan elvont síkon, mégis a biztatás és a bizalom erejével az emberi létezés értelmességébe vetett hittel e létezés fejlődési lehetősége mellett szavaz. Míg a Bach-korszakban a tagadás alakzataival válaszoltak sokan a bürokratikus, de néhány reformot bevezetni tudó kormányzat erőszakosságára és hatalmi arro-

ganciájára, addig Ádám szavai annak a liberális szabadságeszménynek jegyében fogalmazódnak meg, amelyek áthatották 1848/49 magyar küzdőinek legjobbjait (s amelyek – nem tagadható – illúzióktól, addig még nem igazolt előfeltételezésektől sem voltak mentesek). Az eszme és annak megvalósulása itt éppen nem tűnik ellentétes erőktől vezetetteknek, ellenben olyan folyamatot feltételez, amelynek végső, pozitív kimenetele megteremti azt, Ami Ádám céljául volna megnevezhető.

De hát csak álom volt, és vége van.

De nem mindennek. Az eszmék erősbek

A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti

Erőszak, az örökre élni fog.

S fejlődni látom szent eszméimet,

Tisztulva mindig, méltóságosan,

Míg lassan bár, betöltik a világot.

Minden szót, szerkezetet érdemes volna mérlegre tenni. A (francia) forradalom tehát csak álom volt, ugyanúgy álom, mint az előző színekben boldogítóan gondolt eszme, hozzátéhetjük: tapasztalati valósága azonban akár cáfolatúal is szolgálhatott volna. S mert álom volt, nincs, nem lehet folytatása, akár az előző színekben a csúcsra járatott csalódás miatt. Ám itt először hangzik, hogy eszme és valóság, idealitás és realitás harcában nem az eszme a vesztes fél: mivel az eszme ellen (eszerint) az erőszak hatástalan, az erőszak csak a gyakorlat materialitásával bír. Az eszme akkor ölt testet, ha eléri ama fejlődési fokot, amelyen már az erőszak nem ér föl hozzá. A „szent” ebben a gondolatban nem utasít a „szokvány” szakralitásba, hanem a nemesnek, a méltónak, a tisztának, sőt talán még a fenségesnek is a szinonimája. A fejlődés éppen azzal igazolódik, hogy kifejti (homályából) az eszmét, lépésről lépésre haladva (fejlődés) nyer teret, míg nem lesz az egész világon általánosan elfogadottá. Még annyi józanság is van a kurta monológban, hogy Ádám nem remél gyorsan diadalt, *Az ember tragédiája* gondolata megfogalmazásának, írásának esztendei nem ígérhettek (könnyű) diadalt a felvilágosodás vagy/és a forradalom eszméit őrző nemzedéknek. Itt mégis jó dramaturgiai érzéssel lép közbe a famulus-Lucifer, hogy (pénz-

szerési) kötelezettségére, pedagógiai tevékenysége fontosságára figyelmeztesse az ekkor még a csillagász Kepler köntösében ágáló Ádámot, a fiatalok várják tanítását Ádám szavai visszatálnak a szkepszishez (ami a tudománynak vélt tanítását, és annak paródiáját szinte egyszerre prezentálta). A tanítvány a „természet műhelyébe” kívánna belátni, Mephistofelész ajánlja a mély bepillantást a természetbe (Ein tiefer Blick in die Natur), megfúrja a kocsmasztalt a nevezetessé vált lipcsei Tanácsháza pincében (Rathaus-Keller), ahonnan jófajta bort állít elő. A diák ellenben tovább megy, hiszen nem a XIX. század elejének világából tekint kifelé a meghódítandó természetbe, hanem az 1850-es évekre nekilóduló természetrajzi kutatások ígézetében szeretne úrrá lenni a környezet fölött. „Uralkodván felsőbbtség érzetével/ Anyag s szellem világban egyaránt.” Ez már nem teljesen Faust, még kevésbé teljesen Ádám világa. Faust ugyanis részben már uralkodott a szellem világában, még a Föld szellemét is meg tudta idézni. Nevezetes monológiájában számot ad arról, mennyi tudományt sajátított el, mégis messze van a céltól. A párbeszéd, amely ugyancsak hosszabb magyarázatra szorul, nemigen kapcsolódik a jelenet első részében elhangzottakhoz. Ádám ott a prágai és a párizsi jelene-tek együttes tapasztalatából indul ki, hozzávéve történelme tanulságait, a maga reményen túli reményének ad hangot, minthogy az 1850-es esztendőkből semmi nem indokolta a reményiséget. Életrendje az az államrend, amelyben élnie adatott, Európa politikai viszonyai ugyan nem semmisíthették meg a természettudományok feltárta távlatokat, Madácnak személyesen legfeljebb olvasmányai sugallhatták ezt a néhány soros utópiát. A tanítvánnyal beszélgetésben nem merül föl eszme és erőszak, szellemi haladás problémakör. Szó esik a nép kiskorúságáról, és a penészes fóliánsokat a tűzre kell vetni, „Ezek feledtetik/ saját lábunkon a járást velünk” (lefordítva a felvilágosodás szókincsével: akadályozzák az öngondolkodást); ezek viszik mult századok hibáit/ Előítéletül az új világba”, másképpen fogalmazva, szintén a felvilágosodás jegyében szólva, radikális sza-

kítás a múlttal, a „sötét” középkorból itt maradt eszmékkel, melyek lehetetlenné teszik azt a nyitottságot, mellyel a világ mindig megújuló jelenségeit szükséges fogadni. Ellenben olyan hedonista élet- és világfelfogást ajánl, amely az öröm és a költészet bölcséletével illik az ifjú évekhez. Más kérdés, hogy elsősorban korosztályi magatartásról van-e szó; feltehetőleg az ezután Luciferhez forduló Ádám a maga felszabadulásának reményét osztja meg érdeklődő tanítványával. S ez nem más, mint a fejlődő új világé, egyben oly személyisége („nagy ember”), ki eszméivel megalapozta a korszakot, az eddig rejtőző, titkolni kényszerült gondolat immár nem csupán rejtjelekben, hanem érthetően, világosan fogalmazódik meg. A magam részéről ismét a felvilágosodott álláspont kifejtéseként olvasom a sorokat, az írás/mondás világossága oda látszik célozni.

Ezt megelőzőleg kényszerül rá Ádám, hogy amitől eddig tartózkodott, állást foglaljon. A Művészet lényegére kérdező tanítvány kissé zavarodottan hallgatja Ádám szavait. Aligha felelhető, a barokk Habsburg birodalmi fénykorában vagyunk, mikor Ádám-Kepler megkockáztatja, miszerint a valódi nagyság eképpen kis kezdőbetűvel egy igazi Mesterre éppen úgy vonatkozhat, mint lehet irányzatpoétikai vonatkozása: „egyszerű és természetes”. A tanítványt nem győzi meg, mivel általánosnak (nem egyetemesnek) véli, megpróbálja kivonni ebből az általánosból a művészetet, „S azt bétanulni még is csak szabály kell.” Erre hangzik Ádám-Kepler replikája: „A művészetnek is legfőbb tökélye, / Ha úgy elbú, hogy észre sem veszük.” Effélét Goethe is követelt a tanító költeménytől, s egy szonettben úgy vélekedett, hogy „korlátozottságban mutatkozik meg a Mester.” A tanítvány az eszményítéssel érvel (melyet egy időben a realizmus egy fajtája jelzőjéül használtak: eszményítő realizmus, s ami emögött rejlik, az rokonítható a német irodalomtörténet poetischer Realismusával, mely a XIX. század második felének művészeti fejleménye). Anyait Ádám-Kepler is elismerni látszik: „Igaz, igaz, az önt rá szellemet/A természettel mely egyenjogúvá/ Teszi teremtett lénné érleli.” Ér-

veit úgy csoportosítja, hogy abból nem a XVII. század vitái bontakoznak ki, nagyon-nagyon kevésbé emlékeztet „Az antikok és a modernek” vitáira, amelyek meglehetősen hevességgel folytak Franciaországban, és amelyek felújítva, új minőségeket a középpontba állítva, a klasszicizmus versus romantika német problémáivá lettek, és amelyek a maguk módján a XVIII-XIX. század magyar irodalmában is felhangzottak. A művész – állítja Ádám Kepler –, „kiben erő van és isten lakik, / Az szónokolni fog, vés vagy dalol, / Ha lelke fáj, s szívrázóan zokog, / mosolyog, ha a kéj mámorát alussza”. A művész így elindul a maga útján, amelynek az „új” a megkülönböztető tulajdonsága, és ebből a megteremtett újból vonja el a szabályt, mely felváltja a régít. Az „abstractio”-ból nem származhat „korszerű” művészet, pusztán a régebbi megismétlődése. Ádám-Keplernek ez a fejtegetése mintegy belecsempésződve foglalja el műbeli helyét két szín határán, önkéntelenül vagy tudatosan érzékeltetve, hogy ez a határhelyzet ad lehetőséget eltérésre a régebbitől (mert az a maga, tovább nem nyújtható határára ért), és az új bevezetésére (mert ami átlendült a határon, egyre távolodik attól, ami volt). Ugyanakkor ennek a párbeszédnek nem lesz jelentősége a továbbiak folyamán, mivel az „álmodó” Ádámot másirányú kérdésekre ösztönzi változó helyzete, melyek nem a szabálykövetés, illetőleg azok áthágása dilemmáiból fakadnak. Ellenben rálátható Madách Imre „határhelyzetére”. Hiszen *Az ember tragédiája* előtti, az 1850-es esztendő történelmi drámái pontosan érzékeltetik a színműíró kétségeit, dramaturgiát illető nehézségeit, a drámái nyelv eltalálásának problematizált voltát. Annál tovább e téren nem jutott. Viszont a *Faust* és más művek úttörése, a drámái művekkel szembeni szabálytalansága, művészetközisége (már a *Csongor és Tünde* is igényelte a kísézőzenét, s bár Madách talán csak a színművet olvasta, a *Szentivánéji álom* is elképzelhetetlen a kísézőzene nélkül) új perspektívára hívta föl a figyelmet, egy szabálytalanul szabályos, összegzettségében is sok irányba tekintő, színművek némely külsőségét mégis önző műalkotás megírására készítette. A külön-

féle stílusrétegek összhangba hozása, egyben ennek az összhangnak sokszólamúsága aktivizálta a történelmi színművekben nemegyszer szétváló beszédmodok konfliktus lehetőségét, így *Az ember tragédiája* szereplőinek szólamai vita-alakzatban képviselik a beszélő álláspontját, amely (mint a drámákban általában, de a Madách által megcélzott drámai költeményben különösen) vagy tézis-antitézis megannyi különműségét példázza, anélkül, hogy feltétlenül szintézis egyenlítőné ki a különböző megszólalási módokat, vagy a képviselt álláspontok igazságtartalmára, érvényesülési lehetőségére lehetne kellene következtetni. Elsősorban a nézetek egymást kölcsönösen átvilágító tartalma tetszhet föl bizonyosságképpen, miszerint – ismételve – minden meghaladás egyszerre kétely és felelet szándékából fakad, a megértés akarása és az értetlenség között ingadozva.

Nemigen tekinthetünk el attól, hogy *Az ember tragédiája* a „folytatódó” magyar romantika történetének fontos kezdeményező műve, a legfőképpen nagy valószínűséggel Vörösmarty *Csongor és Tündéje* és gondolati költészete terében lelhető bölcséleti megfontolások (persze, nem közvetlen) folytatója. Azt még kevésbé felejtethetjük, hogy milyen viszony viszonyt épít ki a *Faust*tal, nemcsak motivikusan vagy tárgy-történetileg (a Margit – Faust, Ádám – a londoni szín Évája), mindenesetre korok történései, irányai, elbeszélései között ingadozva. Beszédese, hogy a torz (vajon mennyire vonható be a groteszk jelentéskörébe, esetleg megfordítva: mennyire rendelődik alá a groteszk az Ádámtól megvetett torznak) a romantikának tulajdoníttatik, mellyel szemben a londoni szín „realitása” (egy metszetsorozat megelevenedő figurái) a létezés jól átlátható rendjének ígéretét, egy, a múltjától szabadulni kívánó (és mint Ádám londoni találkozásai jelzik: szabadulni nem tudó) világ elképzelését közvetítik. Kizárván ebből a nem természetesnek minősített torzat, míg Ádám a londoni szín különféle játékosainak mutatványainban föl nem fedezi, hogy önnön (emberiségi) történetei, narratívái ismétlődnek meg – csak hogy eltorzultan, szinte parodisztikusan, a történet egyes elemeit

átstrukturálva adják elő (így például a bábjátékos, a nyegle). A múlt megszüntethetetlenül él tovább, legfeljebb külső formája változik, mely által belső „valósága”-nak egykori lényege kapja vagy kaphatja a torz minősítést instrumentálizáló, a műfaji jelleget hangsúlyozó alkotás megvalósításakor. Jól példázza ezt a londoni szín rétegzettsége. A hangsúly sok tekintetben a gyáros-munkás feszítő ellentétére esik, a színben gyárosok is, munkások is megszólalnak, elkülönözten, közös jelenetre, ahol az ellentétek robbannának, nem kerül sor. Az érdek-eltérések azonban a felszínre törnek, érzékelhető, hogy az elbeszélte esetet, amely egy háromszög-dráma lehetőségeit bontja ki más, a munkával, a kizsákmányolással, a méltánytalan esetek egymásra halmozódásával újabbak követik, esetleg egy tömegmozgalom szerveződése következtében. Ugyanakkor ez a háromszög-dráma módosított ismétlődése a XVIII. század hasonló történéseinek, amelyek egy része a *Faust*ot megidézve, a „gyermekgyilkos anya” motívumaként kapott típus-címet a világirodalomban. Csak hogy a XVIII. században a földesúr vagy fia csábítja el a kiszolgáltatott, megtévesztett jobbágy/parasztleányt, és hagyja magára, mikor megunja, vagy a csábítás következményei már látszanak. Madách ezt a német XVIII. századból jól ismert történetet a XIX. század „kapitalista” körülményei közé iktatja, háttérként hozzávéve a súlyos betegséget okozó munkakörülményeket, nemcsak a munkás magára maradó felesége, hanem a munkás (betegsége miatti) kiszolgáltatottságát: a háromszög (gyáros fia-munkásfeleség, munkás) ezúttal nem drámai formában vitetik színre, hanem a drámai költeményben elbeszélik. A munkás megöli a csábítót, majd gyilkosság vádjával a törvényszék elé kerül, amely halálra ítéli. Ezzel azonban nem fejeződik be a drámán belüli „dráma”, a munkástársak mártírként emlegetik (így a drámaszövegen túli folytatás sejlik föl, a drámaszöveg nyitott marad), a londoni polgárleány pedig türelmetlenül sietne a kivégzés színhelyére, hogy „jó hely”-ről lássa az aktust. S bár Magyarországon még időszerűtlennek mutatkozhatott ez a jelenet, néhány évtized

múlva múlva már nem, továbbá Madách európai körütekintését jelzi, hogy a szabad verseny korának árnyoldalait is felismeri, nem pusztán a francia történeteket követő «fejlődés»-t regisztrálja. Aligha állítható, hogy egyedülként a magyar irodalomban, bár konkrétságában mégis egyedülként. Ennek ellenére megfontolandó, mint látja a civilizáció újabb eseménytörténetét a kortárs magyar szerző, a művet felfedező Arany János.

A Magyarországot ekkor még csak a távolból kísértő, de néhány gondolkodó és tudós érdeklődését fölkelő nyugat-európai és részben észak-amerikai modernség fényei és árnyai nem lettek kevésbé érdekesek a forradalom és szabadságharc más jellegű és következményű kérdésfelvetései minden mást a háttérbe szorítani látszó problémahalmazának előtérbe kerülésétől, még kevésbé az 1849-et követő riasztó történetek elviselésének taktikáján és a forradalomértelmezések változatain töprengés éveiben. Pontosan érzékelteti Arany Jánosnak a szükségesnél talán kevesebbet emlegetett verse, a *Gondolatok a béke-kongresszus fölől* (1850, megjelenés: 1851.). A Kant óta vitatott „örök béke” igénye, annak idealitása azonban Arany érvelésében nemcsak a politikai élet realitásával szembesül, és ennek jelei feltalálhatók a történelem tanulmányozásakor, általában az erősebb és a gyengébb hatalmak ütközésekor. Iszonyatos következetességével felépített versében Arany mind az államok, mind az egyének agresszivitására utal, az időben előrehaladás nem hozza feltétlenül magával az erkölcsök pozitív változását (Rousseau!), népek elenyészése nem sok jót ígér a jövőnek, de azt sem, hogy „Munka és vagyon/ Egymástól messze esnek;/És a tökélyre vitt csalást/ Mondhatni rendszeresnek”. Ez utóbbi négy sor tanulságai majd az 1870-es esztendő Jókai-regényeiből is visszaköszönnek. Arany diagnózisát emígy összegzi: „Egyszóval a polgárodás/Fordul ránk csapásul”. Nagyon vigyázzunk, a kulcsszó, a polgárodás fordításával, nem a polgárosodás rövidült alakja, hanem a civilizáció magyarított formája: civil-polgár, ebből azonban itt nem a városiasodással, az iparral, kereskedelemmel

kapcsolatos képzetek vezethetők le, hanem részint a följebb említett távolság növekedése munka és vagyon között, a kizsákmányolás új, radikális változatának megjelenése, az ún. civilizációs vívmányok árnyoldalának általánossá válása. Hogy Madách műve az általa mélyen tisztelt Arany-versre mennyiben támaszkodott, mennyit merített belőle, nemigen tudható, de az kétségtelen, hogy a mintegy félévtizednyi távolság nem lehetett akadálya a közössé lett gondolkodásnak.

Ilyen módon *Az ember tragédiája* a hazai gondolkodástörténetre is reagál, annak ellenére, hogy nem hazai környezetben játszátja el az eseményeket. A már említett szerkezeti megoldás, ti. Az Úr kezdi és zárja le a drámai mű egyetemes érvényességét, hatáslehetőségét hangsúlyozza. Az Úr első szavaival mintegy az első mozgatói, órásmesteri szerepben jelenik meg az alkotó (az órásmester felhúzza, megindítja az órát, amely aztán „évmilliókig” eljár tengelyén), hogy a befejezésben tudatosítsa, ami az első színekben talán még nem volt teljesen tudatos: Ádám és Éva előtt a létezés adatai adva vannak, „önmagától” még nem lesz léletté, amit lehetőségként, munkaként megkaptak. A „küzdés” igényli az első emberpár aktivitását, de öngondolkodását is: nekik kell eldönteniök, mikor és mennyit figyelnek Lucifer iróniájára, figyelnek-e rá egyáltalában. Az égi szózat (mely Éva számára dallá lényegül) nem menti föl őket: értelmüket szintén használniuk kell. Ilyen módon *Az ember tragédiája*, noha betagolódik a romantika irodalmi világregdjébe, sokat megőriz a magyar (meg a francia és a német) felvilágosodás gondolkodásából. Ez és a más területeken kimutatható sokrétűség és összetettség avatja kiemelkedően (elsősorban) irodalmi művé, a magyar gondolkodástörténet rendkívül fontos darabjává. Jellemző módon ezt már a művet elsőnek olvasó Arany János felismerte, és a Madách-kutatás egyre újabb értelmezésekkel vitte tovább. S ha Ádám a „véget” nem volt képes oly könnyen feledni, rádöbbsen, hogy sorsát senki nem határozta meg pontosabban, mint Az Úr: míg él, küzdenie kell – és bízva bíznia.

Per aspera ad astra

Schéner Mihály kiállítása¹

1987-ben *Diabolikon (Ördögjárás)* címmel egy furcsa kis könyvecske lát napvilágot az Alföld egyik fontos kulturális, szellemi műhelyét jelentő, békéscsabai *Új Auróra* folyóirat kiadásában Filadelfi Mihály, a lap főszerkesztője gondozásában. A kötetben látható rajzokat és szövegeket Schéner Mihály jegyzi szerzőként.

A fekete-fehér rajzokon kócos szörnyecskek, hihetetlen torz firmák, kavargó vonalakból előbukkanó pokolfajzatok: Pipulák, Globulák, Gubanyok osztják ördögi szentenciájukban a gonosz, mételyező gondolataikat. És a művész bevezetőjéből megtudjuk, hogy „A világ egyre gonoszabbá válik”, mert „az ördögök visszajöttek a középkorból”. Meg kell tehát nevezni őket, hogy suttyomban végzett, alattomos, galád mesterkedéseik napvilágra kerülve kivédhetők legyenek a nyomasztó, kiszámíthatatlan következmények.

Vajon mi készíti a hatvannégy éves művészt a különös könyv közreadására? Hiszen nagysikerű kiállításokon van túl. 1979-ben Tihanyban Gopcsa Katalin, szűkebb pátriájában, Békéscsabán Kiss Joakim Margit rendez tárgyaiból, terveiből festményeiből kiállítást, harsogó színű, pozsgás mézeskalácsait a Magyar Nemzeti Galéria Műhely-sorozatában Aszalós Endre mutatja be. 1983-ban nagy közönségsikert arató kiállítása nyílik a Múcsarnokban Sárosdy Judit rendezésében és a művészettörténészek ikonjává avatott Németh Lajos katalógus bevezetőjével.

Mindezek a bemutatkozások megalapozzák nemcsak a művészek és művészetpártoló közönség, hanem a szélesebb nyilvánosságban is Schéner Mihályról és a művészetéről továbbiakban etalonként élő képet. Mint Aszalós Endre írja: „Megejtő humor, népi báj árad minden alkotásából.” És valóban, Schéner Mihály nevét meghallva az emberek többségének ehhez hasonló jelzők jutnak eszébe. Nem is csoda, hiszen a mézeskalácsként megformált hosszú hajú, gitározó beatnik a bronzba öntött kesztyűs báb, vagy az olyan művész által teremtett lényecskek, mint a kakashuszárok vagy csikóhal-huszár, ezt a vélekedést erősítik meg. És kétségtelen ez Schéner Mihály egyik arca. De a művész ennél sokkal szélesebb skálán játszik nem csak a témákat illetően, hanem stílusosan és anyaghasználat tekintetében egyaránt.

Az említett sátánfajzatok is rendelkeznek groteszk felhangokkal, de a szövegekkel kiegészülve olyan maró gúnyt árasztanak, amely már kényelmetlen érzéseket kelt a szemlélőben. És Schénert nem az eredendő kíváncsisága csábítja e népségekkel történő alaposabb ismerkedésre. Ezek az infernális lények fokozatosan szivárognak elő a művész tudatának mélyrétegeiből. Már 1986-ban megjelennek ördögrajzok az *Új Auróra* lapjain.

Nos, ez a furcsa kettősség ösztönzi a kutatót, hogy megtalálja az életpálya Janus-arcának hátterét. Még az 1940-es években, a Képzőművészeti Főiskolán töltött éve alatt telefestett vázlatkönyvében találunk egy sötét tónusokra

¹ Elhangzott a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum *A művészeti polihisztor – Kiállítás Schéner Mihály születésének centenáriuma* című rendezvényének megnyitóján, 2023. július 13-án. Az október 1-ig látható tárlat kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész volt.

épülő akvarellt *Lélekrablás* címmel. A képen a vásári céllövöldék figurájára hajazó ördög iszol elfele egy akasztott ember lelkével. A főiskolai záróvizsgájának írásbeli részét képező *A dialektikus stílus* című eszmefuttatása a Jó és a Rossz dichotómiájára épül: a lélek az igazság vára, míg a test a bűn börtöne.

S ha e gondolatok tapasztalati forrását keressük, akkor a pozitív oldalt a gyermekkori élményekben találjuk meg. A szülőhelyen, Medgyesegyházán a nagyapai kicsiny parasztgazdaságának természetközelsége, a rajzolgatást ösztönző anyai szeretet, a tanulásra biztató szülői háttér, továbbá a paraszti közösség ünnepeinek, nevezetesen a falu Szent Mihály-napi búcsújának színes, varázslatos kavalkádja a vásárra induló szekerekkel, az állatvásárokon megforduló pásztorokkal, a körhintákkal, mutatványosokkal, nyalánságokat áruló mézeskalácsosokkal, a mindenféle portékát kínáló kucseberekkel mind megannyi ihlető forrás. És valóban: hány festményén és szobortárgyában köszönnek vissza ezek az élmények.

S ne felejtjük azt sem, hogy 15 éves, amikor felszentelik a medgyesegyházi új katolikus templomot, amelynek védőszentje Mihály arkangyal, a mennyei hadak vezére a Sátánnal vívott küzdelemben. Bár evangélikusként tartják a keresztvíz alá, de ez a névazonosság egyre fontosabb a számára, hiszen maga is meghirdeti saját játékait Szent Mihály napjára az általa kezdeményezett rotációs ünnepek keretében.

A negatív élmények sem sokkal későbbiek. Az éppen hogy csak felnőtt, huszonegy éves főiskolás fiatalembert behívják katonának 1944-ben. Pár hónap elteltével sikerül megszöknie az alakulatától, és a Képzőművészeti Főiskolához tartozó Epreskertben, egy romos épületben emberhez nem méltó körülmények között, folytonos rettegés közepette vészeli át a német megszállás alóli felszabadulást. A hideg, az éhezés élménye, a fagyott lótetemek és temetlen halottak látványa beleég az ifjú művész érzékeny lelkébe, csakúgy, mint fia születésekor, 1956 novemberében a véres sebesültekkel teli kórház képe. Mindezt ugyan egy időre eltemeti magában, de soha nem sikerül a feledés homá-

lyába fojtania. Az emberi gonoszság emléképei pedig időről időre matériába költöznek Schéner művészetében. Nemcsak az 1997-ben az *Inferno* című kötetben közreadott, töredékes lényekből szőtt pokoli látomásaiban és a hozzájuk csatolt – sokszor a mai napig érvényes – apokaliptikus tartalmú kísérő szövegeiben fedezhetjük föl a történelmi emlékek lenyomatát. Megjelennek ezek az első, expresszívnek mondott korszak festményein a szorongástól torzult emberalakjainak nyomasztó gesztusaiban, szürreális hangvételű csendéleteinek titokzatos kétértelműségében, sőt kései, a karneváli ünnep sötétebb oldalát felmutató ábrázolásain is.

Ugyancsak növelte a művészen a feszültséget, hogy csak közel tízévi tanítás után, 1956-ban választhatta a művészpályát. Abban az időben kellett tanítania, amikor a művészetoktatás a favágásnál is fárasztóbb munka volt. (Megjegyzendő, talán az akkoriban visszaszorított kreatív oktatásról szerzett negatív tapasztalatok is szerepet kapnak a későbbi vizuális nevelésről kialakított elképzeléseiben és gyakorlatában.)

És az sem közömbös, hogy Schéner Mihálynak be kellett illeszkednie a főváros művészeti életébe. Hihetetlen energiával, már-már önmagát destruálva szabadítja fel magát a konzervatívabb alkotó gyakorlattól, stílustól. És amikor az eredmények első bemutatását, az 1962-ben, a budapesti Csók István Galériában megrendezett kiállítását komoly negatív kritika, szocreál nézőpontból fanyalgás fogadja, akkor életre szóló mély sebet kap. Ezt követően érlelődik meg benne az a szándék, hogy rendkívüli érzékenységből az eddigieknél kevesebbet mutasson meg a műveiben, elrejtőzzön a formák játékában. Törekvését elősegíti, hogy egy londoni műgyűjtő, a kelet-európai művészet után érdeklődve, meghívja az angol fővárosban megnyitott galériájába kiállításra, és ott tartózkodását, valamint párizsi tanulmányútját is fedezi. A korabeli nyugat-európai művészeti élet, a magyarországitól teljesen eltérő művészeti problémák nagy kihívást jelentenek Schéner Mihály számára. Különböző nonfiguratív törekvések jellemzik az akkori időszakot a lírai absztrak-

ciótól a gesztusfestészetig vagy az informelig, továbbá új anyagok is felhasználásra kerülnek, valamint a művészek új technikai megoldásokat kísérleteznek ki. Az 1950-es évek végétől jelentkezik az a Schéner festészetét erősen befolyásoló felfogás, mely a személyes kézjegyek háttérbe szorítását, az expresszivitás elvetését hirdeti meg. A művészet új útjai Schénerből is szinte kikényszerítik eddigi nézeteinek a felülvizsgálatát. Így lépésről lépésre bontakozik ki pályáján az a fordulat, amelynek eredményeként a művész végül megteremti saját világát. Először a strukturális képépítéssel kezd el foglalkozni, majd a struktúrákban lassan felbukkannak a schéneri univerzum emblematisz szereplői a mézeskalácshuszárok és pásztorok. A gyermekkor megidézett paraszti világhoz tartozó szereplőknek és tárgyakkal, valamint a kortárs képzőművészet aktuális stílusátalan találkozásából megszületnek a modern magyar művészet összetéveszthetetlenül nemzeti karakterű festményei. A kréta alapozásba karcolt pásztorok méltósággal vonulnak a képtér színpadán, egyaránt emlékeztetve a művész által látott élő emberekre, és az ő általuk fargott tárgyakon ábrázolt társaikra.

Az idő múlásával a figurák lekíváncoznak a vászonnál. Először reliefekben öltik föl a harmadik dimenziót, majd kilépnek a térbe. Korántsem lesznek azonban hagyományos szoborrá, hanem geometrikus elemekből épülő konstruktív tárgyakká válnak, amelyek azonban még nem játékok, csak magukban hordozzák a játékká válás lehetőségét, előfutárai a Meseházban is látható és valóban funkcionáló játéktárgyaknak. Ezzel párhuzamosan az 1970-es évektől fokozatosan bontakoznak ki a művésznak a játék szerepéről vallott nézetei. Ennek során fogalmazódik meg benne, hogy a

művészet nemcsak önkifejezés, hanem teremtés is, és az egyetlen cselekvéssor, mely az örökévalóhoz hasonlóvá emeli a földi halandót. A játék nemcsak mulatságos dolog, hanem ahogy Juhász Ferenc Schéner Mihályról írott költői esszéjében mondja: „A halál ellen: (kell) játszani!” „Dolgunk megkeresni a maradandóságot!” A félelmeiktől megszabadító, kultúrahordozó funkciót betöltő játék, a szorongásokat feloldó játék gyakorlatát érdemes továbbadni a gyermekeknek. S ebben rejlenek a Meseház ötletének gyökerei.

A kegyelmi pillanatok azonban nem tartottak sokáig. Még el sem készült a Meseház, amikor elkezdene gyűlni a jelek, hogy Kelet-Európában, közte Magyarországon érlelődik egy nagy hatású, hatalmas változásokat hozó, társadalmi kataklizma. És ekkor lepik el Schéner Mihály műveit a főként etikai dilemmákra visszavezethető szorongások különféle ördögök képében. A rendkívül szenzibilis művész nehezen birkózik meg a felbolydult világ kihívásaival. Vívódásainak eredményeként születik meg az 1993-ban kötetben is megjelentetett 151 rajza is. Ezt követi 1997-ben az *Infernó* című kötet, amelyben a rajzok egyre sűrűbb, fojtogató vonalhálójából a tudat mélyéről előtörő, kízó látomások villannak föl, Ahol – idézve a művész megjegyzését – „A darabokra tört világot már nem hatja át a kozmikus és a panteisztikus sugárzás”.

Utolsó nonfiguratív festményein felülemelkedik a mulandó emberi világ romlásán, és színeinek széles áramlásával már egyetemes távlatból szemléli a létezés változásait.

Kérem, jegyezzék meg a művész szavait: „Az öröm a gyötrellem jegyese.” Most azonban a centenárium évében emlékezzünk a mester derűsebb oldalára!

Soha véget nem érő identitáskrízis

Tompa Andrea: Sokszor nem halunk meg

„De hát azt se tudom, hogy én ki vagyok” – ezekkel a szavakkal fogalmazza meg Tompa Andrea ötödik regényének főhőse azt az identitáskrízist, mely a sokféle történelmi, társadalmi és személyes kérdést is felvető *Sokszor nem halunk meg* középpontjában áll. A terjedelmes, négy részre osztott regény ugyanannak a személynek a sorsát követi nyomon pár hónapostól nagyjából ötvenéves koráig. Nagy Matild sorsa azért különös, mert csecsemőkorában kerül ahhoz a családhoz, mely később adoptálja őt. Zsidó származása miatt bújtatják a kislányt, majd idővel, mivel édesanyja és családja soha nem tér vissza, nevelőszülei a nevükre veszik a gyermeket. Így lesz a zsidó orvosnő lányából egy kolozsvári férfi és egy székely nő régen vágyott gyermeke. Ez a „sorscsere” az oka annak, hogy Matild (avagy Matyi vagy Tilda) identitása mindvégig bizonytalan lábakon áll, onnan kezdve, hogy nevelőszüleitől megtudja az igazságot származásával kapcsolatban.

„A gyászolóknak a szomszédok keményitőjét hoznak, azok táplálékát, akiknek fájdalma kerek, nincs eleje, se vége” – így szól a Joseph Roth *Zsidók vándorúton* című szövegéből kölcsönvett mottó, mely egyben Matild sorsának lényegére is rámutat: elvesztett sorsa miatti identitáskrízise nemcsak időszakos, hanem egész életén át tartó, soha fel nem számolható létélmény – nincs kezdete, és vége sincs. Ezt a kihívásokban, fájdalomban és bizonytalanságban gazdag életutat építi fel és mutatja be a majdnem hatszáz oldalas szöveg, mely egyszerre család-, nevelődési, fejlődés- és holokausz-regény is.

Az első részben még nem Tildáé a meghatározó nézőpont, bár már itt is ő áll a középpontban, de mivel csecsemő, illetve kisgyerek, elsősorban nem őt magát, hanem befogadó szüleit és gyermekkorának körülményeit ismerhetjük meg. A helyszín – ahogy a legtöbb Tompa-regényben – ezúttal is elsősorban Kolozsvár, itt él a gyermektelen, lassan középkorúvá érő házaspár, akik nagy szeretettel és összhangban nevelik a lányt. Eleinte ideiglenesnek tűnik a helyzetük, a zsidók deportálása idején bújtatják az alig pár hónapos csecsemőt, akit Matyinak becéznek, és aki végül, hosszas bizonytalanság után a nevükre is kerül. Ez a szakasz még főként Erzsí és Feri, azaz a szülők regénye, az ő szereteteli házasságuk, gyermektelenségük és a háború borzalmi közepette is valamiféle idillt megőrző összetartozásuk rajza. És persze a második világháború szörványos története is, ebből éppen csak annyi, amennyi az ő életükbe beleér az eseményekből: a zsidók elhurcolása, a bombázások, a megsemmisítés, a felszabadítás, a kaotikus időszak, melynek ideje alatt a „város olyan, hogy senki nem tudja, kié vagyunk”, ahogy az írói ambíciókkal rendelkező varrónő, Erzsí jegyzi fel kis naplójába. Bár megjelennek a háború borzalmi (már eleve a doktornő eltűnése, majd a zsidókat vizsgáló bábaasszonyok kegyetlenkedései, a bombázások stb.), de sokkal hangsúlyosabb ennél a kis, háromtagúvá bővült család élete, az a dinamika, ahogy kezdetben távol akarják tartani maguktól a gyermeket (hiszen eleinte úgy hiszik, pár hét, legfeljebb hónap múlva jönnek érte), aki megállíthatatlanul egyre inkább hozzájuk nő. Ebben a részben Erzsí anyává válása a leghang-

súlyosabb és egyben nagyon szépen megrajzolt történetszál, melyet igen aprólékosan, részletesen, az anyaság árnyoldalait is megjelenítve mutat be az elbeszélő.

A második résztől Tildáé a reflektorfény, mely előtt elsőként a kamaszkor időszaka (és visszaemlékezésekből a gyermekkor néhány története) bomlik ki. Annak az életszakasznak a nehézségei válnak láthatóvá, mely önmagában is válságkorszak, ebben a speciális helyzetben pedig különösen az. A szülőkről való leválás, az ő elutasításuk is sokkal radikálisabb, a gimnazista Tilda hanyag, figyelmetlen, tüskés természetű serdülő, akinek a szüleivel való kapcsolata az ilyenkor szokásosnál is ellentmondásosabb. Az adoptálásával tisztában lévő (ugyanakkor a pusztán tényeken kívül semmilyen egyéb körülményt nem ismerő) lány tudatosan okoz fájdalmat a körülötte élőknek (és ezzel együtt saját magának is), elsősorban a szüleinek, akiket például – elutasítása egyik

Jelenkor Kiadó, Budapest, 2023

legfőbb jelöl – gyakran Erzsinek és Ferinek szólít, utalva arra, hogy nem vér szerinti ősei. Ez a regénybeli szakasz mintha azt igazolná, hogy a világ minden szeretete sem elég ahhoz, hogy megtartsa egy embert akkor, ha az nincs tisztában önmagával, saját gyökereivel – a legerősebb szeretet sem képes megfékezni és eltántorítani attól, hogy másoknak és önmagának is fájdalmat okozzon. Tompa nagyon hitelesen rajzolja meg a destruktív kamasz képét, aki legszívesebben a temetőben téblábol (talán a soha el nem gyászolható családját keresi, de csak tudat alatt), kerüli az emberi érintést, viselkedése kiszámíthatatlan, miközben arra próbál rájönni, ki is ő valójában. A nyughatatlan időszakon, ahol önmeghatározása a semmi és

az üresség köré szerveződik, egyedül a szavalás, majd a színjátszás segíti át, ez lesz Tilda szenvedélye, itt lel otthonra.

Hazára a színpadon talál, és ennek megfelelően a harmadik és a negyedik részben is nagy szerepet kap a színház, olyannyira nagyot, hogy ezekben a részekben a *Sokszor nem halunk meg* akár színházi regényként is definiálható. A színház nemcsak az események helyszíne, különleges díszlet itt, hanem a Tilda létét meghatározó alap, mely nélkül szinte lélegezni sem tudna az először fiatal felnőttként, majd

idősödő színésznőként bemutatott főhős. A személyiség válsága itt sem hagyja el, ám a színpadon, amikor valaki más bőrébe bújik, ha időszakosan is, de képes megszabadulni örök terhétől, ez az egyetlen hely, amikor biztos magában: „Amikor a színpadon állok, tudom, ki vagyok.” A harmadik részbe egyébként úgy csöppenünk, hogy a fiatal színésznő, Tilda éppen az *Antigonét* próbálja, annak a lánynak a szerepébe próbál helyezkedni, akinek „az egész élete

nem igaz”. A regény legvégén, idősödő nőként pedig ismét egy Szophoklész-darab, az *Oidipusz király* előadására készül fel, annak az embernek a bőrébe bújik, akitől elvették a sorsát.

Ezekon kívül még több színdarab és dráma kerül elő, és noha Tompa Andreáról közismert, hogy nemcsak prózaíró, hanem színházi ember, színikritikus is, színházzal ennyire átitatott regénye ez idáig még nem született. Az identitáskrizis boncolgatását és a holokauszttémát a regény második felében úgy viszi tovább, hogy beágyazza a színházba, így egy újabb árnyalattal gazdagítja a regény egyébként is rétegzett szövetét. Mialatt továbbvezeti a történetet, egész betéteket ágyaz be, melyek színház- és

drámaelméleti kérdéseket taglalnak, illetve képet adnak a színészek, rendezők munkájáról, problémáiról, dilemmáiról. Bár Tilda képes megszabadulni az ürességtől a színpadon, a legnagyobb katarzist akkor éli át, amikor élete felénél, negyvenes évei közepén járva, kicsit fényét veszítve és kopottan, de hihetetlen alázattal és megszállottsággal megalkotja saját darabját, melyben egy koncentrációs tábornok is megjárt zsidó nő szövegét dolgozza fel monodrámává. A különleges előadás egyértelműen terápiás jellegű, melyben megmutatja és meg is érti valódi énjét, eljátszhatja ősei és saját történetét, és éppen ezért teljesen lemeztelenedve érzi magát a színpadon.

Az író legutóbbi, *Haza* című regényének középponti kérdése volt, mit jelent az otthon – ezt az otthont az új regény főhőse mintha a színpadon találná meg. És bár többször is van rá lehetősége, nem hagyja el hazáját, nyelvét, mert úgy érzi, a színpadon és a színházon kívül nem létezik számára élet: „Én mindig úgy érzem, feleli Tilda elgondolkozva, hogy a szerep egy vékony bőrréteg, ami megvéd, és amiben

már biztosan tudod, hogy mi vagy te. És hogy ebben a burokból, ami körülvesz, biztonságot ad, az a jó, hogy nem magadat teszed a középpontba, hanem azt a valakit. És az a valaki fontos. Nem más akartam lenni, hanem befedni magam valamivel, hogy ne legyen ilyen vékony köztem és a világ között a bőr. Én nem tudok színház nélkül élni.”

Többek között az erdélyi holokauszt, a második világháború zavaros eseményei, az anya-lánya kapcsolatok, a serdülőkor nehézségei, a gyermektelenség, a felnőtté válás, a családi titkok, a színház, az elveszített sorsok, a folyamatos válság regénye is a *Sokszor nem halunk meg*, de ez a rengeteg réteg úgy íródik egymásra és egymásba, hogy nemhogy összegubancolódna vagy kaotikussá válna, hanem egymást hozza lendületbe, láttatja újabb és újabb nézőpontból a sok-sok egymásra vetülő probléma. Mindezt ráadásul úgy valósítja meg, hogy nem érezni mögötte az erőfeszítést, és az olvasó egy percig sem érzi azt, hogy elveszne vagy tanács-talanul botorkálna a rengeteg, szétszálazhatatlanul összefonódó kérdés között.

„Egyirányú emlékezet”¹

Markó Béla: *Már nem közös*

»el kell döntened, hogy mit akarsz. Élni-e, / álmodni-e?» (Ennyi a megváltás)

Kifejezett öröömre szolgált Markó Béla *Már nem közös* című a Kalligram Kiadónál idén megjelent kötetét olvasni, hiszen annak ellenére, hogy alcíme alapján a 2021-2022 között íródó verseket fogja egybe, mélyebb betekintést is lehetővé tesz az opus szövegvilágába. Nézetem szerint a kötet jó összegzést ad arról, hogy pontosan milyen ez a poétikai szövegvilág. A korábbi művek szempontrendszeréhez igazodva hasonló témák, motivikus-gondolati párhuzamok jellemzik ezeket a műveket is. Az ebben a diskurzusban kevésbé jártas olvasó számára ez előnyös lehet, a gyakorlott Markó-olvasó viszont új impulzusokat hiányolhat a kötetből. A versek értelmezésében elsősorban maga a kötet cím hozhat új fordulatot: a már időhatározó szó annak kifejezésére szolgál, hogy *valami befejeződött, másnál előbb vagy a vártnál előbb történt*. Eredetét tekintve is bizonytalan eredetű szó: *gyaníthatóan a ma, majd, más, most tövéből alakult, de -r* eleme talány – olvashatjuk a definíció részeként az etimológiai szótárban.²

A kötet kiemelt ideje eszerint a jelen, tapasztalata pedig egy veszteségélmény, valaminek a hiánya; a már és a nem tagadószó kapcsolata egyértelműen felerősíti ennek hatását, a közös/együttesség helyett a saját kerül előtérbe, a másiktól való önkéntelen elhatárolódás. Vonatkozhat ez a tapasztalat a másik életvilágára, a másik nemre, de az interkulturális közössé válás lehetőségének a felszámolására is, hiszen

a kötet mindezen alapvető gondolati paradigmákat számba veszi. Már a fenti szempontok alapján látható, hogy egy számvető, s ezért talán szükségszerűen melankolikus válogatást olvashatunk, végső soron azoknak a létkomponenseknek a szétszóródásában veszünk részt az olvasás során, amelyekkel az idős kor felé közelítve így vagy úgy, de mindannyiunknak számot kell vetni. Ezt a számvetést árnyaltan a versek beszélője is vállalja. Úgy is mondhatjuk, hogy a *Már nem közös* című kötet célja éppen a visszatekintésben megfogalmazható észrevételek összegzése. Ennek folyamatszerűségét először is az előljáró beszéd szerepét betöltő bevezető mű biztosítja, melynek megdöbbenő címe *Könyörgés versért*. Máshol is megjelenik a könyörgés versért, más formában: „legyek még költő / egy ideig”. A kötet gerincét alkotó hat ciklus pedig az elmúlás metaforájaként értelmeződik. Rögtön az első ciklus például *Bejárat* címmel jelenik meg, majd beszédesen a *Tűlső part*, a *Világosság*, a *Kihangosítás*, a *Mind közelebb* és a *Fűcsomók* ciklus következik.

A személyes történések és a történelem terhe alatt a verseket alapvetően két nagy tematikus egység szervezi: a gyerekkor és a közéleti munkásság. Igaz, itt eltűnik vagy pontosabban háttérbe húzódik a közéleti szempont, a létezés hétköznapi fordulatai, a periodikusan vagy éppen mindennap ismétlődő események olykor a közhelyig vezetnek. Itt a külső helyett a belső megfigyelés hangsúlyos, a közösségi lét helyett

1 In: Markó Béla: *Már nem közös*, Földrajz című vers.

2 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/m-F2FC3/mar-F3065/>

inkább a világ individuális tapasztalása lesz fontos. Ezért is válik kitüntetett idővé a jelen mellett a múlt és az emlékezés: miként az egyik ciklus címe utal rá, *Tiszta ablakon* át nézi a vers beszélője ezeket az életét meghatározó egyes eseményeket, ezek közül leginkább a gyerekkort. *Világosság* keretezi a látást, a hanghatások felerősítve (*Kihangosítás* ciklus) jutnak el hozzánk. Miként lehet ezt érteni?

Például kiemelt a hangszerek szerepe, meghatározó a zeneiség motívuma: a *Szimfónia* című vers a régi időket idézi, az anya alakja összesimul a szövőszék képi megjelenítése révén a zongorával. Az anya a zongoránál ül, az osztovátá anyagszerűsége a beszélőben ezt a képzetet ébreszti fel. S hogy a vers beszélője számára mit jelent a múlt pontosan, azt leginkább az emlékezés előterében álló gyerekkori emlékek közvetítik az olvasónak. A gyerekkor is kegyetlen tud lenni, kivált, ha ez az idő az emlékezés tere. A

Bejárat című vers megszólaló-

ja bánkodik a múlt miatt, felismeri a szülőktől való különválás hiábavalóságát, mivel jobb lett volna, ha a családdal való közösséget választja. A többretegű időkezelésben egyszerre jelenik meg a saját öregedés a szülők öregedésével. A szülők hiányát az otthonban való reménytelen keresés fejezi ki leginkább. De ezek falusi helyszínek, falusi történetek: „fogalmam sincs, / hogy versbe valók-e még ezek a szavak” (*Szókinsz*). A falu mellett többször feltűnik a hideg kisvárosi éjszaka.

A gyerekkortól az időskor felé múló időben a véges a végtelennel, az élet a halállal, a test a lélekkel találkozik. Így rajzolódnak ki az úgynevezett létproblémák is. Legjobban és kizárólagosan az időben lehet keresni, itt lehet utánamenni annak, hogy mi lett volna jó, ho-

gyan kellett volna élni az életet. A mulasztás kérdése egzisztenciális (lehet-e más az ember, mint aki, vagy a szülei mit voltak kényszerűek mulasztani a diktatúra időszakában) és nyelvfilozófiai kérdésekben egyaránt visszatükröződik: hogyan osztottuk fel a világot szavakra, és hogyan kellett volna – kérdezi az *Újratervezés* című vers. A *Bejárat* ciklus versei szintén a múltkeresés kitüntetett szövegeiként értel-

meződnek. A számvetésre

szükségünk van azért, hogy megtanuljuk értékelni az életet. Ennek elsődleges módja pedig a múlt fizikai megtapasztalása, ami leginkább a testiségben figyelhető meg. Az elmúláshoz az öregedő test képe kapcsolódik, figyelemre méltó ebből a szempontból a *Csupán a test* című vers. A múltba tekintés eszköz arra, hogy megmutassuk, mi nem igaz a jelenben. A *Félreértés* című versben szólal meg a keserű belátás: „Mennyi mindenről lemaradtam!”, „Féleértettem mindent. / Már-már nevetséges, hogy elhittem, / küldetés volt az életem.”

A *Távlat* című kötetzáró mű összegzőképpen arra int, hogy nagyon óvatosan kell bánnunk az idővel, mert maga a szeretet is időigényes. Kit is szeretünk az élet-történetünkben jelentősen? A gyermekünket, anyánkat, apánkat, felebarátunkat. A szeretet a kötetben egyrészt azok felé tart, akikkel *már nem közös* a jelen, így a beszélő szülei felé; másrészt utal azokra, akikkel ma osztozik a szeretetben – itt elsősorban a társal együtt töltött évekre, a közös időtapasztalatra összpontosíthatunk; az emlékeket külföldi kirándulások, utazások, máskor a természet közös megfigyelése teszi színessé.

Ezek alapján jól látható, hogy a vezető téma-, illetve motívumkészletben (jellemzően a kert, a flóra és fauna jelenik meg központi

motívumként) az egyszerűség, a kevés képből való építkezés a meghatározó. Kérdés, hol vannak a kötet úgynevezett mélyrétegei. A *Már nem közös* verseinek értelmezésében többletet jelent a politikai szempont jelenléte, úgy is mint a kötet terei által jelölt társadalmi-történelmi horizont és mint a beszélő egyik meghatározó színtere, mondhatni, létélménye. „A diktatúra fejleszti a képzeleterőt”, olvashatjuk az *Emlékezés egy zsarnokságra* című vers megállapítását. Elek Tibor *Markó Béla világa* című monográfiájában, különösen *Az irodalom autonómiája — avagy hogyan olvassuk Markó Bélát* című fejezetben, részletesen elemzi a közéleti költészet szempontját Markó életművében. Érdemes lenne vizsgálni ezeket a szövegeket ebből a megközelítésből, hogy a *Már nem közös* összegző jellegéből adódóan mi válik poétikai és tematikai szempontból hangsúlyossá. Hiszen ez a témakör mozditja ki a leginkább a beszélőt abból a megszólalásmódból, amely a kötetet egyébként jellemzi. Éppen ez a politikai látásmód adja a megközelítés fő irányvonalát, a műveket nem lehet és nem is kell erről az olvasatról leválasztani (Elek Tibor is *A létező magyar politikai költészetéről* értekezik egy 2011-es vitacikkében³), miként Petri György kötetéről sem lehetne leválasztani ezt a szempontot – ennek hangsúlyos jelenlétére legutóbb a *Petri György különbsége* című interjúkötet hívta fel a figyelmünket. Tematikusan

a politikai versek kötődnek a 2021-es *A haza milyen?* című kötet szempontrendszeréhez, amely szintén a Kalligram Kiadónál jelent meg. A haza témájának a kortárs irodalomban való kitartó jelenlétét jelzi, hogy csak az utóbbi pár évben több jelentős műben kapott meghatározó szerepet, kiemelném ezek közül Tompa Andrea *Haza* és kicsit korábban Vida Gábor *Egy dadogás története* című regényét. A felsorolt művek időrendi közelsége mellett az alapvető kérdésfeltevéseik is rokoníthatóak egymással: mit jelent hazát cserélni, ha „ez már / nem a haza. Legalábbis nem az a haza. / Nem az a ház. / Nem az a szerelem.”

A *Már nem közös* kötet legfőbb jellemzője a vallomások hangneme, a mértéktartás, egységeség. Összegzésképpen kérdés marad számomra, hogyan tudná elkerülni az olvasó is „a politikai közhelyeket”⁴ (a kommunista diktatúra utóhatásainak taglalása; soknyelvűség, kulturális és gazdasági hatások stb.). Egyáltalán, hogyan néz ki *A közhely grammatikája*? Miben találjuk meg a beszélő én individualitását, sajátos látásmódját, illetőleg ki tudja-e a kötet küszöbölteni a fent elemzett szempontok sorra vételekor a monotonitás veszélyét (amire korábban is több kritikus felhívta a figyelmet)? A korábban megjelent művekhez viszonyítva tehát jogosan kérdezzük, milyen új szempontokkal gazdagodott az opus, mi az, ami a korábbi versekhez viszonyítva *már nem közös*?

3 Elek Tibor: A létező magyar politikai költészetéről. Hozzászólás Bán Zoltán András és Radnóti Sándor levélváltásához. In: Uő: Irodalom és nemzeti közösség. Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Bp., 2014. 131–136.

4 „A tartalom és a forma lassú szétválása. Műhelybeszélgetés Markó Bélával”. Jelenkor, <https://www.jelenkor.net/interju/2227/a-tartalom-es-a-forma-lassu-szetvalasa>

Jók, rosszak (és műfajok) harca Piliscsudán

Viola Szandra: *A világfa kilenc ága*

Az ifjúsági irodalmi és young adult kötetek gyakran élnek azzal a jól bevált sémával, miszerint a világot pusztulás fenyegeti, és egy (legtöbbször eleve kiválasztott) gyerek/kamasz főhős rendeltetése lesz, hogy megmentse azt. Viola Szandra első ifjúsági regénye erre a szinte már klisésnek mondható fabulára épül, ám a regény szüziséje, vagyis az a mód, ahogyan a szerző cselekménnyé szervezi a történetet, nagyon is kreatív. Lichtenberg Hajnalka, a regény 16 éves protagonistája Piliscsudára költözik apjával a covid járvány kellős közepén, ahol egy vajákos asszony, annak jóképű unokája és egy csapat furcsa lény társaságában helyreállítja a világfa rétegeinek ökoszisztémáját. Már a rövid cselekményleírás is előrevetíti, hogy *A világfa kilenc ága* alműfajait tekintve szokatlan kombinációjú, a mese, a mítosz és a fantasy keresztmetszetében helyezhető el. Ezért a regény legnagyobb tétje számomra nem az volt, hogy Hajnal végül megmenti-e a világot, hanem hogy lehetséges-e egyáltalán ezekből az eltérő, más-más szabályrendszerrel bíró műfajokból koherens, hiteles regényt alkotni? Ugyan az ifjúsági regények majd-hogy nem szükségszerűen ötvöznek különböző zsánereket, de mi történik akkor, ha ezeknek a műfajoknak a természete ellenkezik egymással?

A regény alapötlete (szó szerint és átvitt értelemben is) csodás: a sötét és titkokkal teli piliscsudai erdő mélyén áll a világfa, amelynek kilenc ágán kilenc különböző, egymástól elszeparált univerzum terül el. Ha a mi világunkban valami baja esik a fának, felborul a rétegek közti egyensúly, és a hatodik-hetedik rétegben tanyázó lidércek, markolábok és egyéb ártó lények más

világokba kerülnek át. Ez a nemkívánatos jelenség a fény és sötétség örökös harcának következtében minden tavasszal bekövetkezik, de azáltal, hogy a Föld egyre szennyezettebbé válik, a világfa 2021-re már nem kap elégséges tápanyagot a tavaszi megújuláshoz. A regény fabulája tehát a varázsmese, fantasy, illetve az (eredet)mítoszok cselekménymozzanataira épül: a gonosz erők el akarják pusztítani a világot, azonban segítőtársainak hála, Hajnal végül megmenti az emberiséget. A tradicionális mesék világszemléletéhez hasonlóan Piliscsudán is hiányoznak az árnyalatok: a „rossz oldal” csúnya, félelmetes és a velejéig romlott teremtményekből áll, a segítőik pedig a végletekig jószágosak. Mitmitke, a kívánságteljesítő ellenlidérc, Cicelle, az öntudatos macska, valamint Csicsörke, a megállás nélkül csicsergő kismadár mind szerethető, nyelvileg kidolgozott karakterek. Hajnalkához illenek a hol flegma, hol poetikus megnyilvánulások, Cicelléhez is a kioktató, felsőbbrendű hanghordozás. A túlzottan egyéniesített böglyötündér nyelvi stílusa azonban legyen bármilyen kreatív, idegenül hat az olvasóra. „Kefir az züm-zömmel rossz, más-naszhoorp az zhöm-mel jó.” (79.) Kilóg ez a túlságosan egyedi hang, mivel más transzcendens lények egyáltalán nem beszélnek, vagy nincs sajátos hangvételük. Felemás megoldásnak tűnik, hogy míg néhány karakter kapott jellegzetes szólamot, addig más, akár velük egyenrangú szereplő nem bír egyéni hanggal. Ami viszont a regény nagy erénye, az az aprólékos, kreatív nyelverteremtő munka. A szöveg bővelkedik humoros intertextusokban, meghökkentő társításokban

és groteszk poénokban. „Ha kipusztulnak az énekesmadarak, oda az üdvösség. Hát milyen Mennysors az, ahol csak varjak kárognak, vagy legfeljebb csirkék kapirgálnak?” (78.) Szívesen olvastam a piliscsudai környezet kedves kis mikrovilágáról, a bájitalok, ételek receptjeiről és Luca néne világnézeti fejtegetéseiről. „Az összes fajtájú köd közül azonban egy igazán veszélyes létezik: a téveszme. Ezek közül van olyan, amely kábító, sűrű folyadékként áramlik, az ember efféle közegben úgy érzi, akárha folyó mélyén járna, nem leli meg saját jelenét, emlékeit sem, és van olyan, amely elvakult emberek szájnyílásából pöfög ki és ködösíti el mások tudatát.” (114.)

A világfa kilenc ága a mesei jegyek ellenére mégsem illik a meseregények sorába. Mivel a történetet egy kamaszlány narrálja, nem érvényesül a mesékre jellemző, csupán E/3-as elbeszélő nézőpontjából elvárható átfo-gó, külső nézőpontú narratíva, másrészt Hajnal nyelvileg nem alkalmaz és nem is parodizál ki népmesei formulákat.

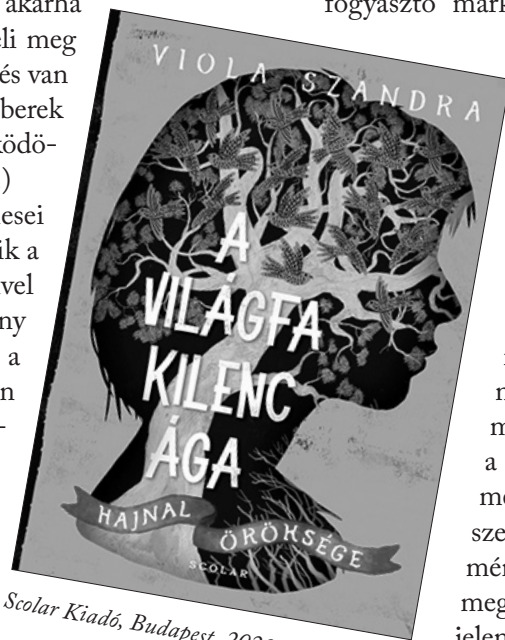
Nyelvileg is az marad, aki: egy átlagos, normális kamaszlány. Azáltal, hogy az író tudatosan elhagyta a meséket ke-retező és ezáltal az olvasóban biztonságot keltő nyelvi paneleket, a regény egy komolyabb, sötétebb világ kibontását is lehetővé teszi. És ezzel el is érkeztünk a fantasy terepére! *A világfa kilenc ága* ugyanis bizonyos aspektusait tekintve urban fantasy, illetve ökofantasyként olvasható. Számos utalás vonatkozik arra, hogy a történet mai korban játszódik, amelynek eklatáns bizonyítékai a szuperélelmiszereket vásárló apuka, a maszkviselés kötelezettsége és a távoktatás jelensége. A racionális mindennapok mögött azonban titokban ott rejlik a mágia. A regény szemlélete nem feltételez különbséget em-

berek, állatok és növények között: „Az ember nem becsüli eléggé a természetet, nem vigyáz rá, szennyezettek a folyóink, tele van mérgekkel a levegő, a föld. Mindez a rossz erőknek kedvez, emiatt gyakrabban visszatérnek a szörnyek, a lidércfajzatok.” (76–77.) A regény felkínál egy olyan olvasatot, miszerint az ártó teremtmények a természetet nem tisztelő, ezáltal a Föld, illetve saját maguk pusztulását okozó embereket jelképezik. Gondoljunk csak a Holdat fogyasztó markolábra vagy a húslidérce,

amely kinézetre leginkább egy nukleáris pusztítást túlélő döggkeselyűre hasonlít!

Tzvetan Todorov szerint egy szöveg akkor tud *fantasztikus* hatást kelteni, ha feszültséget támaszt világunk észszerűnek gondolt működése és egy általunk meg nem magyarázható esemény között.¹ A mesékben a csodás elemek nem bírnak meglepő hatással, Hajnal ezzel szemben igenis érzékeli az események fantasztikumát. Szinte megérkezése pillanatától furcsa jelenségek vesznek körül: miután apjával beköltöznek a gótikus kísértetkastélyra emlékeztető

kúriába, a falut járva nyomasztó érzés lesz úrrá rajta. „Bár az utca kihalt volt, mégis úgy éreztem, hogy mindjárt élém toppan valaki egy keresztződésnél, rám ugrik egy ablakból vagy akár a föld alól bújik elő.” (10.) Nem sokkal később a lány egy beszélő macskával barátkozik össze, az állat tulajdonlásáért cserébe pedig a bájitalokat kotyvasztó és egyéb boszorkányos praktikákban jártos Luca asszony szolgálatába áll. Todorov értelmezéséhez visszakapcsolódva, a főhős (és az olvasó) a fantasztikus események bekövetkeztekor két lehetőség közül választhat. Amennyiben a képzeletnek, esetleg érzéki csalódásnak tulajdonítja a történeteket, akkor a *különös*, ha pedig

Scolar Kiadó, Budapest, 2023

1 Tzvetan TODOROV, *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, Bp., Napvilág Kiadó, 2002.

elfogadja a fantasztikumot, akkor a *csodás* műfajába lép át. *A világfa kilenc ága* húszoldalny fi szülségteremtés után egyértelműen állást foglal a csodás mellett, ezért a fantasy követelményei érvényesek rá. A racionális és a természetfölötti közötti habozás teremti meg a fantasztikus hatást, vagyis joggal várhatnánk el a szövegtől, hogy a történet az új játékszabályok feltételrendszerén belül hihető legyen, de ez nem teljesül maradéktalanul. A cselekmény tere, Piliscsuda (beszélő neve miatt) eleve mesei keretbe helyezi a történetet, de Hajnal nagyanyja, Lichtenberg Alteregónia eltűzött neve is a történet mesei töltetét leplezi le. A jól felépített történet zárásaként pedig valamiféle epikus, vagy legalábbis a hős számára nehézséget okozó küzdelmet várunk, ehelyett egy gyermeteg, *mesei* valószínűtlen ségbe torkolló befejezést kapunk. Megtudjuk, hogy a lány egy különleges képesség birtokosa, amelynek köszönhetően irányítani tudja a hajnal időtartamát. Szuperereje jóvoltából még éppen időben öntözi meg a világfa gyökérzetét, hogy végül az ősi növény ágai ismét működésbe lépjenek mint világokat elválasztó határvonalak. A történet rögtönzöttnek érződő lezárása, vagyis a túl könnyen kézhez kapott megoldás miatt bagatellizálódnak Hajnal korábbi tapasztalatszerző útjai, hiszen ezekre semmi szükség sem mutatkozik végül a világfa megmentése során.

A világfa kilenc ága elsősorban a pogány magyar hiedelemvilágra épül, de más mondakörökből vett elemeket is felhasznál. A szerző humorosan kódolja újra a keresztény, a skandináv, vagy a keleti hitrendszerek motívumait is. Csak hogy két példát idézzek a szöveg gazdag mitológiai utalásrendszeréből: az eurázsiai ősi pogány vallások mindegyikében szerepel (életfa, világfa, égig érő fa, stb. néven) egy világokat összekötő fa. De nemcsak az ősmagyar hiedelemvilág központi motívuma a kilencágú világfa! A skandináv mitológiában ezt a szerepet Yggdrasil tölti be, amin Ratatoskr, az üzenetközvetítő mókusz szaladgál fel-alá, nem véletlen tehát, hogy Viola Szandra világfájának megöntöztetéséhez mókustejre van

szükség. Hajnalka csirketestű, kívánságteljesítő lidérce szintén honos a magyar mitológiában, a képzeletbeli lényt többek között mit-mitkének is nevezték a Kelet-Dunántúlon és az Alföld egyes részein. Ezek mindegyike remek ötlet, azonban az egymással össze nem egyeztetett mitológiai utalások eklektikussá teszik a szöveget. Ha a regényt a pogány magyar mitológia felől olvassuk, nem igazán értjük, hogy Hajnal miért tologat bútorokat szobája feng shui-jának kialakítása céljából, vagy hogy hogyan lehet (az egyébként csakravonalak keresztpontjában elhelyezkedő) világfa egyik ága a mennyország? Mindezzel nem az a probléma, hogy Viola Szandra több mitológiai forrásból dolgozott, hanem hogy a felhasznált motívumokat nem dolgozta össze, hiányzik a regény világát átfogó kontextus. A kötetről írt kritikáinkban Juhász Kristóf és Majoros Nóra is a regény néprajzi hitelességét emeli ki,² amellyel maradéktalanul egyetértek, viszont úgy vélem, a szerző nem jól bánt az arányokkal. Folyton részletgazdag fejtegetésekbe bocsátkozik, míg az univerzum hitelességét megalapozó információk elsikkadtak. Alig tudunk meg valamit a világfa többi ágáról, Hajnal nagyanyjáról és a lány képességéről, pedig ezek a történetvezetés szempontjából adekvátabb információk lennének, mint teszem azt, a Luca asszony által számba vett ködtípusok.

Összességében olyan érzés volt olvasni ezt a könyvet, mint Marvel- vagy DC-filmeket nézni. Viking istenek, amazonok, buddhista szerzetesek, Aquaman – valahogy mindenki megfér egy helyen. Csakhogy ami a szuperhősfilmeknek sikerül mitologizálás terén, az *A világfa kilenc ága* című regénynek nem igazán. Ami miatt a regényt mégis jó szívvel tudom ajánlani, az a szerző nyelvi kreativitása és fantáziában gazdag világteremtő munkája. Kíváncsi vagyok, hogy Viola Szandra a *Hajnal öröksége* sorozat második részében hogyan építi tovább – remélhetőleg immár nemcsak apró részleteiben, hanem nagyobb vonalaiban is – a piliscsudai világot.

2 JUHÁSZ Kristóf, *A világfa szintjei, avagy hogyan alkalmazzuk mai kamaszlányok tudatához a magyar mitológiát*, IGYIC, 2023.07.19; MAJOROS Nóra, *Amikor az ősi mitológia a modern kamaszok világával keveredik*, Napútonline, 2023.06.23.

Egy narrációregény

Lackfi János: *Rocky*

Ha máshonnan nem, legalább a filmzene miatt mindenki számára ismerős Rocky, ez a Sylvester Stallone által kitalált és eljátszott sporthős, aki az első részben – miután pép-pé verik a ringben – a kitartás és heroizmus mintapéldájaként végigbokszoja élete mecs-csét, és erkölcsi győztessé válik, nem mellesleg elnyeri szíve hölgyének szerelmét a film során, és a nézők véleményei alapján jogot szerez arra is, hogy második, harmadik és ki tudja, hányadik részt is készítsenek a történetéből. Lackfi János *Rocky* című regényének olvasása közben – jóllehet a történetnek van köze a sikerfilmhez – mégsem dúdoljuk az *Eye of the Tigert*, és mégsem Sylvester Stallone izmos felsőtestét képzeljük magunk elé, inkább a börtönőrök bilincseinek csörgését halljuk, és a vidéki élet néha vigasztalanul bánatos, néha reményteljesen mosolygó arcait látjuk magunk előtt.

A címlap – ha finoman fogalmazunk –: „figyelemfelkeltő”, azaz nem túlságosan olvasóbarát a fekete háttérben két üres PET palackkal, a többféle betűtípussal felírt címmel, a középen, kiemelt pozícióban mosolygó békával és a szerző neve melletti két kis léggel. A *Rocky* cím ráadásul egyértelmű asszociációkat kelt, amelyek sehogyan sem kapcsolódnak a képi megjelenítéshez. A címlap tehát leginkább problémafelvetés, olvasóprovokáció. A szöveg megismerésekor persze minden a helyére kerül – a regény központi nőalakja: Kisbéka, az isteni teremtes kiemelkedő példáiként kezelt legyek, és a börtönben súlyzóként használt PET palackok.

A regény fő- és címszereplője „a fiú”, aki kedvenc filmje és az ökölvívás iránti szenvedélye mi-

att a Rocky becenevet kapja. Zsoffa nénye, azaz nagynénje neveli őt, mivel édesanyja elhagyta, hogy Amerikában kutassa fel élete párját. Nem lehet tudni, milyen különös-különleges állapota van a fiúnak, milyen betegséggel, szindrómával rendelkezik, mert az orvosok is csak olyan szavakkal dobálóznak fölöttes tanácsalanságuk el-leplezésére, mint „autisztikus spektrumzavar”, „aspergeres jellegű berögzülés”, „skizoid beütések”, „borderline tünetek”. Kisbéka, a fiú lánybarátja egyszerűen „dilynósnak” nevezi őt, és egyedül tőle nem veszi ezt rossz néven.

A regény indítása kiváló. Az olvasó lassan adagolva kapja meg az információkat a szereplőkről és az eseményekről. Először csak azt tudjuk meg, hogy a részeg Pesta bácsi, a főszereplő nevelőapja baltával támad a tévére, mert a főszereplő mindig a *Rocky* című filmet nézi. Később azt olvashatjuk, hogy Zsoffa nénye a kútba hajította a baltát, és az orvosért küldte nevelt fiát. Aztán már hiába próbálják elszorítani az eret Pesta bácsi nyakán. Apró részletekben kapunk hírt Kisbéka megerőszkolásáról is, és arról, hogy a fiú hogyan áll bosszút a bűnösökön. Hasonlóan „kis adagokban” tudjuk meg a történetét Tibi és a főszereplő összezőrdülésének, aminek az lesz a vége, hogy Tibi tolókokcsiba kerül. A verekedés előzményeinek és lefolyásának leírását megszakítják Zsoffa nénye intelmei és az edzésen tanult ütéstechnika ecsetelése. A történeteket az olvasónak kell összeraknia magában, így az ő számára az első két fejezet beavatódás. A részletekre tagolt leírást az is indokolhatja, hogy az elbeszélő nem akarja ezeket a nehezen elmesélhető borzalmakat egyszerre az olvasóra zúdítani.

A beavatás után a regény cselekménye lelassul, ahogyan a börtönben Rocky ideje is (a regény egy említés kivételével végig nyolc évben határozza meg a még letöltendő időt), mintha valamilyen változatlan időtlenségben zajlanának az események. A lelassuló cselekmény azt is mutathatja, hogy a hirtelen érkezett, gyors lezajlású traumák feldolgozására milyen sok időre van szükségük a szereplőknek. Két szálon fut innentől a történet: egyrészt Rocky életét figyelhetjük a börtönben, másrészt zajlanak a kinti világ eseményei is. Zsoffa néne boltot nyit néhány kétes üzelmekkel rendelkező alak segítségével, és újra megházasodik, Kisbéka is férjhez megy egy Halas Gyerek néven emlegetett, jólelkű fiatalhoz, és gyermeknek ad életet, azaz az első fejezetek borzalmait után ők ketten megtalálják az újakezdés lehetőségét. Felbukkan a fiú édesanyja is amerikai hányattatásai után, és megismerjük a fiú emlékeit

(korábbi bokszzmeccsek, a fiú szereplése a várjátékon Kinizsiként) és Zsoffa néne boltjának állandó közönségét, Fatert, Kislalit és Kareszt, a vidéki lét jellegzetes figuráit. A lassabb tempójú rész adja a regény talán leggyengébb fejezetét, *A nevenincsen bolt legendáját*, amely bár bővelkedik nyelvi bravúrokban, és talán az egész szöveg leghumorosabb része, mégsem viszi előbbre a cselekményt.

A Rocky-történet és a börtönfilmek olyan olvasói elvárásokat támaszthatnak a regénnyel kapcsolatban, amelyeknek a szöveg nem kíván megfelelni. Várjuk, hogy a fiúból híres bokszoló lesz, de mindenképpen kijut a börtönből, és összeköti életét gyermekkori szerelmével, Kisbékával, vagy hogy a két cselekményszál valamilyen módon összekapcsolódik. A hollywoodi

jelenetek helyett azonban realisabb végkifejletet kapunk, Rockyt a börtönben „felejtí” a történet, fejlődése nem győztes bokszzmeccsekben mérhető, nem is a kinti világba való visszailleszkedésében, hanem abban, hogy megtalálja és elfogadja helyét a teremtet világban, vagy legalábbis megérti valamennyire a teremtet világ működését.

A regény képlékeny műfaj. Hogy értelmezése sikeres legyen, szűkíteni szokták különböző

kategóriákat rendelve hozzá. A *Rocky*t is lehetne börtönregényként definiálni, hiszen a történet jó része egy büntetés-végrehajtási intézményben zajlik, megismerjük a börtönélet viszonyosságait, sőt az ott használt nyelvi világba is bepillantathatunk. Ezek a részletek mégis háttérbe szorulnak Rocky egyéni sorsa és a kinti világ eseményei mögött, úgyhogy a börtönregény mégsem teljesen megfelelő kategória a *Rocky* leírására.

A sportregény sem igazi megjelölés, jóllehet a főszereplő az ökölvívásban szeretné megtalálni jövőjét, vagy legalábbis olyan hőst

szeretne lenni, mint Rocky. Az edzések és néhány bokszzmeccs érzékletes leírásán kívül azonban nem lesz igazán meghatározó a sport a regényben, sőt a kétszeres kiütéses küzdelem után nem is kerül újra ringbe a főszereplő. Akkor talán vidékregényként kellene meghatározni a *Rocky*t, ha már vidéken játszódik a történet, és Zsoffa mama boltjának megnyitása után az ott felbukkanó vendégek által bepillantást kapunk egy név nélküli kistelepülés viszonyaiba. Mégsem ez lesz a leglényegesebb, ami már csak abból is látszik, hogy a vidéki figurák meglehetősen sematikusak (becenevükön ismerjük őket, kedvelik az alkoholt, és alacsony műveltségi szinten állnak). Mivel a szöveg leginkább Rocky lelki világával fog-

Helikon Kiadó, Budapest, 2023

lalkozik, talán lehetne lélektani regényként is azonosítani, ám az ő lelkében zajló folyamatok – köszönhetően különös betegségének vagy állapotának – meglehetősen egyszerűek. Főleg az iránta ragaszkodókhoz, Zsofia néniéhez és Kisbékához való ragaszkodása határozza meg érzelmeit, vallási elképzeléseit pedig nagynénjétől kapott nevelése. Lelki problémákról akkor beszélhetünk az ő esetében, amikor hirtelen haragja miatt bajba kerül (gyilkossá válik, megnyomorítja a börtönben cellatársát), vagy amikor a számára olyan lényeges, biztonságot jelentő, érthető világ megváltozik (ilyen például, amikor édesanyja hazatér Amerikából). Egyébként visszahúzódó, szelíd fiú a főszereplő, aki még az elhullott legyeknek is nevet ad, és eltemeti őket a cellájában.

Ha a fenti kategóriákba nem is tudjuk egyértelműen besorolni a regényt – ez egyébként talán éppen a szöveg sokoldalúsága miatt lehet –, akkor is mindenképpen ki kell emelni a *Rocky*ban a narráció fontosságát. Lackfi János olyan elbeszélőt alkalmaz a szövegben, amely a hétköznapi nyelvet keveri egyfajta biblikus nyelvvel, és amelynek kidolgozására Lackfi már sikeres kísérletet tett a *#jóéjtpuszi* darabjaiban. A *Rocky* prózai, sokszor ironikus, nemegyszer groteszk, ismétlésekre és variációkra építő, máskor emelkedett vagy archaikus nyelve, és a különböző regiszterek közötti „ide-oda hullámlás” a regény talán legnagyobb erénye, így méltán nevezhetnénk akár narrációregénynek is. Példaként álljon itt erre a sokhangú elbeszélésre Rocky befejezetlen levele, amelyben megpróbál bocsánatot kérni a halálra vagy nyomorékra vert fiúk családjaitól:

„Kedves család, én igazán nem akartam semmi rosszat, nagyon sajnálom, csak túl nehéz volt a féltengely a kezemben, amikor azt a rohadt állatot, aki az én Kisbékámat meggyalázta, ma is annyira fejbe csapnám, hogy a híg leve kijönne, jaj uram, édes teremő Istenem, irgalmazz nekünk...”

Az idézetből is látható, hogy a nyelvi regiszterek váltakozása a főszereplő világlátását hivatott leképezni. Az olvasó úgy nézi ennek a narrációnak köszönhetően a világot, ahogyan Rocky láthatja. Ahogy a zárlatban is olvasható, hullámló ez a világ („Most már mindig így fog ide-oda hullámlani minden? Most már mindig így fog ide-oda hullámlani minden.”). Visszatérés lehet ez a tizenhetedik fejezet kezdetére, amelyben Tibit, a nyomorékká tett cellatársat eteti a fiú tökfőzeléssel, és az istenhitről beszél neki: „Pedig az életet Isten adja, vágod? Akiben a Tibi hisz is meg nem is. Úgy hisz, hogy nem is. Vagy úgy nem, hogy közben de. Fura gyerek ez a Tibi. Talán nem is olyan fura, mert mind így vagyunk vele. Hullámló bennünk ez az Isten-dolog. De nem a Teremő Jóisten hullámló, mert ő nem folyó, még csak nem is tenger, bizony ő maga az állandóság, a hűség.” A borzalmas bűnök mögöl (a hét főbűn közül Rocky a haragot képviseli, édesanyja a bujaságot) ez az állandóság emelkedik ki értékként egyrészt a főszereplő, másrészt az olvasó számára.

Összefoglalva elmondható, hogy a *Rocky* eséllyel szállna ringbe a remek olvasmányok között ütős narrációjával és pofonvágó „beavató” felütésével, a lassabban futó, értékeket tisztázó, a világot a főszereplő furcsa szemszögéből leíró, sokszínű regényszöveggel.

Mit rejt egy fénykép mögöttes világa?

Hartay Csaba: *Még nem is játszottunk*

„Ahogy egy festménybe be lehet lépni, úgy egy régi fotóba is” – olvasható Hartay Csaba *Még nem is játszottunk* című kötetében, ami az egész könyv alapvető szerkesztőelvét képezi. Ugyanis az emlékezés folyamatát régi fotók indítják el, mintha egy családi fényképalbumot lapozgatna az elbeszélő, és erre több helyen is találunk utalásokat a könyvben – „...mit rejt egy fénykép mögöttes világa, az exponálásakor ti épp merre voltatok, mit csináltatok?”, „Milyen csendes ez a fotó.”, „Hová futottunk Szilvivel a fotózás után?”, „...valaki lefotóz minket.” Továbbá ott vannak az állóképek: „A képen egy néni látható...”, „Talán inkább naplemente.”, „Anyu szabadidőruhában.”, „Vézna gyerekek lila szájjal vacognak a parton.”, sőt még fényképaláírásoknak is beillő mondattöredékekkel is igazolható a fenti állítás, pl.: „Molnárék telke, 1989 júliusa.”

És itt vetődik fel az első kérdés, miszerint mennyire sorolható be Hartay Csaba új műve az emlékiratirodalom műfaji csoportjába, azaz az autobiográfiák közé. Miért is vetődik fel ez a kérdés? Az emlékezet elég talányos folyamat, a tudományos kutatás a mai napig sem tárta fel minden apró részletét. Amit egy fotón látunk, az vajon mennyire tekinthető az egyén saját emlékének? Ha nem lenne a fotó, vajon akkor is emlékeznénk arra a helyre, időpontra, tárgyra, érzéki benyomásra, élményre vagy lelkiállapotra? Mivel az autobiográfia műfaji jellemzői elég tágran értelmezhetőek az irodalomtudomány jelen diskurzusai alapján, talán nem is szabad szigorúan ragaszkodni az emlékiratirodalom kapcsán olyan ellentétes fogalmakhoz, mint múlt-jelen, fikció-valóság, igazság-fantá-

zia. Azaz a ténylegesen megtörtént események, amelyek dokumentálva lettek egy-egy fotó segítségével, nem zárják ki azt, hogy a teremtő képzelet még hozzáadjon az élményhez, az állóképet mozgóvá, a fekete-fehéret színessé változtassa. Hiszen az emlékezés mint folyamat már önmagában is értelmező mozzanattal bír. Az emlék vagy emléknym csak egy kép, hang, egy íz, egy érzés – valamilyen észlelés. A memóriában elraktározott információ a felidézés során összefüggésbe kerül, és újra átélhetővé válik, de ez már a képzelet játszótere. Valójában ennek az újra-átélésnek vagyunk szemtanúi Hartay Csaba könyvében.

Ráadásul narráció szempontjából igencsak változatos képet mutat a kötet. A könyv első, *Még egy nap* című kisprózája körvonalazza az alapvető felállást: a negyvenes éveiben járó narrátor idézi fel gyermeki önmagát. Itt a szerző éles határvonalat húz az emlékező-én és a gyermeki én között, mintha két külön individuum lenne a kettő. De aztán a következő kisprózákban már átvált a felidézett múlt jelen időre, és hol egyes szám első személyű narrátorral találkozunk, ahol a kiskamasz fiú szólal meg, például a *(Beteg)szabadság*, illetve a *Samant-ha Fox mellei* című részben, vagy egy fiúbanda hangján többes szám első személyben, mint a *Csak a felnőttek öregszenek*, illetve a *Makettváros* esetében. Tehát ezeknél a kisprózáknál szinkron, azaz egyidejű írásmód jellemző, amikor a cselekmény időben lineáris, és a jelenben való folyamatos írás figyelhető meg. A szerző a cselekmény átélésével párhuzamosan jegyzi le a történeteket, és a kiskamasz narrátor legbensőbb, gyakran kimondatlan érzelmeit is láttatni

engedi. Ám arra is találunk példát a kötetben, amikor a gyermeki én jelene összemósódik az emlékező-én jelenével, például *A világ legszebb egere* vagy *A pécsi mama kertje* című kispróza esetében. „Annak a konyhának, nagy háznak, kertnek külön légtere volt. Ezek a lebegések ma is élnek, működnek, lélegeznek. Papa szere-li a narancssárga Trabantját, szétszedi csavarja-ira, mint én a múltat. Mindig van illeszkedés.” Ezeknél a kisprózáknál tehát egyértelműen retrospektív elbeszélésmód a jellemző, amikor az évtizedek távlatából tekint vissza a narrátor, illetve olyan részeket is találunk, ahol a múlt idő használata teszi egyértelművé az emlékezést. A könyv elején inkább a szinkron elbeszélésmód érvényesül, a mű vége felé haladva azonban egyre hangsúlyosabb a visszatekintő írásmód.

Az emlékező-én gyakorta igencsak szabadon jár-keel múlt és jelen idő-síkjai között, hovatovább kommentál, véleményez, értelmez. De mi is ennek az emlékezésnek a tárgya? Hartay Csabától nem szokatlan módon

a szarvasi gyerekkor, amely a nyolcvanas-ki-lencvenes évekbe kalauzolja el olvasóját. Ezek az emlékek időben közelebb állnak a szerző *Rajongók voltunk* című kötetéhez, mint a *Le-repül a hülye fejetekhez*, mivel az utóbbi inkább középiskolás élményeket dolgoz fel. És milyen ez a gyerekkor? Ahogy már a kötet borítója is ígéri, csintalan, komisz. A kiskamasz fiú és barátainak csínytevései elevenednek meg: bunkerépítés, pirózás, gyanútlan járókelők megdobálása zöldségekkel az erkélyről, betegség szimulálása, cigizés a pincében – csupa tiltott, néhol már-már önvészélyes cselekedet. Mégsem lehet erre a kisfiúra haragudni, hiszen vannak határok, amelyeket azért nem lép át. A könyvben hangsúlyos szerepet kap a család is: szülők, nagyszülők, dédszülők, ahogy felidéz-

ződnek a fotóalbumból a jeles alkalmak, ünnepek, nyaralások.

A *Még nem is játszottunk* egyik erénye, hogy sem a kiskamasz, sem az emlékező-én narrátor nem megy bele politikai vagy történelmi események boncolgatásába, elemzésébe. Ugyanis ez nem is lenne hiteles egy kisfiú nézőpontjából. Nem feltétlenül azért állítom ezt, mert nem érthetné a körülötte zajló eseményeket, hanem azért, mert egyszerűen más érdekli. Hiszen egy ilyen korú gyerek figyelmének fókuszában

inkább állnak a barátok, a kortárs csoport, a játék, a csavargás, az újdonságok, mint az, hogy mindenképpen magyarázatot adjon arra, hogy miért nincs telefonjuk, vagy miért csak Trabantja volt a családnak. A gyerekek szemszögén keresztül pironkodva még azt is elismeri az emlékező-én, hogy szerette Leninért rajongó tanárát, Jani bácsit, akinek a nézetei, illetve a pedagógiai módszerei ma már megvetés vagy rút röhej tárgyai. Mert a gyerekeknek az eszme semmit nem jelent (ne felejtjük el, hogy a nyolcvanas években vagyunk,

amikor egyre jobban fellazult a rendszer), viszont a Jani bácsiból áradó szeretet, figyelem és törődés annál többet, és maradandóbb nyomot is hagy az emlékezetben, mint az, hogy mit üzent Lenin a Dobó Katica Úttörőcsapatnak.

Visszakanyarodva az emlékezés tárgyához, felvetődik az emlékezés miértjének kérdése. A kötet vége felé haladva ugyanis az emlékező-én egyre többször kérdez: „ki ez a kisfiú, aki vagyok” – teszi fel a kérdést, miközben a pécsi Mama kertjében készült fotót szemléli. Az emlékezés indítéka a múlt megértése, amely megválaszolhatja a jelen kérdéseit, hogy közelebb kerülhessen az emlékező önmagához. Például „elő kellene állítani az akkori vébéka keverőket, hogy valljanak, miért tették ezt ve-

Scolar Kiadó, Budapest, 2023

lünk. Az érdekünkben. Nyugodjanak meg, uraim, minden az Önök érdekében történt. Oké, de itt állunk negyvenöt évesen, és valahogy azt érezzük, nincs tovább, csak mintha visszafelé.” Ám nemcsak önmagához vagy a „vébéká keverőkhöz”, hanem szülőkhöz, nagyszülőkhöz, dédszülőkhöz is fordul némi büntudattal a fel nem tett kérdésekért vagy a gyermeki önzésért, ami már teljesen átértékelődött a felnőtt szem fénytörésében.

Hartay Csaba *Még nem is játszottunk* című kötete alapvetően rövid, néhány oldalas, egymástól független kisprózák gyűjteménye, amelyek között az emlékező-felidéző aktus teremt kapcsolatot. A kisprózák négy fejezetcím alá lettek rendezve a visszaemlékezés időszaka és tárgya szerint. Az emlékezés a szépirodalmi művekben egyáltalán nem új keletű, Hölderlin, Rilke, Baudelaire hagyományain jár Hartay Csaba, ahogy az elillanó benyomásokat akarja

ábrázolni. S talán nem véletlen, hogy inkább költők jutottak eszembe, mert az emlékezés nyelve sokkal inkább közelít a lírához, mint az epikához. Főleg a retrospektív írások hangulata melankolikus, nosztalgikus, nyelvezetük metaforikus. „Ugyanaz a part, ugyanaz a láthatás, csak a fák törzsei lettek vastagabbak. Milyen vastag a múlt, milyen benőtt és újra zöldülő.” Mindemellett a múlt felidézése miatt szövegek egymásra játszására is felfigyelhetünk, ami leginkább dalszövegek esetében érhető tetten. Akár egy lejátszási listát is lehetne szerkeszteni mindazokból a slágerekből, amelyek említésre kerülnek a könyvben, ráadásul egy Depeche Mode-dal adja az egyik fejezet címét (*A Question of Time*), amelyben még azért jó néhány utalást találunk az ikonikus zenekar dalaira. Az együttes *Photographic* című dala pedig szépen illeszkedik a fotóalbumból felidézett emlékek tematikájához.

Az előző számunk tartalmából

Oláh András, Vári Fábián László, Darvasi László, Nádasdy Ádám, Zentai Adél, Markó Béla, Falusi Márton, Lackfi János versei

Káli István, Tallér Edina, Murányi Sándor Olivér, Bánki Éva prózái

Győrei Zsolt versei a Papírhajó rovatban

Tanulmányok a magyarországi németek történetéről

Beszélgetés Lóránt János Demeterrel

Kritikák Borbély Szilárd, Grecsó Krisztián, Sarusi Mihály, Lapis József könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

Képszerkesztő, laptervező: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a Lapker Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.